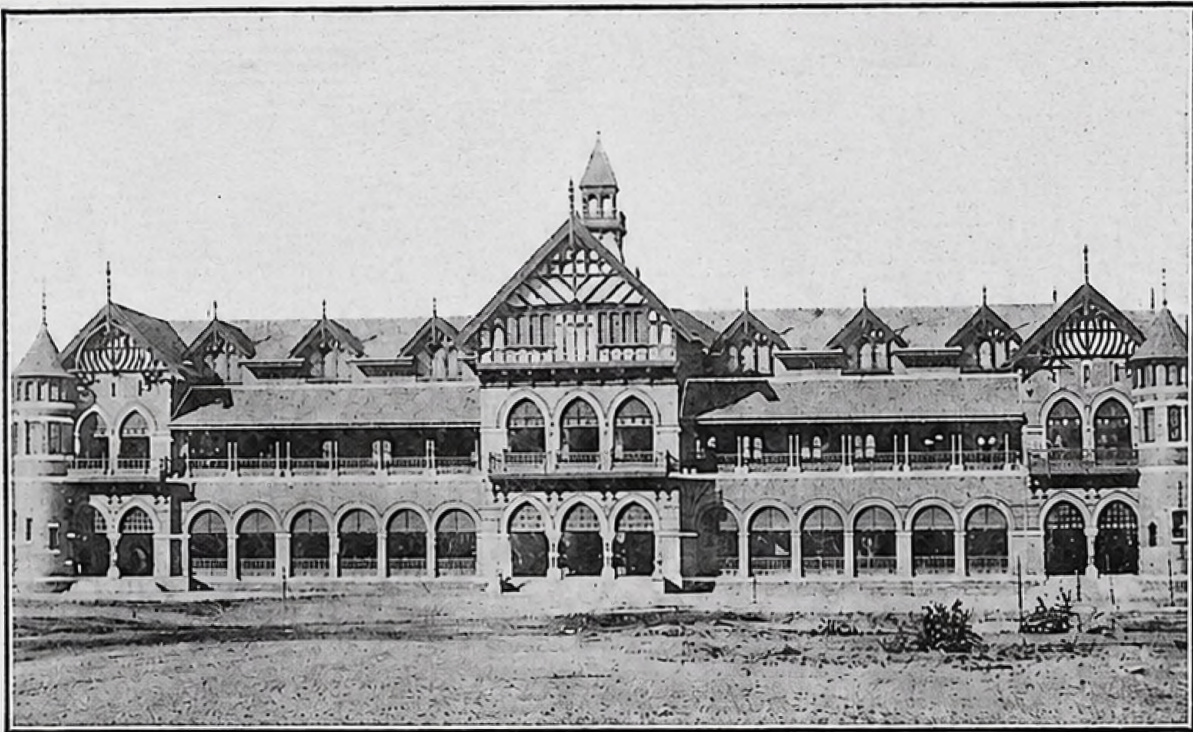

February 1928.

Serial No. 23

Gujarat College Magazine

Ahmedabad.

The Gujarat College Magazine

Vol. XIII.

February 1928.

No. 2.

CONTENTS.

SUBJECTS.								PAGE.
1.	Editorial Notes	I
2	A Peep into the Past	12
3.	Science and Culture	15
4.	Evil	20
5.	My heavenward voyage	23
6.	"Unwoven Garland"	25
7.	"G. B. S."	26
8.	Shiva	30
9.	History and Culture	30
10.	Pluck Not	33
11.	The Night of May	34
12.	My dream	36
13.	Bombay Scout Jamboree	39
14.	College Notes and News	42
15.	Tit-Bits	45
16.	The Gujarat College Scientific Association	46
17.	The Literary and Debating Union	49
18.	The Musical and Dramatic Society	49
19.	The Report of the Rover Scouts	50
20.	Indian Gymnasium	51
21.	Cricket Report	52
22.	Tennis Report	53
23.	Badminton and Minor Games	54

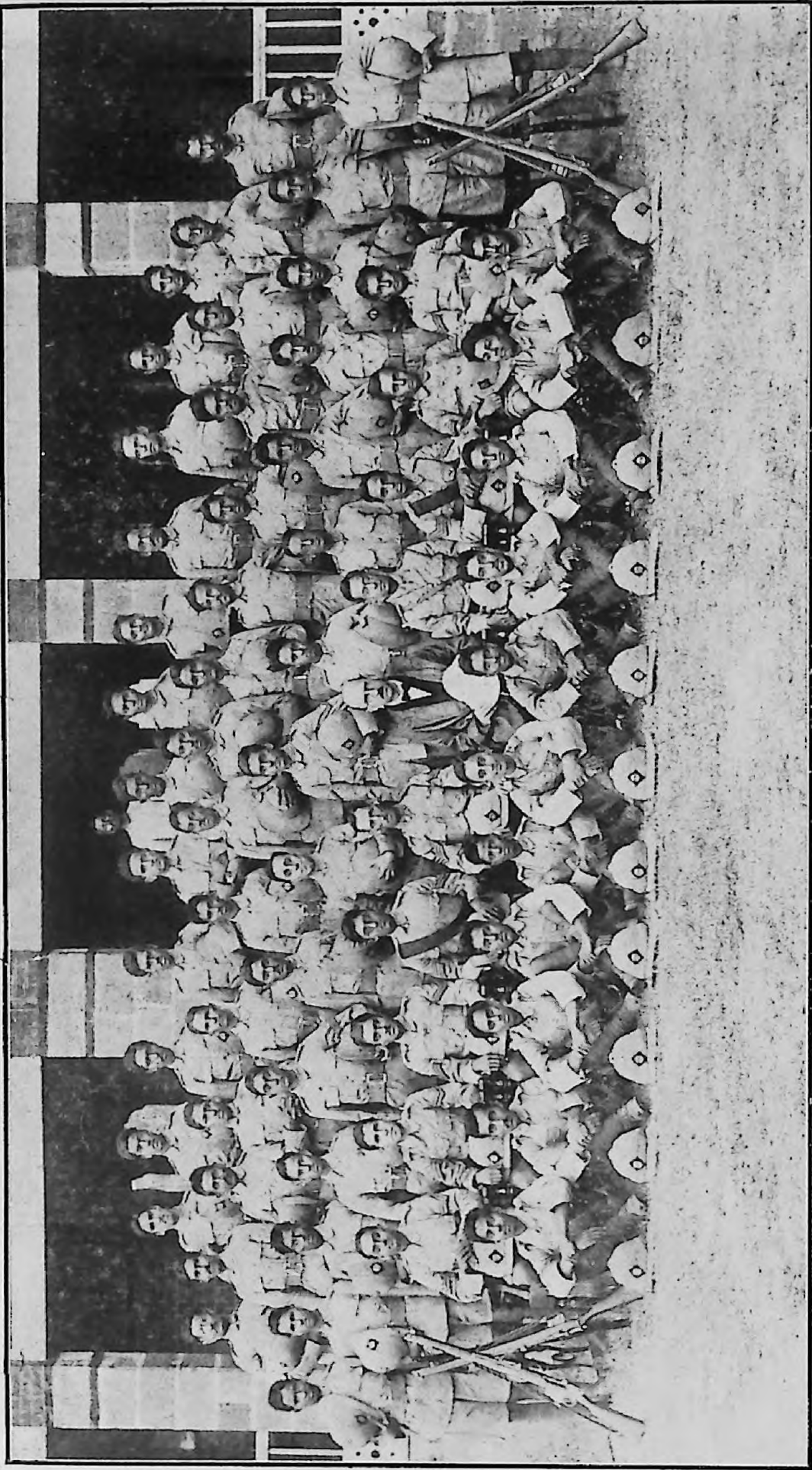
ERRATA.

PAGE	LINE	FOR	READ
13	13	suprise	surprise
16	35	the	one
20	9	as	us

Printed at the Diamond Jubilee Printing Press, by Parikh Devidas Chhaganlal,
Salapose Road, AHMEDABAD.

and Published by Prof. F. C. Davar and Prof. G. L. Pandya, Joint Editors,
Gujarat College Magazine, AHMEDABAD.

13th. & 14th. Platoons (Gujarat College) 1927-28
1st. Bombay Battalion University Training Corps I. T. F.

Gujarat College Magazine.

Vol. XXII]

FEBRUARY 1928.

[No. 2

Editorial Notes.

Past students of the Gujarat College will be interested to learn that the Rev. W. G. Robertson M. A., B. D., who was Minister of Barthol Chapel, Aberdeenshire, since February 1925 has been elected Minister of Cullen Parish Church, the vote being practically unanimous in his favour. After his retirement from this College in 1924 Mr. Robertson had specialized himself further in theology and we heartily congratulate him on the honour that has been conferred upon him. We knew him as a very learned and able teacher, who seemed to be born for the profession that he was destined to adorn, and his lectures both in and out of the College were remarkable as much for their deep erudition and brilliant eloquence as for their fund of pleasant anecdotes and their flashes of spontaneous humour. Old boys of this College may bring the light of former days around them by conjuring up before their mind's eye the picture of Principal Robertson impersonating Dr. Johnson with all his odd gesticulations and facial contortions, growling out an immortal remark to an imaginary Boswell. We have no doubt that in his rich and varied knowledge both spiritual and secular, in his broad and catholic views, and in his robust health and over-flowing witticism, he will prove to be the Sydney Smith of his parish. But it was as an administrator that Mr. Robertson rendered the greatest services to the College when the present century was in her teens. He was mainly responsible for obtaining donations for the College amounting nearly to ten lakhs of rupees, and the M. R. Science Institute, the Sydenham Library and the George V Hall are the living record of his untiring zeal and industry for the advancement of this institution. His services were recognized by his students and admirers by the presentation of his portrait, which serves to keep green the memory of the great Principal, of whom it may be recorded as it was said about the Emperor

Augustus and the city of Rome—that Mr. Robertson found the Gujarat College built of brick but left it of marble.

× × × × × ×

The Act of 1919 provided that after a lapse of ten years at the latest a Statutory Commission would be appointed by the Parliament to scrutinize and report upon the progress made by India and the efficiency with which the Indians worked the Reforms for the past nine years. The British Cabinet accordingly appointed a Commission, exclusively composed of British M. P.,s. with Sir John Simon, one of the ablest legal heads in England, as its President. The Commission has unfortunately accentuated the political and even communal tension that is at present witnessed in our country. Some politicians, who have at present sunk into a minority, welcome the Commission thinking that the interests of India can best be served by accepting thankfully what is given, and taking advantage of the offer, by arming ourselves for further demands. But the majority, consisting of Radicals as well as Liberals, would take it as an insult that Indians should thus be excluded from moulding the future destinies of their own country. Some consider the Commission to be a great opportunity to India to prove before the bar of the "Mother of Parliaments" her fitness for further reforms; their opponents reply that since the British Parliament has boycotted Indians from the Commission, India is justified in adopting a retaliatory measure and boycotting the Commission itself. Lord Birkenhead is of opinion that, looking to the present deplorable relations between the two great communities of India, it was impossible to secure a fair representation of all the different castes and creeds, and even if that be practicable, it would mean an enlargement of the personnel of the Commission to an unwieldy extent. Sir H. S. Gour chimes in with this opinion and says: "If I had been a disciple of Machiavelli I should have formed a Commission of all Indians and let them work out a practical constitution.....I still less doubt that such a Commission would have been a bear-garden and their report only a record of opposing views." To this some of our politicians would quote history in their support and reply that India may be expected to know instinctively when to put national before provincial interests and country before creed; for Athens and Sparta, usually absorbed in their internecine hostilities, united at last to repel the Persians from 490-479 B. C.; and so did the Elizabethan Roman Catholics and Protestants, who quenched their religious dissensions to present a united front to the Spanish Armada in 1588.

We admit we are not at all tempted to forsake the cool shades of Minerva's temple for the heated and stormy atmosphere of politics. While expressing our entire agreement with the favourite journalistic formula that "much can be said on both sides," we leave it to our able politicians to choose a way that may best be suited to further the political interests of our country. H. M. the King Emperor blesses the Statutory Commission, earnestly trusting that the labours of these Commissioners "will be crowned with success and from their counsels may emerge a system of government which will give contentment to the peoples of India and strengthen the bonds uniting my Empire." The Commission is due here in February 1928, and we hope its work will enable Great Britain to fulfil His Majesty's pious desire by putting India on the high road to responsible democratic government.

x x x x x x

The Bill for amending the Bombay University Act has stirred up a great deal of sensation among those who are anxious to uphold the independence of the University from being interfered with by external authority. Clause 5 of the Bill under consideration vests H. E. the Viceroy with absolute authority as a Visitor and empowers him to advise the University to adopt a certain line of action. In case the University fails to do so, the Visitor is free "to issue such directions as he may think fit and the University shall comply with such directions." By this clause, so ominous to the autonomy and independence of the University, H. E. the Viceroy can practically exercise his powers of certification even in educational affairs. As it is, the deliberations of the Senate are subject to the veto of H. E. the Chancellor, and the creation of a higher authority in the form of a Visitor would hang like a Damocles' sword on the head of the Senate and interfere with its free and unfettered action. The following words from Sir Chimanlal H. Setalwad's able discussion on the subject will serve to show to what extent the visitorial powers can be exercised without jeopardizing the liberties of the University:—

"The University of Bombay will, one can feel sure, welcome the association of H. E. the Viceroy as Visitor, if his powers are merely advisory, and it can always be assumed that any advice proceeding from such quarter will receive the anxious and respectful consideration of the Senate. But giving any outside authority the power to direct the University to carry out its wishes in any matter is wholly repugnant to the traditions past and present of the University

and its relations with government, and will seriously hamper the success of the University Reforms, and check the flow of the requisite donations from the generous public of Bombay."

It is to be hoped that there will be a satisfactory solution to this difficulty in the remodelling of the constitution of our University, which, we trust, will continue to play a still larger and nobler part in the cause of higher education in accordance with the democratic tendencies of the age.

x x x x x x

The 11th of December 1927 will long be remembered by the residents of Bombay as a red letter day in the annals of scouting, when H. E. the Viceroy opened at the Mahalaxmi race-course the All-India Scout Jamboree, which was the first of its sort held in India since the inauguration of the scout movement in this country about a quarter of a century ago. This formidable gathering consisted of 11000 scouts including representatives even from the remotest corners of the country. The Gujarat College also sent in its contingent of gallant scouts under the lead of Mr. S. G. Sarangpani, Assistant Lecturer in Physics, and a contribution by Troop Leader N. F. Gabla on the subject will be found elsewhere in these pages. It must have been a gorgeous sight for human eyes to feast upon; to observe the vast ocean of eager and innocent eyes gleaming with the light of hope and joy; to see the flower of youth in all its freshness and fragrance; to witness some of the future leaders of India in the happy unconsciousness of their budding boyhood. They were all there—the rich and the poor, the high-born and the out-cast, the prince and the peasant, the minions of fortune born with silver spoons in their mouths, and the indigent rescued from the nethermost circle of life's inferno. And following the true scout spirit they laid aside all distinctions of race and rank, caste and colour, and mingled with one another as brothers of the blood. The scout movement is a powerful educational force and teaches more by example than by precept. It is as Emerson says—your son learns more from the schoolboy than from the schoolmaster. It infuses in the youths a love of the three virtues so sorely needed at the present day—order, obedience and discipline. Our wise old Aryan forefathers, had decreed that the first quarter of a man's life should be devoted exclusively to education and to strict chastity. The youth had to look to his own needs, and there were no other fascinations to distract his attention, which was solely concentrated to the imbibing of knowledge and the building up of

character. As Sir Chunilal V. Mehta, the Provincial Scout Commissioner, observed on this occasion, this splendid Aryan tradition is in several respects revived in scouting.

But the greatest charm of this movement is the magnificent opportunity it offers to the boys to realize their brotherhood with the youths of the world. Scouts are brothers all over India, and they should instinctively feel that they are so all over the world. The very fact of a vast concourse of boys, coming from the remotest provinces and speaking different tongues, being forced to hobnob together for five days and look to one another's mutual convenience as best they can, is sufficient to cure them of their narrowminded outlook of life, and instil into them the spirit of universal brotherhood, which no text book can inculcate and no teacher can impart in this vital and practical way. The principles of love and brotherhood enjoined in all religions come home to the scouts when they gather in their thousands and when they realize that God's good world is not the exclusive property of an individual, province or country, but is open to all who in the fulness of youthful joy and affection are prepared to join hands in a universal confraternity. The merchant, said Adam Smith, is the citizen of no country. The scouts too can never forget that it is only accidentally that they happen to be the inhabitants of this or that province, but that first and foremost they are the free and the proud "citizens of the world."

It is however in no supercilious spirit of fault-finding that we invite the attention of the organizers of the Jamboree to the fact that the lodging and messing arrangements for the scouts can scarcely be considered satisfactory. But at the same time we are conscious of the sleepless activity of the workers who undertook the Herculean task of convening this great Jamboree, and it would have been an extraordinary feat if all the arrangements carried on on this colossal scale had been flawlessly perfect. We hope however that this partial success will not act as a deterrent but will on the contrary fire the spirit of the organizers to work in the same direction with redoubled vigour tempered with the requisite care and caution.

× × × × × ×

The silver jubilee of the Vasant magazine was celebrated with great enthusiasm on the 26th of December 1927 under the joint auspices of the Gujarat Journalist Institute and the Gujarat Literary Society. Before a distinguished gathering of the elite of this city, presided over by Diwan Bahadur Keshavlal

H. Dhruva, a handsomely illustrated commemoration volume, representing the intellectual labours of various scholars, was presented to the editor of the magazine, Principal Anandshanker B. Dhruva, whose name and fame acted like a spell on his students for the twentyfive years and more that he worked in the Gujarat College as Professor of Sanskrit. As soon as the "Vasant" was started, it assumed a prominent position among Gujarati magazines by reason of its learned, thoughtful and suggestive articles, discussing the literary, political, philosophical and social questions of the day, and it was considered to be a certificate of merit on the part of a writer if he happened to be a regular contributor to the "Vasant". This magazine has contributed not a little to the solidity and variety that are at present seen in Gujarati literature. The editor and his magazine have had to pass through very trying times, and yet it is very creditable on the part of Principal Dhruva to have faithfully adhered to the "Vasant" through thick and thin, in spite of his heavy and responsible duties.

Principal Dhruva's name is a name to conjure with in Gujarat. He once observed in the "Vasant" that Tagore represents the beauty, Gandhiji the simplicity of India; that Tagore stands for the literature and Gandhiji for the religion of India; but in our opinion the beauty and simplicity, the literature and religion of Gujarat are best summed up in the charming personality of Principal A. B. Dhruva. To say so is to do him less than justice, for honours are powering thick and fast upon him, and he is rapidly outgrowing his provincial fame to achieve a wider renown as an all-India man. He is a remarkable compound of all that is solid and substantial in the East with all that is cultured and refined in the West, uniting Eastern religion and philosophy with Western politics and enlightenment, thus attaining proficiency in all the four heads of knowledge acknowledged in Hindoo scriptures—Dharma—Artha—Kama and Moksha. The intellectual in him mingles with the spiritual, and he is a saint among scholars and a scholar among saints.

But although he owns an inexhaustible mine of knowledge, he never appears pedantic, but seems to carry his vast scholarship very lightly. Mr. Chandrashanker N. Pandya hit the nail exactly on the head when he wrote that Principal Dhruva's brain is not a godown but a showroom. The weight of his great knowledge is happily counterbalanced by his artistic inclinations, and his works are distinguished as much by the profundity of his views as by the brilliance of their presentment. Goethe remarks about the "Shākuntala" of

Kalidasa that it contains the freshness and fragrance of the flower with the sweetness and maturity of the fruit, and a similar mixture of youthful buoyancy with the age that brings the philosophic mind is to be noticed in Principal Dhruva's works, his lectures and even his conversation.

While in the Gujarat College, he was surrounded by a peculiar halo of dignity which was an inspiration to the intelligent, but which tamed the turbulent spirits in his class without his being compelled to use a word of admonishment. It may be said that Principal Anandshanker is still the "Dhruva" (pole-star) of the Gujarat College, and youthful teachers of this institution will do well to navigate their vessels with their eyes on this star, in the hope that they may achieve his extensive knowledge and secure the vast popularity in which Principal Dhruva is so deservedly held at present. Despite his undoubted merits, he is the favoured child of fortune, for Shree and Saraswati, notorious for their mutual noncooperation, have for once agreed to crown him with their favours. He was also fortunate in being able to devote the greater part of his career to the Gujarat College only, and when the time came for him to depart, what higher aspiration can a Brahmin entertain than to be suddenly removed from the shores of the Sabarmati to the banks of the Ganges—whirled away from our midst as if on the wings of the eagle of Vishnu to the sacred city of Benares, and there to be established as the chief of the Central Hindu College? But it seems that "Dhruva" and the Gujarat College are destined to be inseparable, for, seven years after Principal Anandshanker's departure, the Government offered the Professorship of English in this College to his worthy son Mr. Dhruvabhai Dhruva, who in accordance with his name promises to be a "Dhruva" in a double sense. It is a matter of the greatest satisfaction to old boys of this institution serving at present on the staff of their alma mater to hear once again the familiar name of "Dhruva Saheb" ringing about in the precincts of the Gujarat College. The usual Sanskrit form of benediction to a person is "May you live for a hundred autumns;" but in paying our respectful compliments to Principal Dhruva on the silver jubilee of his magazine, we would significantly change the autumn into spring (vasant), and say with all our hearts
वसन्तानां शतं जीव.

× × × × × ×

The lectures delivered at the Indian Science Congress, which held its sessions at Calcutta on January 2nd 1928 under the presidency of Dr. J. L.

Simonsen, provide ample materials for serious consideration. The two great forces that serve to preserve the world from dissolution are spirit and matter, the one tending up and the other pointing down, the one interpreted through the soul-soothing medium of religion, the other represented by science that has done so much to further the material comforts of humanity. Religion is as much superior to science as spirit is to matter; science is as much more beneficial than religion as an honest and industrious citizen is to the State than a do-nothing recluse. Religion and Science are the two eyes of the world, and no civilized nation can ever hope to thrive by completely disregarding either the one or the other. Liberty and restraint are contradictory terms, and yet, paradoxical as it may seem, liberty flourishes best when under salutary restraint; so too the greatest boon to be derived from religion and science is not in their eternal contradiction but in their conciliation. Let science grow from more to more, but more of religion in us dwell.

Unfortunately at present both religion and science seem to be dogged by an evil destiny, for science is thoroughly misused in the West, and religion in India has only become a pretext to indulge in bloody riots and frivolous discussions. By a dangerous misapplication of science to sordid ends, the European nations have managed to contrive all the destructive paraphernalia of warfare that can be invented by the perverted ingenuity of man. It was a century ago that Wordsworth asked:—

“Science advances with gigantic strides;

But are we aught enriched in love and meekness?”

And nations will continue to put the same question to themselves till their hearts are replete with love and “the meek shall inherit the earth.” On the other hand nothing is more deplorable than to see the teeming millions of a country desecrating the sacred word of God, murdering the spirit of their creed, reducing their religion to a mere matter of party-cries and shibboleths, and flying at one another's throats under the mistaken belief that they are thereby discharging a pious duty. So in India the misinterpretation of religion amounts to a curse, and men have the folly or impudence to call themselves “religious” when their hands are tainted with blood and their minds darkened by crime and malevolence.

What the West wants at present is religion; what India needs today is science. The history of the world's religions is written in blood with long and

ghastly chapters dealing with persecutions, Inquisitions and Crusades; strange to say, the history of science, except for some strictly academical squabbles, is a blessed record of peace and goodwill. A statement in the scriptures of the Hindoos may be an eyesore to the Muslims; but no reasonable man can have anything to say against an established truth of science which conquers the world by its irrefutable logic of facts. A Hindoo historian may be inclined to put a charitable construction on some of Shivaji's actions; a Muslim chronicler in the same way would like to justify some of the bigoted persecutions of Aurangzebe. But science knows no partiality, no class hatred, no communal dissensions, and people of the most hostile propensities may yet join hands in the domain of science. Science is the forerunner of progress and civilization, and when interpreted by a truly religious mind it becomes the symbol of love and peace, and to that extent becomes identified with religion itself. But the advantages of science may best be read in the following passage extracted from the lecture delivered by Sir R. N. Mukerjee as Chairman of the Local Committee of the Indian Science Congress:—

“Science knows no politics; it works for the good of humanity. It knows no distinction of caste or creed and continues its dispassionate investigations and researches to unravel the mysteries of nature for the benefit of all mankind. This altruistic purpose has attracted to the shrine of science enthusiastic and keen workers seeking neither recognition nor honour, but happy in the work they do and contented to advance knowledge a stage further. We in India are comparatively poor in the fruitful application of scientific truths to practical questions, but it is nevertheless true that the solution of its economic problems and the prosperity of its three hundred millions depends entirely upon an increased power to produce wealth, and this can be done only by the application of science to industry and agriculture.”

× × × × × ×

It seems that the emphasis that Principal Shirras particularly laid on sports is gradually bearing fruit. Our Cricket Eleven successfully encountered the Baroda and Bhavnagar teams, (Surat giving us a walk over), and is thus entitled to hold the Gaekwar's Cup for the year. But the importance of sports is scarcely to be judged by Cups and trophies; it lies rather in its effect on character, inculcating in the youths a genuine esprit de corps, and teaching them, as the Principal said, “to play the game, to play for their side, and to play to

win." It is gratifying to note that ever since the College Magazine was started in 1915, due attention has been paid to sports. Prof. M. S. Commissariat, the father of the Gujarat College Magazine, which remained and developed to a considerable extent in his able hands for more than a decade, says in the very first issue:—

"The College is fortunate in having at its disposal large and broad acres of recreation ground for Cricket, Tennis, Football and Hockey. The first two games appear at present to be the most popular.....We hope the students are alive to the unique advantages in the way of sport at their disposal and that they will utilize them to the full."

We are tempted to make another extract from Prof. Commissariat's editorial notes in the College Magazine for 1920 in which he emphasizes the necessity of starting the Boy Scout and University Training Corps movements:—

"We do wish that the benefits of reasonable indulgence in games such as cricket, hockey and football were realized by a larger number of students, and we recommend a small increase in the terminal fees if it is necessary to meet the upkeep of the Gymkhana. Our hopes of seeing a Boy Scout movement develop in our High Schools have not yet been realized. We would also strongly urge the necessity of introducing some kind of military training in our Colleges, for there is hardly any doubt that its results would be gratifying in the increase among our undergraduates of manliness, selfreliance, obedience and other virtues that go to the making of character."

× × × × × ×

But we think we have been sufficiently Europeanized both in our sports as in our culture, and we fervently appeal to the students to take up in all seriousness the question of an Indian Gymnasium for the College, and thus resuscitate our manly, indigenous art of physical culture from the moribund condition in which it is languishing at present. Three years ago when the helm of affairs in our College was in the able hands of Prof. Divatia, a Gymnasium on a small scale was started and a sum of Rs. 150 was granted for the purpose, but the movement cooled down probably for lack of enthusiasm on the part of the students. It is satisfactory to observe that the Gymnasium has been revived this year mainly through the endeavours of an enterprising student (who is working as Provisional Secretary) with the help of a small sum which

Principal Shirras has been kind enough to sanction. But the present arrangement is neither suitable nor likely to attract a large number of students. The Gymnasium is temporarily located in a small stuffy room attached to the George V Hall, and the necessity for an adequate building, suitable gymnastic apparatus, and the help of a duly qualified Indian expert in physical culture is very keenly felt. Unless the students of their own accord enthusiastically move into the matter, they have none to blame save themselves if this movement fizzles out again for want of encouragement. The Colleges in Poona have already undertaken the experiment of making physical training compulsory with the students. We Gujaratis are usually slow in the inauguration of new movements, and probably slower still in maintaining them at a high standard of efficiency. Students interested in the Indian Gymnasium should not rest contented till they see it established on an equal footing with the other Gymkhana activities, with a separate secretary elected by the students themselves. If once the movement is in full swing, it is possible to expect substantial financial support from the Gymkhana fees. All we can do at present is to hope that the students and the staff will come forward in their united strength to make this Gymnasium a brilliant success.

Ahmedabad Photo Depot.

Photographic Dealers.

- Dealers to -

Messrs. Kodak Limited.
" Wellington & Ward Ltd.
" Agfa Photo Co.
" Houghton Butcher Eastern
Limited.

& many other Manufacturers.

- Sole retail Agent for -

Zeiss Ikon I. E. Goerz Ernfemann.
Contessa—Nettel Ica.

Best Manufacturers for Cameras
and Lences in the world.

Ask for our Developing, Printing and Enlarging. Please pay a visit and you will be satisfied.

*Proprietor:—*PARIKH.
Artist and Photographer.
Richey Road, Ahmedabad.

A Peep into the Past.

A speech delivered by the Hon'ble Sir Theodore C. Hope, the real founder of our Alma Mater, before a meeting of the inhabitants of Ahmedabad in 1856 on the advantages of higher education and the establishment of a Provincial College, that developed in later years into the Gujarat College.*

You are aware that the Home Government having lately become impressed with the necessity of making more extended efforts for the education of the people of India, indicated the outlines of the policy by which they were to be guided in one of their despatches. This has caused a complete change in the educational system and machinery in this country. Formerly no attempt was made to supply the wants of the whole population, but only a few disconnected schools were established in the great towns. Excepting two or three English schools there were all vernacular schools of one grade, and there was nothing to encourage rising from the latter to the former. But the system which has been substituted may truly be termed national, since its chief aim is to educate every class of the people in a manner befitting their station in life, and extend the roofs of its superior institutions widely and deeply throughout the land.

It has been said that Government is so occupied with Colleges and Universities that it neglects all provision for educating the masses. This statement is perfectly erroneous and it is to be hoped that its authors were ignorant of facts rather than wilfully misrepresenting them. Village schools, which alone can reach the mass of the people and call forth and turn to account the latent talent which it always contained, are the foundations of the present system and no efforts have been or will be spared to multiply their numbers. Some time ago Government notified its willingness to establish schools in all villages which would consent to bear half the expenses and the Inspectors and Visitors have during the present season been almost exclusively occupied in inducing the people to come forward. If any number of villages were to come forward tomorrow, schools will be established in all. The present deficiency is entirely owing to the people being slow to respond to the call of Government. Schools have now been divided into four classes, Village, Town, and Purganna, Vernacular, and Zilla English schools, in which different grades of instruction will be imparted, that in the

*. Published by kind permission of Principal G. Findlay Shirras.

lowest comprising those rudiments of literature and practical science which are alone necessary for lower ranks of society. It is expected that the schools in Ahmedabad will soon be increased and arranged in corresponding classes. To stimulate boys of talent to rise from Village to Town, from Town to Purganna, and from Purganna to Zilla schools, funds for a chain of scholarships have been provided by a very simple method. The importance of this can hardly be over-estimated. Hundreds who now leave school just at the moment when it is beginning to work upon their character, when instruction is nearly completed and education just commencing, because their circumstances compel them to prefer a present pittance of Rupees 2 or 3 per mensem to all more remote advantages, and whose studies are thus to a great extent thrown away because not completed—hundreds of such persons, I say, will be detained to finish their education and surprise society by their talents or ornament it by their accompaniments.

This brings me to the matter which has brought us together to day. The mass of the people will no doubt be satisfied with receiving in the lower grades of schools instruction befitting their stations. But we have shown how the clever and aspiring student may and probably will rise from the Village to the Zilla English school, the top of which he may be expected to reach in his sixteenth or seventeenth year. Is he to go no further, but at this point be turned adrift in the world? After being urged to study thus far, is he to be coldly told—“Friend, you have learned all that you are capable of learning—all at least which is good for you; go and know your master in the path of literature and art?” Are we to say to him—“Go and break up into cubes and pyramids the clods of your ancestral fields?” Or, on the other hand, is he to be thus addressed?—“Friend, you and your companions are very well in your way, really pretty fair specimens of half civilized men; under other circumstances we should have had great pleasure in educating you further. But unfortunately there are too few of you. We really cannot take into account such units of society as yourselves. We finish men by the gross and not by the dozen. Our plan is a raffle, and unless all the tickets are taken, we do not intend to give away the prize. It is beneath us to do things by halves—we will educate all or none of you. Go away for the present, and wait till the mass of your countrymen are as intelligent as yourselves. If perchance you should in the interval become too old to learn, if your hair should grow grey and your memory defective, never mind, your children may reap the advantages which fortune has denied

to you and you may teach them to bless the largemindedness and discernment of the British Government." No; a system of education can be neither efficient nor national unless complete in all its parts. If it be impossible to raise the superstructure without first laying the foundation, it is equally useless to lay the foundation and build on it no superstructure at all. I have already explained the foundation which has been and is being laid throughout Gujarat, and I expect that it will shortly be much enlarged in Ahmedabad itself. The superstructure required, as a keystone to the whole, is a Provincial College. By this is to be understood an institution for completing the education received in schools and where all the advantages of previous study are finally secured to the student. The plan of study cannot now be fixed, as it must in great measure depend on the establishment which the funds appropriated will permit to be entertained, but there will, no doubt, be scholarships from the English schools, so as to complete the chain which commenced at the Village schools. There will be a strict entrance examination, so as to exclude those who have not been sufficiently instructed and so are not ready for education. There may perhaps be facilities for professional as well as general education, separate courses for the study of Medicine or Engineering. But you may depend upon it that nothing will be neglected which is calculated to fit the student for the walk in life he may choose, and to make his knowledge sound and practical rather than superficial.

To such an institution as this I have this day the pleasure of inviting you to contribute. Government has not been backward in its contributions towards education, nor intends to do so. But it cannot be expected that it should bear the whole burden of a matter the advantage of which will be entirely your own. The expense, I have already stated, will depend on the plan adopted, but economy is in affairs like this a poor substitute for efficiency, and if all the departments contemplated be established and there be an adequate number of scholarships it can hardly be less than Rs. 2,800 per mensem or Rs 33,600 per annum. This is not a higher charge than that of some other colleges in India, and for this sum a larger and more efficient staff could be maintained than is now to be found in any. I hope that your good sense and liberality will lead you to contribute a fair portion of this charge.

It has been observed that as the College will benefit all Gujarat the people of Ahmedabad should not alone be called upon to contribute to it. This is perfectly true, and there is no intention of placing the burden on this city alone.

The rest of the province will be called on to assist. But at the same time I must remind you that you will for some time at least, if not always, derive a very large portion of the benefits of the College. So remote are some parts of the province and such is the antipathy of your countrymen to exchanging their native town for a distant and solitary residence, that it is not likely that more than those who hold scholarships will, for some time, resort to the College. Your children on the contrary, with every facility before them, with every grade of school from the lowest to the highest placed at their very door, may be expected to flock to it in large numbers. Your city, moreover, has both in ancient and modern times been considered the capital of Gujarat, and its buildings testify to both its past and present greatness, its population is among the largest in the Presidency, its merchants are inferior to none, their "hoondies" are current throughout India. Nay, more than this, it has already acquired a name for the interest it takes in education, evinced by the noble efforts of some of its citizens in favour of female education and the diffusion of education through the Museum, Library, and Vernacular Society. After such beginnings something great is naturally expected—something worthy of the city and its inhabitants. The opportunity is now before you; if neglected it may be long in presenting itself again, or possibly it may never return. If you would earn the applause of your fellow-countrymen and the blessings of succeeding generations, you will give a hearty support to the Provincial College.

Science and Culture.*

There is a department of Government in Bombay called the Accountant General's office that looks at the financial aspect of all matters. Whenever Government propose a measure, the papers connected therewith passing through the portals of this office give you only a discussion of its monetary side. We shall assume that this office is situated along the side of the Council Hall, that there is only a wall between the two with doors and windows made of glass and that the office clerks leaving their tables along the wall are ready with

* A lecture delivered under the auspices of the Gujarat College Scientific Association by Principal S. B. Butani M. A., B. Sc. of the D. J. Sind College, Karachi, on 24th January 1928.

paper and pencil, listening to the discussions going on in the Hall and immediately calculating the financial results of any point raised in the arguments. If the clerks are good and competent, they are dead to any and every other aspect of the question discussed. If a measure is being debated upon, they hardly hear what is said about its effects on the relations of the governors and the governed, on those between a community and a community as for instance on the relations between the landlords and their partners, or about the educational, the religious or any other aspect of it; it is only the financial aspect they are conscious of and calculate about. The fire and the enthusiasm of a speech, the manner of the flowing life of a speaker trying to carry the audience with itself, the beauty of language &c. &c. are all lost on them. They are engaged solely and wholly on one side of the Council life.

But off and on you get a clerk in whose case, according to the rest of the office there is a screw loose, who sees the whole of the life in the Hall, who enjoys it, swinging with every mood of it and occasionally calls the others' attention to the joy of it. Well, he disturbs the peace of the office breaking the quiet tenour of its life, does not attend to the present, the immediate purpose, and loses his job in the long run; he is a madcap of the world, a poet.

There are other clerks who by practice become expert. They develop the power of dispensing with the paper and the pencil, with the actual going through all the details of calculation and at one stroke take in the financial aspect of the question and give the sum total result. These are then transferred to another department. I am not sure if that happens in actual practice; but I shall assume, for the sake of my point, that it does. So these are transferred, say, to the political department. And developing, by close concentration now on this new aspect of things, the capacity of seeing at one glance the net political result of a discussion, they are transferred to another department, and then to another and so forth—till one or two become competent enough to look at things as a whole, and become perfect administrators. They get the right, then, to enter into the Hall itself and become parts of its life.

It seems that we, men and women of the world, like the clerks of one or another of the departments surrounding the Hall, are occupied with one or another of the aspects of life—that the intellectual consciousness of which we are so proud has been created just for the purpose of enabling us to know the life in bits, or rather, in terms of our illustration, to make visible to us only the

or other aspect of life, to know it more definitely, in greater detail, and to enjoy it more intensely, than otherwise,—that the brain, on which the intellectual consciousness obviously depends, has been so constructed that life as a whole or in its essence can not pass through it and get mixed up with our activity, but that what can filter through gives us the knowledge only of an aspect of it. We are by our very constitution limited to the external aspect of life, to the departments round about the Central Hall: the essence of life always eludes us; we never get into the heart of things. What is more interesting is this:—the members of a department on one side of the Hall engaged on one aspect of the Council life, in their vanity, identify it with the whole life, and being honest in their calculations, conscientiously believe that they alone have got at the truth and that it is nothing but the truth they have got. The same is the feeling of the members of another department on the opposite side of the Hall. And the result is, the quarrels of the world. The central life, if it has humour, as it must have, must be smiling at these clerks: it knows that all are right and all are wrong because all are partially right. To use Browning's image, all are but 'broken arcs' of a 'perfect round'.

It might appear that by studying the various aspects of life we may be able to reconstruct the whole; by a sort of synthesis, to use a philosophical term, we may succeed in getting a knowledge of the reality. But then the real has as many aspects as there are individuals to look at it; there is no limit to the number. Besides, this mechanical juxtaposition will never do. It is possible by putting together an exceedingly large number of flat photographs of the various buildings in Bombay we may get an idea of what Bombay is like. But then we have seen buildings, we have realised their depth which the photographs do not show, we have seen other cities, if not Bombay; in the placing together these flat photographs, the imagination supplies something that is not in the photographs themselves: and still this mechanical Bombay is very different from the real one. The same with regard to life. Not having known life, we can not supply what is missing in the flat aspects of it known to us.

Still the intellectual consciousness can do something for us. Assuming, at the start that it is dealing with and investigating life as a whole, trying to get at the essence of things, it finds, being honest in its investigations, that every conception that it creates for understanding life is inadequate, that life eludes its grasp, that it slips through every net it spreads round it, and so it comes to the

conclusion that after all it is engaged in a fruitless attempt, that it is probably only an aspect of life it is occupied with. That is indeed a great realisation! For, then, it is said, by a process of intense concentration on an idea, followed by the dropping off of that idea for a moment, it may succeed in getting reabsorbed in and becoming one with, the very life that created it. By becoming immensely great, it may acquire the privilege of entering the life in the Central Hall. Or, in humility, it may wait for the grace of the highest authority to let it enter into the Council life. Then indeed its joy is great and its knowledge is great. And these are even the partial truths of the separate departments appreciated—as also their follies and conventions—more fully and properly.

To my mind perfect man, the man of the highest culture, is the individual who by this process of normal development enters into the central life, the reality at the back of us all, who, when he chooses can enter into it, and when he chooses, can come out of it, to enjoy one or another aspect of it. The poet is an abnormal creature. Inspiration, the coming in of life into him, is not at his command. There is some screw loose in his case: his nervous machinery has gone wrong somehow. But this man of culture is a normal philosopher, a normal poet and a practical man of the world at once. He is not embarrassed in any situation, always new, always fresh, always at rest and always at peace. Place him wherever you please, by the large-hearted sympathy that he has developed, he sees straight the way the life as a whole is flowing at a particular spot, at that particular moment, and throwing himself into the current of life; always says, and does, just the most appropriate thing and must always succeed. There is no awkwardness, no emotion for a man like that. There is no insult for a man of culture: nor does an insult ever proceed from him. Every word that is spoken he understands fully; he knows the inner springs of every action of every man and so is never disturbed. And he says, and does, first what is necessary for removing the obstacles in the path of the struggling life. He is free from all convention—understands them as crusts for the strong man to break through or the weak man to go by, left by the life that for the present has chosen to attend to other things—and takes everything as naturally flowing from causes set forth now or before. Not tempted or detained by and consequently not staying at, any particular aspect of reality, he is altogether a free man, a conscious part of life itself. It is not enough to say that a man of culture is one who appreciates fine arts, who has gone in for literary studies, who

is not a mere practical man of the world, a man full of fine emotions as free from the gross ones. These descriptions merely emphasise one or another side of a man of culture. He is all these and more. Essentially, he is a man of power, being identified with life itself. To use Browning's language, he understands 'the world, as God has made it,' and then, 'all is beauty, knowing which is love and love is duty.' He does not discard practical life: only he is not caught by it: and because he has fullness of power and is not disturbed, there is no emotion. It is, I think, this perfect man, this man of highest culture, of whom Emerson is thinking, when he says there are persons who pay for the things we do for them by their mere being, their mere existence, persons for whom we like to do things for the mere love of it.

I know I am describing what is only an ideal—the asymptotes, to use mathematical language, that the curve of human progress tends to touch in the limit. But it is the knowledge of the end that makes the present direction definite and the present tendencies full of meaning.

Now for the development of this culture, I think, nothing is so good, nothing so effective as scientific studies—the thoughtful, deep study of science. And I shall now proceed to show you how science does this.

In the very first effort of the human mind, the effort known as generalisation, the mind becomes free from the trammels of a fact. Generalisation consists in observing several apparently dissimilar facts and picking out one or two common, salient, essential points present in them all. The process results in the formulation of a law of science. Description of this process is drilled into the ears of every student of logic: so I need not bother you with it: except that I wish to point out that as long as the mind is interested in, embedded in, mixed up with, a fact, it can not go in for this generalisation. It must become a little free: it must look at the fact a little from the outside before it can succeed in generalisation.

To show how a broader and broader concept is found necessary I shall take the simple case of a concept underlying the world "quality." Every one knows that 3 and 4 make 7.

(To be continued);

Evil.

God of our fathers ! What is man,
 That thou towards him with hand so various
 Or might I say contrarious,
 Temper'st thy providence through his short course,
 Not evenly as thou rulest
 The angelic orders and inferior creatures mute,
 Irrational and brute ?

Milton.

As flies to wanton boys are we to the Gods,
 They kill as for their sport.

Shakespeare.

The above lines of Milton and Shakespeare bring before us a problem. This is one of the vital problems touching our existence. When we cast a look around us we see everywhere law, order, joy and beauty, and with this evil, death, sorrow, ugliness, and imperfection. Both these aspects go hand in hand. This presents before us a staggering spectacle. Shall we be able to see it in a proper perspective ?

These two aspects are nothing but "good and evil" and, if I use the philosophical phraseology, infinite and finite aspects of our life. Man in the ordinary course of his life comes into direct contact with this latter aspect of things and consequently he emphasises this aspect. Man, though endowed with and capable of attaining higher things has to tread on a trying and difficult path. This makes a common man incapable of grasping this negative view-point and he is apt to be staggered by the prevailing unhappiness, injustice, disappointment, poverty, sufferings and other hardships of our present day life. It raises before his mind the picture of "nature red in tooth and claw." It is only the gifted few that know the truth.

It is this view of life which has mainly impressed humanity and forms the chief factor of the prevailing discontent. It has been so much taken to heart that it has assumed the form of hardened pessimism. Formerly, the faith in God lightened this burden. But now in these days of science we receive no such internal help, which has doubled our difficulties,

Does the matter really stand as we take it to be? Before answering this question we must discourse what is the nature of evil and good. Firstly, we have to take for granted that in the creation both evil and good exist side by side. We cannot deny that there is no evil in the universe. It does exist but the question here is to examine its nature and place it in its proper place.

Then what is evil? It is nothing but the check, the obstruction we meet with in our progress both physical and spiritual. What would have been the history of the world if every thing on it had fructified? We are not unhappy or miserable because evil exists but because we give it an altogether different signification. If we construe it rightly it is a blessing in disguise.

Evil limits us, binds us, puts obstacles in our march to self realization, yet that is not its real nature. It brings to our mind our finiteness yet it is not stationary nor permanent. It is always in transition. It is just like an error in our ordinary intercourse. We change ground as we attain experience and build for us a regular system of work. Error and evil are in a way synonymous.

Though evil is transient yet we give much importance to the other aspect and hence our miseries and sufferings. Generally we imagine it at a standstill and thus ascribe to it unnecessary importance. Had it been at a standstill we would have been crushed outright with its weight and ours would have been only an endless sorrow. But fortunately this is not the case. It is finely counter-balanced and has to adjust itself for its own sake. We have progressed and are still progressing in the teeth of evil. Evil is only a negative aspect and not an ultimate reality.

Now let us see what is the function of evil in the universe. It brings before us our imperfection and goads us on to realize our nature and our relation with the creation. It confirms us in our faith that the direction of humanity is from finite to infinite, from evil to good, from particular to universal. It gives us an object lesson that good is the positive element in the world and man has to strive for this ideal of goodness.

Though we have seen that evil is useful and has a place in the universe, yet we forget that it is an outward activity and not the sum total of our human existence as we all deem. It does clog the current of our existence yet in upsetting itself it works finally for our good. Even a common man among us is capable of subduing it. We feel its pressure till we think of ourselves as indivi-

dual units. But when we go beyond this and begin to recognize the true spirituality of our existence, it evaporates like the dew drops before the rising sun. When we have merged our activity with the activity of the whole universe, for us there is no evil, no pain no sorrow or death. There is only supreme Joy and Love. This is the Karma Yoga of the Gita, the Nirvana of the Lord Gautama and the vision of the heavenly kingdom of Jesus Christ.

The last world war furnishes us with the best example of the spirit of evil. This war was a positive evil and it becomes more vivid when we consider the destruction of lives and property on a gigantic scale. Nearly a decade is passed yet the effects of exhaustion are still visible and nobody can say when the original conditions will be restored. This is one side, but the other side is equally great or rather greater. What we have obtained outweighs what we have lost. From the debris of the war has risen a new world animated with a new spirit. We daily see in our ordinary course the working of these new manifestations.

In conclusion, let me say it is useless to fret and curse our existence. Life is full of zest and enthusiasm inspite of the Devil amongst us. Somebody would call it self-satisfying optimism. But pessimism is nothing but an idle despair and indulgence in empty denunciation. If existence were an evil it would not wait for the philosopher to prove it. Evil is not evil in itself. It is as Maharshi Tagore says—

“She is the vestal virgin consecrated to the service of the immortal perfection, and when she takes her true place before the alters of the infinite she casts off her dark veil and bares her face to the beholder as a revelation of supreme joy.”

M. D. DAVE.

B. A.

My heavenward voyage.

"Earth has not anything to show more fair—"

Heaven was my abode, where Houries dance and fairies sing. Sweet and joyous it was with the cheerful smiles playing upon gay, angelic faces. Light and sweetness reigned supreme in the midst of "the ampler ether the diviner air." All was steeped in an elysian glow of perennial charm and refulgence. Eternal bloom embellished every object, and the balmy atmosphere exhaled a soporific fragrance. A place it was, in short, as holy and enchanted as ever was haunted by damsels, playing upon their dulcimers, the divine symphony of the spheres.

For once I failed in my duty to the great Task Master, and it pleased sweet heavens to try me in the furnace of affliction. But the issue was yet to take a delicious turn, and I was ultimately to find a sweet corner in Heaven for my residence.

Abjured and deserted, I was flung into this dark and dismal mould of mortals to shift for myself, and like Tennyson's Bedivere, I found myself "among new men, strange faces, other minds."

Far was I not in my infancy from the angels and their divine accomplishments. I was gifted with that divine prescience, which enables one to fathom the inscrutable mysteries of God's universe. Those "unseen realities" were not to me a sealed account. My smiling infancy, leaping and shouting and laughing, I beguiled in a state of infinite bliss.

The giant grip of crooked time was ever closer at my heels; and ere long, its cruel clutches stripped me of those discerning gifts. No better I was thenceforward than a mortal amongst mortals—one of their kith and kin. Mortal blisses I sought and found. I succumbed to the maddening charms of things corporeal; wilful and wanton I grew. I lay, in short, under the spell of the worldly wand, and I could not shake it off.

I loved to choose my path, but my grosser impulses always got the better of me. To the noble promptings of that sovereign Director, I displayed a reckless indifference. For the "Gleam", that "Kindly Light," I cared not a rap. My path was strewn with prickly thorns and they pricked me. Nothing I had to look to for guidance and inspiration. The world was for me a clouded night without a saving star.

"In the mirk, mirk night, there was no starlight."

Mine was a barge, but having no sails and rudder. I had a "Golden Fleece" to seek like Jason, and wild seas to sail over ere I reached it, and dragons to fight ere it was mine. All alone I steered on on an infinite sea. The Night was dark, and I was far from Home. The wind was wild and bleak; and the raging sea furious as ever. The frowning furies of the turbulent elements overwhelmed my lonely self. I wandered east, I wandered west, and was baffled and blown away by the overtaking wings of the tyrannous stormblasts. Their accumulated force I had no armour to withstand; I sought their mercy, but they were grimly leagued against me. The tortures attending Ixion's heel would sink into common-places before those I suffered, for those I suffered were unheard of before or since. So wore the days, and so wore the months, contending against legions of devilish forces; the months hastened to years, but ever the whirlwinds grew in intensity.

Too boisterous the tempest grew for human force to withstand. A shipwrecked mariner, I screamed in bewilderment; but my screams were merely voices in the wilderness. Into the far distance they died away. My barge lent itself to the multifarious eccentricities of the infuriated sea. Blindly it steered backwards and forwards, through countless ups and downs, tosses and tumbles, till the wrath of Heaven seemed to assume a milder aspect. Divine voices were heard whispering in the winds,—“Follow the Gleam, wherewith shall you be blessed with eternal peace.”—No sooner I did so, then lo! a miracle I beheld. There emerged a streak of light from beyond the skies and illumined the track, rolling away the darkness and the gloom.

Transparent the path then became as the sparkling stream. Smoothly and swiftly steered the ship. The tumult and the shouting died; the sea forsook its angry mood; the loathsome fury of the turbulent elements faded. The prince of peace resumed his reign of love and the calmness of heaven sat brooding over the charmed waves.

I hastened to the spot whence I had come; and, oh! dream of joy, I caught glimpses of my beauteous habitation. A globe of circular light surrounded my sight. Glittering from afar were the seraphim ranks, harping in sweet and solemn quire to heaven's new comer. Hailing my safer return with a kindly smile, I could apprehend the sweet visage of the Lord. Into his loving arms I found a blissful repose, and a welcome relief in his eternal Light. “And with the morn, those angel faces smile, which I had loved long since, and lost awhile.”

M. G. SHAH,

SENIOR B. A.

“Unwoven garland”

Seated on the wings of my soaring imagination she came and asked myself in the music of silent thought “ Traveller, where are you going ? ”

Half in amazement I saw and saw her not and the speech was mute upon my tongue.

The cuckoo poured her dulcet music ; the purple peacocks danced.

And from the rippling waves came the murmur of a slow-flowing breeze.

x x x x x x

Under the mango-grove the cattle chewed their cud ; as the day advanced the birds were silent in the shade.

The lotus-plants heaved with secret whispers ; the flowers were all asleep.

And playing with her marble pebbles the gurgling river ran.

Like the sudden glow of a day dream, she came and asked myself “ Traveller, what are you seeking ? ”

I raised my head and tried to speak, but the words were choked in my throat.

x x x x x x

The day died ; the solemn stillness spread her mantle over hill and dale.

The winding rivulet danced with a maddening joy singing the songs of eternal freedom.

The distant sound of pealing village bells came floating over the meadows.

And the plaintive notes of herdsmen's flutes melted my heart into a melody of pensive joy.

Like the soft-stealing night silently she came and spoke to myself “ Peace be unto you, traveller. ”

And with down-dropt eyes half falteringly I said “ Life of my life, much have I wandered on eternity's endless shores ; the swelling sea of my surging emotions is heaving with the pangs of thy missing grace ; the ruffling winds of my wayward fancies have filled the vault of my heart with the melancholy songs of thy lingering memory ; the rushing stream of my life is noisy with the music of thy unknown name. ”

Sweetly she smiled soft like the lotus-bud that opes at the first touch of the rising sun.

And as she went away, she turned her head and cast a loving glance at me.

× × × × × ×

Now in the sad summer night the pale moon is shimmering overhead.

The owls are hooting; the bats are flapping; the kites are shrieking in the shades,

The winds are blowing; rustling leaves moaning; the wolves are growling in the glen.

And I am mourning over the great distance of her, who is lying within myself.

R. M. SHUKLA.

(S. B. A.)

“ G. B. S. ”

“ Do something that will get you into trouble ” and no body puts into practice his own advice more effectively than Mr. George Bernard Shaw. Troubles, difficulties, adventures, and unconventionalities are the things which entice this “ hurricane on two legs ” as A. G. G. calls him. His character even after “ Newtonic analysis ” remains a complicated whole, and so are the characters of his plays. Every one of his characters, though in person different, is all Shaw in spirit and he affirms this when Vaughan says in “ Fanny’s First Play ” “ “ Shaw’s characters are himself: mere puppets stuck up to spout Shaw: ” and in the same play Bannal complements the remark by adding, “ Shaw doesn’t write his plays as plays. All he wants to do is to insult every body and set us talking about him. ” Ridicule, wit, flagellation or kicks, as he himself calls it, and unconventional exposition of facts are his strongholds, and on this four pillared gallows he hangs every one and every thing for shocking his readers and depriving them of their senses. Many have called him a cynic but I agree with Mr. Shaw when he says he is not a cynic. He is a mere scrutinizer and an exposé of evil. His outlook of life is abnormal. He sees beyond our common horizon and hence leaves us behind him in a mire of hallucinations. He is a great antagonist of hypocrisy and humbug, two of the most pervading factors of modern civilization, and whenever and wherever he gets an opportunity he dissects them and exposes the filth hidden in their interior. His plays are not meant to create likes and dislikes but to create uproar and sensation. His plays are not mere dramatic plots but staged philosophies. His prefaces are not mere introductions

to his plays but the solutions to grave social or religious, economical or political problems. Before I write anything on the art of Shaw let me confess that in this short space I would be positively unable to contribute everything that could be said about his art save a few of his tendencies which arrest the attention of a meagre reader like my humble self.

The Art of Shaw.

Apart from ridicule, wit, flagellation, unconventional exposition of facts and paradoxes, the art with which this creator of "Mephistophelian mockery" handles his dramatic Muse is altogether different. "There is nothing Gothic about his real genius; he could not build a Mediaeval cathedral in which laughter and terror are twisted together in stone, molten by mystical passion." This is the observation of "G. K. C." True, Shaw is not an architect: he is a cinema—corporation-manager. He constructs a card-board house with all the touches of reality and then he throws against it his bombshells of wit and ridicule shattering it to fragments, igniting pathos and pity, uproar and sensation among his audience for in that catastrophe the good and the evil, the virtuous and the vicious were all bombarded together. Thus this master-artist proves in reality the unreality and in unreality the reality of things. Is Shaw then a destructive philosopher? Apart from it, he is fully constructive. The greatness of God would not have been realised adequately had He created life without death. But death is not the destruction of life but a mere transformation for betterment. So is it with Shaw. His philosophy may be called a philosophy of transformation and hence of construction. To cite Chesterton again "Shaw does not keep his birth-date." Why should he to whom life matters but little? He does not measure life by dates but by deeds, not by season but by reason. Shaw does not appreciate romance. He is not made for romance. He is a boxer not a dancer. Romance would be as ridiculous in a boxing-ring as a free fight would be shocking in a ball-room where "soft eyes look love to eyes which speak again." The stronghold of Ibsen is the weakness of Shaw. Shaw's female characters are mere sticks save for Candida and a few others. "He is a feminist in politics but an anti-feminist in emotion. His key to most problems is 'Ne cherchez pas la femme.'" Shaw is like a man sitting in a tower looking from the window towards the earth and not towards the sky. He is a parson in a theatre and an actor in a church. There are certain critics who observe that Shaw selects such characters as fail to be realistic. As in religion so in literature there are certain persons who follow

the spirit and others who follow the letter. Again it makes a world of difference in reading the preface first or after reading the writings of the author. Those who follow the spirit and not the letter should read the preface last, and I am afraid that the critics who find the characters of Shaw unrealistic are the readers who follow Shaw in the letter and not in the spirit. Shaw selects very significant names for his characters. To illustrate this I have only to refer my reader to the pages of "Candida" where the significance of names with the qualities of the characters is so very strikingly apparent that it could not be looked upon as mere coincidence. Candida at once suggests to a reader the word candid which is the main characteristic of the heroine. Morell signifies moral; Burgess is a typical middle class man; Lexy is easy going 'lacks-he'; Proserpine with her spit-fire tongue suggests the goddess of the nether world; and what could a poet be but a wanderer loitering in the wilds or else a Marchbanks? In his introductory essay on "Modern Drama" contributed to the 16th. volume of the "International Library of Famous Literature" Maurice Maeterlinck observes—"The first glance that we throw on the drama of the day would seem to reveal, as its chief characteristic, the weakening, the progressive paralysis, so to speak, of exterior action; further, a most ardent tendency to penetrate ever more deeply into human consciousness, and attribute still greater importance to moral problems; and last of all we are struck by the search, so far still very timid, for a kind of new beauty that shall be more spiritual, more abstract, than was the old." How well do these remarks apply to the plays of Shaw?

Some paradoxes of Shaw.

Mr. Shaw himself is a great paradox. He says rational things irrationally and irrational things in a rational manner; and it is the most difficult task for his critics to point out where he is in earnest and where he is not. He is a great hater of humbug and yet he humbugs every one. He is an atheist, yet he believes in a Life Force. He is just the opposite of our world; he is a world in himself. Herein I could find no apt quotation than his own words spoken through the mouth of St. Joan "God is lonely and therefore he is strong. Let me be alone and my loneliness shall be my strength." "I had no taste for what is called popular art, no respect for popular morality, no belief in popular religion, no admiration for popular heroics." He might have as well said: "When every one agrees with me, I doubt I am wrong." "If ever there was a man without a grievance, I was that man," and yet he grieves at the wrongs of mankind,

According to him "you cannot be sincere without being a bit stupid" and yet he is sincere in his plays—so far as their aims are concerned—without proving himself at all stupid. He hates the world and the world loves him; his very existence is paradoxical and I begin to doubt whether G. B. S. at all knows who George Bernard Shaw is.

Conclusion.

Call him the impolite and unmannerly Higgins of "Pygmalion," the unconventional Marchbanks of "Candida," the haranguing Tanner of "Man and Superman," the imperialistic Napoleon of "The Man of Destiny," the prophetic and self-possessed St. Joan of his drama of the same name, and yet he is untraced and unfound. In my opinion his abnormality lies in concealing his normal views of life. All his dramas are pervaded over with what may be called "Shawism" and I prefer this term to "Shavianism" for certain literary reasons. What is this Shawism? This is also like all other ambiguities and puzzles of Shaw, a most ambiguous and puzzling term. According to me Shawism would mean, a kick in the face and a sincere laugh at the back. Mr. Shaw is a great puzzle and a brain-cracking one, but like all other puzzles, when solved, he is the simplest. To know Shaw is not to study him—study in the University sense of the term—still less to criticise him which means nothing more or less than murdering him and his principles; but it is to feel him along with the shocks and sensations he creates. Mr. Bernard Shaw is really a "shaw." He is a bush that entangles you, a wood in whose wilderness all your mental faculties are stunned, and a hedge whose thorns prick you, yet the atmosphere is so very healing that you love to be pricked, He is a genius and therefore complicated, he is a saint and therefore abnormal, he is a prophet and therefore incomprehensible; but a prophet not like Christ preaching love and tolerance but a seer of penetrating vision with a sword in hand.

N. T. S.
(S. B. A.)

Shiva.

Shiva, my Master, I come to thee. I shiver at the northwind that chills me through. Is thy Kailas so cold?

Lord of Sumeru, I come to thee. Vast snows freeze my poor self and a thrill passes from limb to limb. Is thy Sumeru so cold?

Deadly dark prevails over me and through the veil of frost a few stars glimmer above. I pine with shivering and care at thy cold door. How long this cruelty, oh my Master?

And at thy command the sun shines as the morning approaches and snows melt away as doth the dark. At the foot of thy holy abode shine countless gemlike flowers and in the midst of their thousand colours I pass on.

Lord of the crescent moon, I come to thee. I am gay again as are the flowers and sea-reflected sunbeams and flower-scented clouds. Thy abode is so warm after all.

V. R. Vyas,
F. Y. ARTS.

History and Culture.

"Ye who celebrate bygones

Who have explored the outward surfaces of the races, the life that
had exhibited itself.

Chanter of personality outliving is yet to be,

I project the history of the future."

—Walt Whitman.

The eternal song of national culture and civilisation sung by inspired poets and bards in the golden chronicles of all races assumes the form of history. Its realm is between imagination and fact, and serves the purpose of visualising the new dawn of the future from its past incidents. It is the alpha and omega of all knowledge from which all sciences draw their inspiration and mould it to perfection. It is the quintessence of hidden laws and forces of civilisation, and when penetrated through with the philosophical eye, it will utter oracles and truths of a new age. We have seen in the last issue how history and art are mutually interdependent; and now let us see how civics, literature, and philosophy even breathe their inspiration from this fountain-head.

It has to tell us something from its past annals about the construction of society, democratic empires and unique human cooperation for the cause of the nation, leaving aside its barbaric wars and conquests. The Chinese wall of 1500 miles, a second Himalaya, created by human hands shows even to day the great examples of union and cooperation teaching all nations to be united in this way against a common foe. If the Chinese walls had not been constructed, China would have been at this time a dependency of the Mahomedan power, like Persia, India and other countries. The civil administration of the past is in several respects superior to the constitutions of the modern era. Fai Hian says about India as follows :—"The people are well off without poll-taxes, customs, income-taxes or official restrictions; only those who till the royal lands return a portion of profit of the land. The kings govern without corporal punishments; criminals are fined according to circumstances lightly or heavily. Even in cases of repeated rebellion, they only cut off the right hand. Throughout the country, officers get their fixed salaries. People kill no living thing nor drink wine nor do they eat garlic or onions."

Even Rome displayed great genius in constitutionalism. Her Consuls were like our modern elected Presidents; her Senate has a new birth in our Parliament, the people's Forum; the political temple of the Capitol and a thousand other civil institutions have enabled modern Europe to evolve and reach its ideals and aims. The ideal society to which Tolstoy, Thoreau, and other thinkers have aspired now a-days was once realised in the past. The common idea of one empire with dependencies beyond the seas, was once conceived by the Romans, Greeks, Indians and Arabs. The idea of one great empire under a spiritual head was realised by the Mahomedans in one century in the name of their Khilafat. The idea of the Holy Roman Empire with the Pope and Emperor as spiritual and temporal heads dominating over the whole kingdom was once conceived by Charlemagne. Even Asoka tried his best to form a nation—an empire—without shedding a drop of blood with the gospel of peace and religion.

Even wars and conquests were able to influence the civilisation and literature of nations. The Elizabethan age of English literature was at its highest after the defeat of the Spanish Armada. Literature is nothing but the emblem of its own age. Without the help of history literature would not flourish. The great epics Ramayana, Mahabharata and Shahnama are composed of Indian and Persian legends respectively. Shakespeare's historical plays, Corneille's "Cid,"

Victor Hugo's "Hernani," and Kalidas' "Raghu-Vansha" are all based on the incidents selected from history. If there had been no history, literature and civilisation would have been nowhere.

History is philosophy teaching by examples. The lives of great men are the rich legacy to the present and future generations. Solon, Themistocles, Pericles, Epaminondas, Demosthenes, Alexander the Great, Caesar, Pompey, Arthur, Charlemagne, and Napoleon stand forth as types of bold leaders of mankind from European history. Krishna, Buddha, Asoka, Bhoja, Akbar, and others teach their respective peculiar lessons and tend to mould our character and life. Brutus condemning his traitor-sons to death, Hannibal solemnly devoted to take revenge against Rome, Sidney offering the last cup of water to a poor soldier and gladly embracing death, Panna gladly allowing her own son to be murdered in place of the royal prince Udeysing, the prince and philosopher Dara, bequeathing away even his last shawl to beggars on the way to his execution, are the examples of immortal stars shining brightly in the horizon of history teaching mankind what is nobility and sacrifice.

Thus history is a voice for ever sounding across the centuries of right and wrong. Traditions alter, customs change, but the ethics of morality remain the same, written upon the tablets of eternity. Injustice and falsehood may be long-lived but doomsday comes at last to them, when they have to yield. Justice and truth alone endure and are meant to live in the world.

The power and pelf, the glory and wealth of the great empires of Chaldea, Babylonia, Assyria, Persia, and India, were so great that we meditate sadly over their decline and fall. The founders would have thought that their empires were impregnable, and would last for eternity, but when to-day even their dust has vanished, we at once realise the far mightier power of God and all-conquering time. The world cyclones, Changiz Khan and Timur conquered the whole of Asia and a part of Africa, massacred the nations, devastated the countries, and would have thought themselves demigods, but they have received nothing but six feet of earth. Timur was so proud as to harness for his own use a team of kings and never appeared but on a chariot drawn by these vanquished kings. Marlowe in his great drama "Tamburlaine" dramatises this fact and makes Timur utter the following line in his high dignified style:--

"Holla, ye pampered jades of Asia." But to-day we would only apply to that terror-incarnate the following lines of Omar Khayyam :

“They say the lion and the lizard keep
 The Courts were Jamshid gloried and drank deep;
 And Bahram, that great hunter—the wild ass
 Stamps o'er his head and he lies fast asleep.”

—Fitzgerald's Rubaiyat of Omar Khayyam.

The past in this way becomes our teacher and desires us to be more humble, gentle and God-fearing by representing before us the fall of majestic individuals who would arouse in us the sentiments of awe and sympathy. History then becomes the source of reference to us for the problems of life which we can only solve by taking the help of past incidents. It is a universal principle that history repeats itself. The divine singer Shelley tells us that history is a cyclic poem written by time upon the memories of men. This conception of history clearly shows that the past influences the future and thus it would prove the guiding-star of our future life. Therefore history tends to become a philosophy of life strengthening and illuminating our mental force.

The ancients like ourselves were beset with the great problems of life, and so their follies and weaknesses, their moments of inspiration and superhuman nobility would serve us as the bed-rock of culture for many a generation to come.

S. G. Shah.

JUNIOR B. A. CLASS.

Pluck Not.

Pluck not the awakening flowers from their lovely bowers. Let them bloom and blossom, under the shade and shine, in the zephyr of knowledge and reason. Gardeners! Why do you allow the buds of your garden to be plucked and crushed and changed into a weeping wilderness? We get money, you say. Good gardeners. Can ever money impart that true felicity of mind and happiness of life? The result of your parental gardening—the beautiful buds and sweet smelling flowers—their faultless efflorescence and bashful blushes—will give you what you are seeking in material comfort. Their silent blessings will soothe your soul with joy ineffable.

Ye impatient people? Why do you force them open? Their petals will fall to the ground; their colours will fade away and their sweet smell will evaporate in air. Give them time to bloom and blossom. They are for you if you deserve and desire.

S. M. Shah.

F. Y. A. (B).

The Night of May. Musset in despair.

The Muse:—

Oh Poet, take thy lyre and sing me a song. The hawthorn feels its petals closing. The Spring takes her birth this night. The winds rush for mutual embrace and the wagtail waiting for the dawn reclines on the green bushes. Oh Poet, take up thy lyre and sing me a song.

The Poet:—

How dark is the valley! Methought a form in veil flew there over the forests below. She came out of the lawn, her feet skimming the flowery herb.

It is a strange reverie! It blurs my vision and disappears.

The Muse:—

O Poet, take thy lyre! On the lawns, the twilight dallies with the zephyr in her fragrant veil. The rose, still virgin, drunk deep with pearly nectar closes its eyes.

Listen! Every thing is quiet. Think of thy beloved.

Under the darkening bower the setting sun left a sweet adieu. To-night every thing is abloom. Immortal Nature is brimming with perfume, love and sweet murmur like the happy hearts of two young lovers.

The Poet:—

Why then, does my heart beat so quick? What's there in me that stirs and frightens me?

Does not some one knock at my door? Why am I dazzled with the light of my flickering lamp? Ah me, Almighty!

My whole body shudders. Who comes!...Who calls me? None?

Ah, all alone I am. It is the hour that chimes.

The Muse:—

O Poet, take up thy lyre! The wine of youth ferments to-night. Uneasy is my bosom. Voluptuousness oppresses me and the veering winds put my lips aflame.

O idle child! Look, I am pretty. My virgin-kiss dost thou remember when I saw thee so pale and wan at the touch of my wing and when thou let thyself fall in my arms with tears in thy eyes?

Ah, I soothed thee of a bitter grief. Alas, still young thou dost pine with love. Soothe me this night. I die of longing.

The Poet :—

Is it thou, whose voice dost invoke me? My Muse, is it thou? My immortal loyal one ever breathing in my love! Ah, there thou art, it is thou, my sweet! I feel in my heart the glimmer of thy golden robe that covers me.

The Muse :—

O Poet, take up thy lyre! It is I, thy immortal one, seeing thee sad and silent this night, that have come from the high heaven to weep with thee. Come, thou art sad, dear friend! Some lonesome worry pains thee, something groans in thy heart. Love has come to thee, as one finds it on earth, a shadow of pleasure and a semblance of happiness. Come, let us sing before God! Let us sing of thy lost pleasures and past sufferings. Let us awaken the silent echoes of thy life. Shall we sing of happiness, of glory or of folly?

Let us weave a dream. Let us find some distant place where oblivion reigns and everything fades into forgetfulness. Let us start. We are alone and the universe is ours.

Shall we sing the songs of hope, joy or sadness? Shall we hang the lover with the silken thread? Shall we sing of the hand that kindles the holy lamp of life and eternal love in the celestial abode every day and night? Shall we follow the hunter on the hills? The stag looking at him with tears begs for her life, to return to her fellow-mates waiting for her. He hunts her and throws her throbbing heart to the eager dogs.

Shall we sing of the heroes of the days gone by and bring their glory back to life?

Take up thy lyre! I can no longer keep silent. The wind drives me on, I am leaving the land. A tear from thee! God listens and 'tis time.

The poet :—

O loving friend, if only a kiss from my burning lips and a tear from my wakeful eyes thou wisheth, I shall give them whole-heartedly. May it remind you of our love, when thou crossest the heaven! I shall neither sing the song of hope nor of glory, alas, not of anguish even. To listen to the heart, I close my lips.

The Muse :—

To be great and grave think not, oh Poet, that thy voice should remain quiet here below. Our sweetest songs are those of despair, and I know of many

immortal ones that are but the sighs of their poets' fiery bosoms. When the pelican returns from his journey, his hungry young ones run to the shore with shouts of joy to partake of his prey. He having fathomed the ocean in vain offers his own heart for food. Sad and sorrowfully lying on the rock, his young ones feeding themselves on his heart, and looking at their feast, he resigns himself to death intoxicated with love.

Oh Poet, thus many a great singer has done. They let their contemporaries feast on their hearts; and when they sing of deluded hopes, of sorrow, of love or of misery, it is not a flimsy web of fanciful emotions, but a living slice of their lives for their friends to feast upon.

The Poet:—

O Muse, insatiable spirit, ask for it no longer. Man can write nothing on the sand when the blast is passing.

I had the time during that happy spring, which was also the springtide of my life, to sing incessantly like a bird; but the time is gone. Despair lies heavy on my heart. Indeed if I try to set it on my lyre, it would break it to fragments. Farewell, sweet Muse; I sing in the depths of my silence.

RAMANLAL C. VASA.
INTER ARTS.

My dream.

Once I was sitting in my elbow chair and the book "Essays from Addison" was in my hands. It was after reading 'The choice of Hercules' that sleep overtook me. For the first few minutes, I do not exactly remember what I saw but gradually my imagination was wrought into the following dream.

I dreamt of a boy of nearly eighteen years very scantily dressed. He looked very handsome and quite strong with his well-developed muscles. I did not know what was his destination but I saw him walking a long distance with the agility and strength of a grown-up man, till at last he stopped, for he saw before him two huge gates. On one of them there was written 'Hell' very artistically and in golden colours, while on the other was written 'Heaven' in plain white even words. The boy looked bewildered at first for the gates were the entrance of two routes and he did not know what way to pursue. But tossing his head as if to defy bewilderment he began to move forward and stood at the gate of Hell,

The first thing that he saw was the keeper of the gate. He was arrayed in a peculiar gaudy dress which had all the colours of this world. The boy fancied that he must be about 30 years of age but on minute observation, he realised that in fact the keeper of hell gate was old but that he knew the art of colouring his hair and deceiving people. He approached the keeper and asked:

“ Well, gentleman, where does this way lead to. ”

The man replied ‘ We call it the road to Hell; it is very long and very pleasant and leads to places where there is— ’ and he deliberately paused. ‘ What is there ? ’ The boy asked impatiently.

“ All merriment ” said he

“ But how do they make themselves merry there ? Art there any games and sports ? ”

“ Oh yes ! why ? There are races which give lots of pleasure : there are gambling tables which one would not like to leave, there are also the card-tables and drinking saloons. But the best of them is that there are women..... ”

‘ Anything more ? ’ The boy asked bluntly. “ Why ! there is complete jollification and over and above that you will have liberty. There are no hard and fast rules. One can do anything, speak anything and think anything that one likes. This is a very good privilege and increases the merriment a thousand fold. ”

‘ Thank you ’ said the boy and so saying he went to the other gate. There was nothing to observe much, for it was quite a plain gate made up of pure white marble. Its keeper was an old man with a white beard and had a pious-looking face. The boy approached him with awe and respect and asked “ Old gentleman, will you please tell me where this way leads to ? ”

The old man looked at the young boy and smiled and gently said “ Young man ! this road is known by the name of road to heaven. The road has a great ascent and it is slippery. If a man takes a single wrong step or remains careless, he at once tumbles down at the foot of this gate. ”

‘ But what is there in yon castle ? ’ asked the boy.

“ Really speaking ” said the old man “ I myself know very little about it. No one exactly knows what is there in heaven. Even the little knowledge I have of heaven I got by an accident. Several days before a man came rolling like a stone from the top of this road. He was much hurt and exhausted, so I went

near to help him. I asked him 'Friend, what happened?' He said he was going by this way and successfully reached the castle. When he was quite near he saw ladies and gentlemen old as well as young in the castle. Some were playing games in the compound, some were engaged in work, some trying to help their companions, and some busy in offering prayers. All of them looked quite happy. As he reached nearer some people from the castle caught sight of him and welcomed him, for these good people always like to have additions to their company. Now the man felt that as all people were so fond of him he would take advantage of their kindness by some foul action. But instantly his foot slipped and he came down rolling as I told you. He told me this much only and fainted as he was much exhausted.

'Then what became of this man?' asked the boy.

"By this time some two persons were coming, so I called them to help him. They came but as they were not going by this way they carried him with them by the other way."

At this time a man came tumbling down from the gate of Hell. He looked very wretched. His clothes were torn to tatters, his hair were in disorder and there were many scars on his body. As soon as he got up he spoke loudly "Oh, God be thanked that I managed to escape from hell." This man saw the young boy, and ran up to him and said "Oh youth, do not hesitate; come with me by the road of Heaven. Do not go by the other way though they promise merriment there, for it is all hollow. Are you coming?"

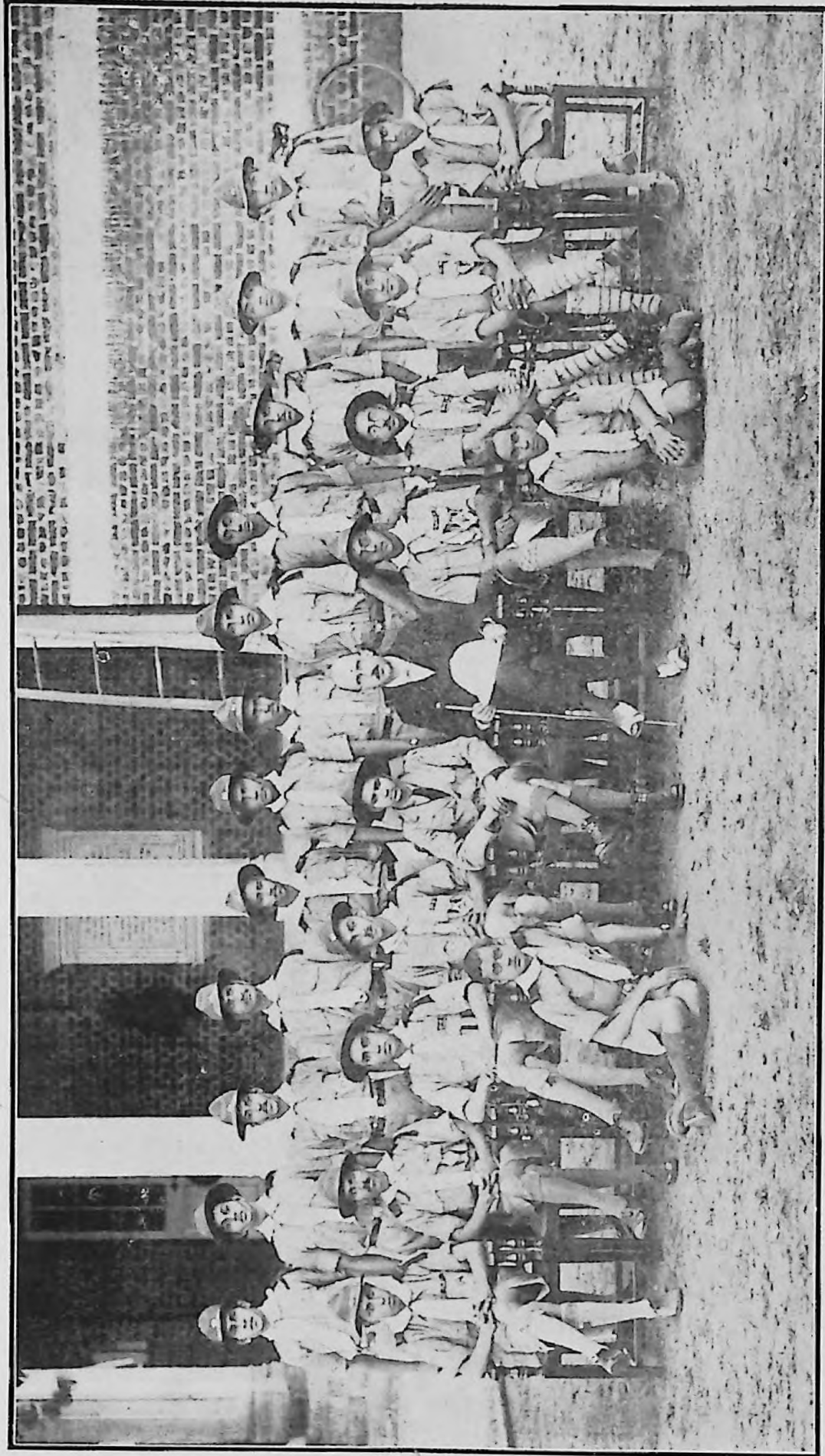
"But why are you in such a hurry?"

"I am not in a hurry;" said the man. "I would rather stay here and advise people not to go by the other way. But I am afraid they will not believe me. They will call me a fool to forsake merriment in favour of work; so let us proceed." So saying he took hold of the young boy's hand and they both disappeared on the road to Heaven.

Friends! Here my dream also disappeared with them and I could not rest until I committed it to writing.

M. J. Z.

(Intermediate Arts Class)

The Gujarat College Rovers Troop 1927-28

Bombay Scout Jamboree.

When I first took my scout's oath in October 1923 before Sir Rustom J. Vakil during my school days, I had no idea that I would be fortunate enough to attend two big Scout Jamborees, the aim of which is the great world-brotherhood.

I have hazy impressions of the first Scouts' Rally I attended in 1923 in the plains of Kirkee. The number of scouts who had come there from all the parts of the Presidency was about 2000. We were divided into four separate sections, ours being the Gujarat Section which was placed under the leadership of one of the best scouters, Mr. H. A. Desai, D. E. I., the present Ahmedabad District Scout-Master. In fact the Gujarat College Rovers are indebted to him for the trouble he took when the troop was first started in our college during Prof. Divatia's regime.

As I have said above my memory is not sharp enough and if I misrepresent anything, I hope my integrity shall not be at stake.

The programme, in general, consisted of physical training, games, lectures, a few items of sports, handicraft exhibition etc. At night we had camp-fires for different sections and a grand camp-fire on the last day, when we were honoured with a visit by Lord Lloyd, the ex-Governor of Bombay and the Chief Scout of the Bombay Presidency, who was made to pass through a long line of arched staves, which is a sort of guard of honour given by the scouts.

The scouting movement was not so predominating a factor in my school life as it is now; it had then been introduced only two years before in our Presidency, but during the last few years it has taken giant strides. The progress in number as well as in the efficiency of work has considerably increased, and according to the scout motto they are always found to "Be Prepared" to help, which fact was so thoroughly proved by our Rover Scouts during the recent floods in Gujarat, when some of them were doing relief work in the adjacent villages in knee-deep water. All honour to those who gave their help to the needy during that terrible disaster.

The number of boy-scouts, rover scouts and scouters who gathered at the Jamboree held in December 1927 was well over 11000, no less than 3,000 of which had come from distant villages, some of them 50 miles away from the Railway Stations. There were troops from Quetta, Ceylon and Burma, each of

which tried to surpass the other in one way or the other thus displaying a spirit of healthy rivalry devoid of jealousy. Our lodging accommodations were made in the B. D. D. chawls on the Worli estate; one room was given to every group of three persons, and the chawls occupied by boy scouts were distinguished by coloured flags and at night by coloured lights, corresponding to the colours assigned to different sections of command. Each scout had to fill in an identification card, which was coloured according to the section to which he belonged. The following items had to be filled in—Province, District, Troop, Name, Block, Room.

The programme in general was as follows:—6-30 A. M. Rise: 8-0 A. M. Morning tea and breakfast: 8-40 A. M. Kit inspection in each block: 9-15 A. M. Camp prayers: 9-45 to 11-30 A. M. Morning programme of displays (or sight seeing as the case may be) 12 noon Meals. 12-0 to 2 P. M. Rest. 2-30 to 4 P. M. displays: 4 to 4-45 P. M. afternoon tea: 5 to 6 P. M. displays: 6-0 to 7-0 P. M. Free: 7-30 P. M. evening meals: 10-0 P. M. camp fire: about 10-30 P. M. lights out.

On the tenth December 1927 from early morning troops began to arrive and settled down in the camp; at 4-30 P. M. we had a practice rally. On the 11th. at 9-15 A. M. we had the breaking of the flag, salute prayers and welcome address, and in the afternoon at about 2 P. M. we proceeded to the Mahalaxmi Race-Course where the grand rally was to be held at 4-30 P. M.

It was the most brilliant and unique spectacle that I have witnessed, and its value was enhanced by the presence of H. E. the Viceroy who is the Chief Scout for India and Burma. H. E. Sir Leslie Wilson, Chief Scout of the Bombay Presidency, who was in scout uniform, was received on arrival by Sir Chuni-lal Mehta and Dr. Besant. H. E. the Viceroy was received by the Chief Scout and the military band that was present, struck the National Anthem, and the Union Jack was unfurled. After the formal ceremony was over, the Viceroy took his stand under the Union Jack, and the march past began, which lasted well over one hour before the last company was clear off the marching-base.

Our troop had the honour of leading the Ahmedabad district company and one of our rover scouts Rover J. N. Adagra had the honour of being selected as one of the smartest boys to carry the Association flag in front of the Company.

After the march-past was over and all the companies were clear off the saluting-base, at a given signal all the troops vociferously rushed forward. The

Bombay Scout Jamboree.

41

Provincial Scouts Commissioner Sir Chunilal Mehta then delivered a speech which was broad-casted on loud speakers. He said that much depended upon the personality of the scout master and that the importance of scouting lay in the training of character by the direct method, through personal contact with each boy and by example rather than precept. He observed that it bore some resemblance to the old system of pupils and their Guru, who personally attended to the needs of each boy and taught him the dignity of labour and of service and brought out the best in his character. It taught boys, said Sir Chunilal, through the system of patrol leadership, from their very early days, order, obedience and discipline and encouraged in the patrol-leader the qualities of organisation and leadership, qualities required for useful citizenship. In his reply H. E. the Viceroy emphasised the importance of scouting as an educative force unattainable in the class room or by the school book. He said that a scout is a scout all over the world and anything that he did for his troop was sure to affect the credit of the scouts all over India. He ended his speech by saying, "Brother Scouts, I wish you all good bye and good luck, and all success both now and throughout your lives." At the end, cheers were given to the chief scout of the world, to the chief scout for India and to the chief scout for Bombay. The function closed with the singing of the national anthems. At night we had camp fires, and different scout displays were shown. On the 12th excursions were arranged for us in the harbour and we had a trip which might be well above fifteen miles. On the 13th we went to see the Prince of Wales Museum. All those who attended the Jamboree were given Jamboree Badges which they can proudly show to their children and tell them that they had once been scouts, whose motto was disinterested service and world-brotherhood.

N. F. GABLA.
(SR. B. SC.)

College Notes and News.

The Second Term :—

With the commencement of the second term the distinctive charm of our college manifests itself in the very lively and interesting Tennis and Badminton Tournaments. But as the second term brings us to a keener realisation of college life in both its aspects—academic and sportive—every one seems busy with his books too. The University examinations which are inevitable are lengthening their shadows and trying to envelope everything in their awful gloom. These are the days when we must muster strong and keep ourselves fit for hard study. Undoubtedly, the interest taken in games this year is remarkable. The addition of 'Carrom Board' to the indoor games is a proof of this. Still more striking is the fresh addition of the Professors' Tennis Court. The reports of the Secretaries of the various games also bear testimony to this fact. We have, then, to congratulate our Cricket Eleven for bringing honour to our college by securing the Gaikwar Cup.

The first half of this term was largely occupied in touring. Our Cricket Eleven returned victorious from Baroda and Bhavnagar; and our Rovers had a pleasant time at Bombay in the All-India Jamboree. The Scout movement is rapidly spreading through the length and breadth of India, and our scout-master Mr. Sarangpani will be earnest to recruit fresh students in view of the inspiring address of H. E. the Viceroy at the Jamboree.

Another distinctive feature of the term is the frequent visits of the photographer. The U. T. C. people were the first to begin. It is very gratifying to note that the Senior B. A. students are anxious to have their groups with their professors. This certainly shows the cooperation and affection existing between the teachers and the taught.

Prof. Dhruva :—

It has been the pride of the Gujarat College to possess him as a brilliant student. It is the privilege of this institution to have him as a professor. Prof. Dhruva has been appointed here in place of our dear Prof. Correia Afonso, whose happy memories we shall not soon forget. Though we have been but for a short while with our new professor, it will be expressing the feelings of the whole college if it be said that in him we shall surely realise our conception of an ideal teacher. We all have very high hopes that he will almost make himself indispensable to us. His is the spirit that has roamed the fertile fields

of knowledge at Oxford, and our genial professor is all anxious to exhaust before his students the rich and varied charms of English literature. His meek and humourous nature at once makes us like and esteem him. One can not venture to approach a Professor with his difficulties unless there is a sense of perfect confidence and kindly attention.

Let us offer him a very hearty welcome and wish that the charm of our College—his Alma Mater too—holds him here permanently. Indeed, we have very high hopes that he will be very valuable to the students, and that he will be keenly interested in the life of the College giving more opportunities to the students to avail themselves of his good natured disposition and humour even out of the classroom. But the highest of all our hopes is that he will prove to be the worthy son of his worthy father, whom our college will never forget, and of whom it is always proud.

Prof. Vaidya :—

Prof. Vaidya had been among us for two years as a lecturer in Chemistry. In spite of his reserve, he was very popular among students because every one knew how kind and obliging he really was. I have the good fortune to be a resident student of the Hostels, of which he was also the Superintendent. Here I could see how very kind his nature was. His popularity among the host students was due to his good natured disposition and to the personal interest that he took in every student. We would be very thankful to him if he continues to take the same interest in us in spite of his having ceased to be related to us in his official capacity. We heartily wish him a bright career and a very successful life in the future.

Prof. M. S. Shah Ph. D.

For the last three successive years we were wishing 'bon voyage' to our professors who were going abroad for further study. Now comes the time when we extend our warmest and heartiest welcome as they come back among us richer in knowledge and more anxious to make us so. Prof. Shah left us to study for England two years ago. Then, he was an M. Sc. of the Bombay University. But he comes to us with the distinguished degree of Ph. D. We are extremely glad to hear of this high distinction gained by our professor. We congratulate him heartily on his enviable achievement and wish that he will prove to be more and more valuable to the students.

The Debating Union.

The Debating Union has begun its activities, though very late. The second

term is a very busy term and the Union would have been of much greater use to the students had it begun its work in the early part of the academic year. But we are perhaps falling into the habit of beginning it with the Christian-new year. The importance of such an institution need not be reiterated, and it will be a matter of great pleasure as well as benefit if more attention is given to and more advantage is taken of it.

Competition, in Economics, is the very essence of progress and is in a certain sense the law of life. Will it not, then, be a very healthy and refreshing exercise for the Union to compete fairly with the sister institution on the Science side? I mean the Scientific Association, which is carrying on a very vigorous programme throughout the year.

The training imparted by such institutions is of immense use to our students when they leave college. It is undoubtedly a thing to be proud of when we hear our students addressing large meetings of no less a critical audience than that of students and young men and women. Let us then hope that the Union will, in future, be alive to its responsibilities, and that our professors will spare no pains to help and guide us.

U. T. C.

It was indeed a pleasant as well as an awe-inspiring sight for all when the medabad Gujarat College Detachment marched, with heavy equipment and as but presumably light hearts, for the Railway Station. It is exceedingly encouraging to see the progress achieved by our platoons in so short a time. It is only last year that the University Training Corps was introduced in our college, and yet the compliment paid by Col. Commandant Crawford to our platoons for the best March-Past, is our privileged boast.

In drills and shooting the "Thirteenth" maintained a high reputation and surprised the old veterans by showing what stuff they were made of. The "Thirteenth" was the second best in shooting, and its officer Lieutenant Welinger was the best revolver shot. Success however, should not monopolise our whole attention. In sports our platoons did not figure well, but we hope to have a better show next year.

After all is said and done, the U. T. C. life is captivating! It may be hoped that students will enroll themselves in larger numbers in the hope of becoming efficient soldiers in addition to being intelligent scholars.

S. R. Pajwani

(J. B. A.)

Tit-Bits.

The head accountant of the firm of Smith & Co., wrote a letter to his sweet-heart in the following manner from force of habit:—

Dear May,

I love you well ; if you will be my wife I'll be your Dr. If you were here this inst. I'd falter @ your feet, for I can't be without you on any account. Pray write an early ans. to

Yours resp. •
Smith & Co.,

In reply she wrote "I love another yet I hope you will always be my Bro

× × × × ×

A man purchased a cheap car, and not finding it satisfactory took it to an engineer for examination.

"What is wrong with it?" asked the engineer.

"Well, you see," explained the owner "every part of it makes a noise, except the horn."

× × × × ×

Prof:—"You said that William is worth his weight in gold"

Student:—"Yes!"

Prof:—"He remained silent when I asked him a question."

Student:—"Well, sir, silence is gold, isn't it?"

× × × × ×

Passenger—(to the Guard) "Sir, it is stated that ten men should sit in a compartment. Why do you allow more than that number?"

Guard:—"It matters very little. Ten men should sit, the remaining should keep standing."

G. S. Tirmizi,
(F. Y. A.)

The Gujarat College Scientific Association.

"Why did the secretaries of the Scientific Association keep a mysterious silence in giving their report in the first term" was the question by which we were overwhelmed in the beginning of this term. The reason is quite simple but sound. It was partly due to the work of the Association in a smooth manner and partly to the absence of any uncommon or striking incident.

Change in the office-bearers:—

President:—Prof. V. B. Divatia, M. A. (Bom.) B. A. (Cantab)

Executive Presidents:—Prof. D. D. Kanga, M. A.; A. I. I. Sc.

" J. J. Asana, M. A. (Bom.) B. A. (Cantab)

Treasurer:—Mr. S. G. Sarangpani B. Sc.

Executive Secys.:—Mr. B. P. Mehta Sr. B. Sc. (Chem.)

Mr. C. M. Pandya Sr. B. Sc. (Phys)

It is with feelings of pride and satisfaction that we submit this report. This term an overwhelming majority of science students exhibited keen and arduous interest in the activities of the Association along with an unexpectedly large number of arts students. This year we have created more than 150 students as members of the Association. Let us not forget to mention here the fact that it is due to the keen competition for the posts of the secretaries that so many new members have been enlisted.

As regards the programme for the last term as well as for this term we are highly indebted to the professors as well as to the students for presenting us with very attractive subjects for lectures. We are extremely sorry that we were unable to make room for all the lectures presented to us.

The monsoon term opened with an interesting lecture on "Biology; its bearing on social problems" by Mr. R. D. Asana, and this term with "History of Hindoo Chemistry" by Mr. B. P. Mehta.

Our object this time was to arrange such subjects as may help and encourage the advancement of scientific knowledge, and we have to some extent succeeded in carrying it out. This time as usual three prizes were reserved for the best lecturers among the students. The winners of the prizes are decided by the selection committee composed of the heads of the various departments of science.

In the flood of these happy items, we regret to mention the loss of Prof. Y. D. Thanawala M. A. and Prof. B. K. Vaidya M. Sc. Prof. Vaidya has proceeded to Wilson College, Bombay as an Hon. Prof. of Chemistry. They were the great admirers and friends of the Association. But the loss has been equibalanced by a gain—the gain being the return amongst us of Dr. M. S. Shah M. Sc. (Bom.) Ph. D. (London) who is a great help to the Association, and we hope he will keep no stone unturned to help us in future, with his experienced hands and increased knowledge. We heartily congratulate him on his return with a brilliant success abroad in London.

We invited here Principal S. B. Butani M. A., B. Sc. of the D. J. Sind College to deliver a lecture under our auspices. He came right down from Karachi and gave us a very interesting lecture on "Science and Culture." He has rendered a great service to the Association. We heartily thank him for obliging us with such a precious lecture in spite of his important work as a Principal.

We offer our hearty thanks to our Principal Mr. G. Findlay Shirras for attending almost all the active functions of the Association and helping us with his precious advice. He spared no time and pains to help us.

We have much pleasure in congratulating Mr. J. B. Shah for securing a 1st class with distinction at the B. Sc. Examination last year. It is with feelings of pride that we mention here the appointment of Mr. J. S. Parikh B. Sc. as the Dakshina Fellow.

To thank Prof. V. B. Divatia, the President, is to thank one's own guardian, for he has always led us to the right path. But for his ingenious advice we would not have been able to go through our difficulties so easily.

This report would remain incomplete if we forget to thank Prof. D. D. Kanga and Prof. J. J. Asana who were always at our disposal whenever we approached them with our difficulties.

We submit here the programme of the lectures for both the terms;—

Monsoon Sessions;—

Subject.	Lecturer.	President.	Date.
(1) Biology :-Its bearing on social problems.	Mr. R. D. Asana, Sr. B. Sc.	Prof. Correia Afonso	22-7-27
(2) Newton and after Newton.	Prof. S. N. Datar, M. A. B. Sc.	Prof. V. B. Divatia	29-7-27
(3) Explosives	Mr. V. C. Parekh, Sr. B. Sc.	Prof. D. D. Kanga	5-8-27
(4) Vitamines versus Calories.	Mr. N. N. Shukla, Sr. B. Sc.	Prof. J. J. Asana	26-8-27
(5) The life history of a star.	Mr. N. F. Gabla, Sr. B. Sc.	Principal G. Findlay Shirras.	2-9-27
(6) Chemistry in Ancient India.	Mr. B. P. Mehta, Sr. B. Sc.	Prof. B. K. Vaidya	23-9-27
Winter Sessions :—			
(1) History of Hindoo chemistry.	Mr. B. P. Mehta, Sr. B. Sc.	Prof. D. D. Kanga	22-11-27
(2) A. B. C. of Indian Music.	Mr. N. N. Shukla, Sr. B. Sc.	The Thakore Sahib of Sananda.	2-12-27
(3) Radio activity	Mr. T. M. Oza, Sr. B. Sc.	Prof. V. B. Divatia	13-12-27
(4) How the sex, male and female, of the human child is determined.	Prof. J. J. Asana, M.A.(Bom)B.A.(Cantab)	Prof. S. N. Datar	13-1-28
(5) Science and spiritualism.	Prof. S. N. Datar, M. A. B. Sc.	Prof. D. D. Kanga	23-1-28
(6) Science and Culture. ...	Principal S. B. Butani, M. A. B. Sc.	Prof. V. B. Divatia	24-1-28

Bhagwati P. Mehta.

Chiman M. Pandya.

Hon. Secys. G. C. S. A.

The Literary and Debating Union.

After a deep slumber extending for a year, our society came into existence at a time sacred to the students for reading and preparing for the examinations. In spite of these insuperable difficulties, we pulled on as best as we could and were able to arrange three lectures. The attendance can be said to be satisfactory on the whole. The following are the lectures delivered during this term;—

Date	Title of the lecture.	Lecturer.	President
22-12-27	"There are many poets to-day but very little poetry"	Mr. N. T. Sethna S. B. A.	Prof. F. C. Davar
18-1-28	"The Loadstone of Life"	Mr. F. E. Vakil F.Y.A.	Prof. R N. Welingker
26-1-28	"Mother India"	Mr. J. M. Mehta S. B. A.	Mr. K. S. Vakil Educational Inspector N. D.

We here take the opportunity to thank Prof. Welingker and Prof. Davar for the help they have rendered us in a variety of ways. But for them, we could not have made our Debating Union a success.

Joshi M. J.

J. B. A.

Hon. Secy. for Literary and Debating Union.

The Musical and Dramatic Society.

As usual, we have very little to report this term beyond the normal activities of the College Society. There are about 15 members on the list for this term which marks a decline in the number of members we had during the first term. The society maintains a music class throughout the year for the benefit of its members. That this class makes the society self-supporting in its important activities during the first term is clear from the fact that Mr. N. N. Shukla, an ex-member of the society, could so successfully discharge the duties of a harmonium-master for the play 'Jagirdar' enacted by the society last term.

Our sincerest thanks are due to the Principal, Prof. Divatia, Lady Vidya-gauri Neelkanth, Prof. Pandya, Prof. Apte and Mr. Y. S. Pandya, the Musical Secretary, all of whom have worked in various capacities for the betterment of the Society.

JAYANTI DALAL.
HON. DRAMATIC SECRETARY.

Report of the Rover Scouts.

It is a matter of great pleasure to note that our College Rover Troop has been working with success and has been very active this year. It is also satisfactory to note that we have at present 40 Rovers in our Troop.

This year we lose in Mr. S. N. Cambatta, a very great enthusiast and a leader. He has proceeded to England for further studies and we all wish him every success and a bright career.

The investiture ceremony for the new recruits was performed by the Scout Master Mr. S. G. Sarangpani.

As service is our motto, we have given our best at the time of the Flood Relief Work, and Rovers J. N. Adagra and A. S. Thakore had gone out into the districts (for collecting information regarding the damage done to the people) inspite of the hardship of wading through water and plodding through mud.

On the auspicious occasion of His Excellency the Viceroy's visit to Bombay, an all-India Scouts Jamboree was held at Worli and was attended by Cubs, Scouts and Rovers from the four corners of India. The gathering consisted of nearly eleven thousand scouts and the Gujarat College sent in her smart contingent of 25 Rovers under the able leadership of Rover-Mate N. F. Gabla.

I here take the opportunity of heartily thanking Principal G. Findlay Shirras, Prof. V. B. Divatia, Mr. Harrai Desai and Mr. S. G. Sarangpani, for their unrestricted zeal in the movement, for valuable help given, and for their sincere encouragement.

JAL. N. ADAGRA.
Troop Quarter Master,
Gujarat College Rovers.

Indian Gymnasium.

It is very satisfactory to observe that after continuous efforts our Gymnasium is reinstated, and it is now in a flourishing condition.

Of course it is now too late to have a separate building for the gymnasium this term, though the bare necessity of accommodation is keenly felt. I hope, however, that at the earliest opportunity the students would be supplied with the building, as the movement cannot be said to rest on a solid footing without it.

From the gradual increase in the number of students taking advantage of the Gymnasium, it appears that the students have been convinced that physical development is not less important than moral and mental culture.

In future it is hoped that the Indian Gymnasium will be placed on the same footing as the other activities of the College Gymkhana.

As at present the movement is most popular among the students, I dare say that in the near future the College will find an increasingly larger number of students taking advantage of the Gymnasium.

I express my deep sense of gratitude to Principal G. Findlay Shirras for his lively support to the movement and his keen interest in sports both national and foreign.

I am also indebted to Profs. Divatia, M. S. Commissariat, and Kanga together with our president Mr. Sarangpani for their constant advice and encouragement.

I express my hearty thanks to the members of the Committee and some of the students for their hearty and sincere cooperation.

C. C. SHAH.

Hon. Secretary for Indian Gymnasium.

Cricket Report.

We are proud to say that we had a fairly good eleven this year, though it was not as strong as the one we had two years before. We began our cricket as usual with a scratch match.

Our college took part this year in the 'Gaekwar Cup' and 'Gordhandas Cup' matches, and we have been fortunate enough to secure for our College the trophy of the former tournament.

We are proud to note that Mr. S. S. Gore and Mr. M. J. Joshi of our cricket eleven were selected to play for the 'All-Ahmedabad' Eleven against the 'Bombay Hindu-Gymkhana' Eleven, which was ably represented by Messrs L. P. Jai, Chandarana, Dalvi and others.

We cannot but mention the name of Mr. K. V. Dave, who has the best average for bowling in our College and who was selected to play matches against Ajmer. He also represents the Hindus in the 'Pentangular-Baronet-Shield' cricket tournament.

Mr. H. H. Vastrajani, usually the first batsman of our College eleven, rightly deserves a special mention, for the strong support he always gives to our team. Two or three hours of calm play has been very usual with him during the whole season. But for him and Mr. P. B. Divatia, who scored 39 runs in brilliant style in the hour of crisis, in the finals against the Shamaldas College eleven, our college would not have been able to give a good account of itself.

We began to play this year under the captainship of Mr. S. S. Gore and closed our season under the lucky captainship of Mr. U. S. Kumar, who returned triumphantly with the 'Gaekwar Cup' from Bhavnagar.

We cannot close our report without thanking Profs. Divatia and Welingkar for the lively interest they take in the game and for their constant readiness to stretch a willing hand of support to us whenever needed.

We are really very thankful to Prof. Asana, who accompanied us to Bhavnagar. His experience in the game was certainly very helpful to us.

V. M. Desai

Hon. Secretary for Cricket.

Tennis Report.

The reiterated statement that the interest taken in this game is increasing day by day is of real significance this term. The professors opened a separate court in the last term, and the lady students have begun playing this term. The necessity of a separate court for them may be considered

The crowded courts every evening present a very charming sight. Often our courts, especially the senior court, are surrounded by a large number of our college, who are at present mostly studying law and appreciate the game.

It is also very encouraging to find that the students are taking more interest in the game. He always likes to play at his home.

E. E. in the Inter-Clubs Tennis Championship tournament. The Singles Championship tournaments will soon be finished.

V. J. DAFTARY,
HON. TENNIS SECRETARY.

Badminton and Minor Games.

This year is an year of innovations, which I hope will be lasting and as usual impetitive tournaments. We saw the introduction of the Badminton Mixed Doubles and We congratulate, therefore, the lady students

Our their hearty and willing co-operation by entering the competitive lists. Cup' matches, the removal of certain barriers and the enhanced and active the trophy of the for this year. But with all this, the most novel and notable

We are proud to note Carrom tournaments. Without exaggeration it can cricket eleven were selected expected number of players showed their immense the 'Bombay Hindu-Gymkhana' yet not unwelcome presence in the C Block Messrs L. P. Jai, Chandarana, Dalvi and others.

We cannot but mention the name of Mr. K. V. Dave, who has interest average for bowling in our College and who was selected to play matches against Ajmer. He also represents the Hindus in the 'Pentangular-Baronet-Shield' cricket tournament.

Mr. H. H. Vastrajani, usually the first batsman of our College eleven, rightly deserves a special mention, for the strong support he always gives to our tea Two or three hours of calm play has been very usual with him during whole season. But for him and Mr. P. B. Divatia, who scored 39 run brilliant style in the hour of crisis, in the finals against the Shamaldas eleven, our college

RANCHHODLAL SANKALCHAND & CO.,

Chemists & Druggists, Perfumers & General Merchants.

5422, Three Gates, AHMEDABAD.

Agents for:—

—Best Quality

D. D. Tea.

D. D. Nilgiri Tea.

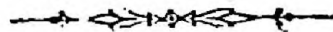
Always Use—

DESAI, DALAL & Co. Bombay.

We always stock best Scents, Lavender, Handkerchiefs, all articles of Toilet and Cutlery.

Classical and Vernacular INDEX.

Subject.	Page
1. सूक्तिचतुष्टयम् (Sanskrit Poetry)	१
2. Urdu Gazals	२-५
३. नर्मद युगना सुधारानी मिमांसा. (विवेचन)	७-१३
४. प्रेम संन्यास (नाटक)	१४-१८
५. क्युतरभानानां पारेवां (रमुञ्ज)	१९-२०
६. सौदाभिनी (संशोधन)	२०-२१
७. सत्संग प्रेरक सङ्गानन्द (श्रवण)	२१-२६
८. कोलेजनां कामणु (कोलेजना वियोग)	३०-३२
९. द्वैती विचित्रता (काव्य)	३३
१०. रमुञ्ज टुक्यका	३४
११. प्रेमी युगल	३५
१२. कुंजमां (काव्य)	३७
१३. रञ्जनी (वार्ता)	३८
१४. आन्ते उत्सव अल्ल ध्यातनी (रञ्जनी)	४१
१५. वनस्पतिमां आर्षदर्शन (भाभिक)	४२
१६. स्त्री नामकथा (रमुञ्ज)	४५
१७. स्वावलम्बन (काव्य)	४६
१८. आपणा सर्वमां सौन्दर्यं शा माटे न होवुं लोभये ? (औपदेशक)	४९
१९. अकरमात (रमुञ्ज)	५१
२०. अभिवाष (काव्य).	५३
२१. रमुञ्ज टुक्यका	५४
२२. ताईचा तिळगुळ (मराठी काव्य)	५४
२३. एक घडा ,,	५५
२४. एक स्वभाफ चित्र ,,	५६
२५. नागानन्द (अवशोकन)	५७
२६. होरी	६०

و، فسا نگر دل،

کیا کہوں! اس دل نے مجھے کھینکنا نہ رکھا۔ تمام دنیا عالم خواب ہے مگر دل اپنے غم میں نڈھال ہے۔ دنیا نسیمِ سحری کے جھونکوں میں مسنت خواب ہے مگر پر حسرت دل ایک کشمکش میں مخبوہ ہے اور دل نے دل ہلا دینے والی آہوں کے ساتھ ہوش کے گوش خود کی خود بیستی تقریر سے خود کی طرف متوجہ کئے۔ کسی کا قول ہے کہ مصیبت زدگان اس حلقہ بازی کی صدا پر کان نہ دہنا سخت تو بیخبر ہے۔
 بر صدائے تقریر دل آزر دہ ہوئے جو اس طرح سخن آموز تھا۔
 و، اے خدا تجھے کیا ملا! تجھے کیا حاصل ایگ بہولے اور بے بہرہ دل کے پہنسا نے سے ہوا۔ وہ دن کسی خوبصورتی سے نمایاں ہوا۔ تمام شب ابر رحمتِ پیاسی زمین کے منہ پر آبپاشی کرتا رہا۔ گردِ الورگی سے آسمان پاک ہوا۔ اور فلک ایک نیلگون نصف دائرہ کی شکل میں مثل ایک نیلگون سقف کے زمین پر محیط نظر آنے لگا۔ بادِ خنک کے اس آبپاشی کے بعد خوشبو سے مہکے ہوئے جہونکے مغرب سے مشرق روانہ ہواں ہو گئے۔ مرغِ زرین نے افقِ مشرق سے سر نکالا۔ پہاڑیوں کی چوٹی سے اول ترین کرنیں ٹکرائیں اور آہستہ آہستہ نصف دائرہ روئے زمین پر پھیل گئیں۔ کیا آسمان تھا! کیسا سہانا وقت تھا! جو اشخاص کہ

सूक्तिचतुष्टयम् ।

मा कुरु कोकिल खेदं यत्त्वं वर्णे समोऽसि काकेन ।

किं वर्णेन सखे ते वर्णास्तव चेन्मनोहरा नितराम् ॥ १

धन्योऽस्त्युलूक इह यः सवितुः प्रकाशं

द्रष्टुं न नाम मनसाभिलषत्यमुग्धः ।

दुःखं यतो भवति दुःसहमत्र तेषां

जानन्ति ये किमपि वस्तु सुखेति नाम ॥ २

यं परिपुष्यति भानुस्त

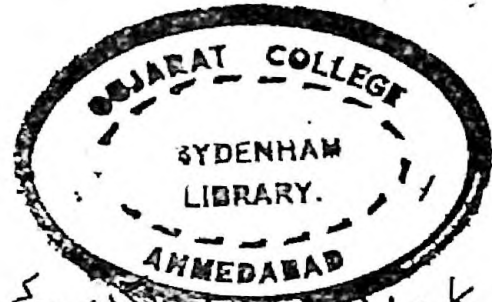
ह्यौदार्यं पुरुषाणां स्त्रीणां चेष्यो भवतः ॥ ३

वनमध्यविले वासस्तव यत्पवनाशनम् ।

अतो भोगीति ते सञ्ज्ञा भाति मां सर्वदा मुधा ॥ ४

N. K. Bambhanla.

(F. Y. A.)

قدرت کی کاریمیری رویہ کیو کے شایق اور متوالے تھے اس
بے بہار اور نایاب منظر کی دید کو کیوں نہ آتے اور وہ
نہ دیتے *

دل کے اشارے سے مجبور۔ جذبات کے طلاطم سے بے
قابو۔ فوراً ایک دلکش جگہ پر جہان کے اکثر لوگ ہوا خوری
کو صبح و شام قدرت کے مناظر سے مستفید ہونے آئے
تھے پہونچا۔ ابھی ادھر ادھر گشتگی بھی نہ کی تھی کہ
ایک منظر نے بے خود و مد ہوش کر دیا۔ پاؤں ساکت
ہو گئے۔ جسم لرزا گیا۔ بدن میں رعشہ جاری ہو گیا۔ آخر
تھا کیا! کچھ نہ چوٹ پھو جو مینے دیکھا۔ ایک کمسن حوروش
نظر پڑی۔ مصیبت کے پہاڑ سر پر ٹوٹے۔ اگر اسکے قد زیبا کی
تعریف کی جائے تو دفتر پر ہو جائیں۔ اگر اسکے رخ شعلہ صفت
کی تعریف کی جائے تو عمر طویل صرف ہو جائے تب بھی جذبات
دل اسکی تعریف لاثانی سے قاصر رہے۔ بیساختہ منہ سے نکلا:-

اے صانع ازل تیری قدرت کے مین نثار

کیا صورتیں بنائی ہیں مشیت غبار سے

قدرتی مناظر جو دیکھے اسکی جان وہ تھی۔ انکی

خوبصورتی و زیبائی اسی سے تھی اگر وہ نہوتی تو کچھ

نہ تھا۔ قدرتی مناظر نامکمل رہ جاتے۔ قدرتی مناظر نے

اسے اپنا سرتاج بنایا تھا وہ انکی رکھوالی تھی۔ وہ انکی

نگہبان و پاسبان نظر آتی تھی۔ انکے اوپر حکمران معلوم

ہوتی تھی مگر اس دل کے ساتھ جو اسکے پہلو میں نرم گرم
 تھا - گل و کلی سے اٹھکیلیاں کرتی ایک نظر مست انداز
 والی ہوئی یہ جا د و جا نظر آئی :-

دل کا کیا حال کہوں جبکہ اس بت نے

لیکے انگڑائی کہا ناز سے ہم خاتے ہیں

کیا اب وہ باغبان مجھ پر نظر نہ آئیگی؟ کیا ہمیشہ
 ہمیشہ کے لئے وہ جا جہاں کہ وہ مشغول دید چمن تھی ببرا مسکن
 ہو جائیگی اور اشک کی ندیوں سے سیراب ہوگی؟ کیا
 ہمیشہ دشت و شجر میرے ہم جلیس وہم رفیق ہونگے؟ کیا
 کہوں اس رخ انور کے سحر کو کہ دل ویرانہ شام و صبح روز و
 شب اسکے تخلیلات میں غرق رہتا ہے؟ نہ معلوم کہاں کی
 دیوی تھی کونسی سلطنت کی وہ ملکہ تھی کس بہشت کی
 وہ حور تھی کہ میرے دل کو کہینکا نہ رکھا!

نہ خدا ہی ملا نہ وصال صنم

نہ ادھر کا رہا نہ ادھر کا رہا

Chaudhri. S. A.

Inter Arts.

غزل

نظر آئے مجھے گر خواب میں شبیر کا نقشہ
بدل جائے یکا یکا شوئی تقدیر کا نقشہ
وہ وہشی ہوں کہ زنداں کے تصور میں ہی رہتا ہوں
خیابان ارم ہے خانگہ زنجیر کا نقشہ
تجھے باد صبا اٹھکیلیاں سونجھیں ہیں فرقت میں
یہاں بگڑا ہوا ہے خود دل د لگیر کا نقشہ
شہید عشق ابرو کا بوقت واپسی کہنا
میری تربت پر ہو بعد خذا شمشیر کا نقشہ
عبادات الہی زاہد و تم کو مبارک ہو
یہاں پیش نظر ہے اک بت بیپیر کا نقشہ
بہر صورت وصال یاری کوشش میں رہتا ہوں
بگڑ جاتا ہے بن بن کر مگر تدبیر کا نقشہ
جو ہم آغوش دیکھے وصل کی شب مجھ کو دلبر سے
تو کیسا رشک سے ہو آسمان پیر کا نقشہ
شکایت ہر طرف صد آفرین اے شمس گہتا ہرن
کہ کھینچا کاتب تقدیر نے تقدیر کا نقشہ

S. N. Kadri,

S. B. A.

غزل

- ۱ مرتا ہوں تیرے ہجر میں ای یار بچالے
 آکر مجھے ای ماہ رو پہلو میں بیٹھالے
- ۲ پری جس روز سے دیکھی ہے تیری چاند سی صورت
 جلتا ہوں تپ عشق سے ای یار بچالے
- ۳ بیکل ہوں کئی روز سے دیدار کی خاطر
 ای یار خار رخ سے پردہ تو اٹھالے
- ۴ بے خوف چلے جاتے ہو تم سیر کو لیکن
 لگ جاے نظر تمکو نہ آی نازونکے پالے
- ۵ کیا حسن ہے کیا ناز ہے کیا چال ہے کیا زبانی
 اور اسپر ستم رخ پر تیری گیسو ہیں کالے
- ۶ شیرازی عبث کرتا ہے اندیشہ عقبی
 حامی تیرے ہوئینگے وہ کالی عبا والے

Shirazi, S. A.

Inter Arts Class.

“ નર્મદયુગના સુધારાની નિમાંસા. ”

વિશ્વભરમાં, જે સંસ્કૃતિનાં પ્રથમ કીરણો ઝીલનાર કોઈ દેશ હોય તે તે ભારતવર્ષ. ઉત્તર ધ્રુવથી તે મધ્ય એશીયામાં, તે ત્યાંથી, આર્યો હિંદમાં આવ્યા, તે પછીના કાળમાં પ્રાચીન સંસ્કૃતિઓનાં ક્ષેત્ર, હિંદ, ઈજિપ્ત, શેલ્ડીઆ, ધરાન, તે ગ્રીસ, એ મુખ્ય હતાં. વિશ્વજીવનના ઉષ્કાળથીજ આ દેવ કર્મ ભૂમિએ પોતાના સાંસારિક, સામાજિકને રાજકીય જીવનમાં ધર્મનેજ મુખ્ય સ્થાન આપ્યું હતું. આર્યોના પ્રાચીન સૂર્યપૂજના કાળમાં, વેદની ઋચાઓમાં, સંહિતાઓમાં, પછી રામાયણને મહાભારતના યુગમાં, આધ્યાત્મિકતા ને નિવૃત્તિને પ્રાધાન્ય, એજ આપણા આદર્શો અને મહેત્ત્વો હતી. રાજ્ય ને મહારાજ્યો મુકી, ધાર્મિક જીવન ગાળનારા રાજર્ષિઓ; તપોવનમાં ધાર્મિક જીવનોલ્લાસમાં કલ્પોલ-કરનારા ઋષિકુળોના બ્રહ્મર્ષિઓ; માયાને અમાયા, સુખને દુઃખસમ કરી નિર્લેપ જીવન ગાળનારા વિદેહીઓ; આપણા વર્ણશ્રમ ધર્મો; નાલંદા અને તક્ષશિલાનાં વિદ્યાપીઠોનાં અભ્યાસનાં દ્રષ્ટિબિન્દુઓ; એ સર્વમાં એજ દેખાતું કે, આપણુ જીવન એટલે ધર્મ; આપણુ જીવન એટલે પ્રભુને પંથે પહોંચવાનો સમય; આ માયાનાં દ્વાર-ઉઘાડી મહા તેજોમય અનંતતાના દ્વારે પહોંચવાની એક સુંદર તક.

રાજ્યપાટ મુકી, ત્રેમાળ યશોધરાને તરછોડી, જીવનની ગૂઢતા હુંઢવા જનાર યુદ્ધદેવને તેમનો શૂન્યવાદ; મહારાજ અશોકને તેમનાં ધાર્મિક શિલાલેખો ને કાર્યો; શંકરાચાર્ય ને મંડનમિશ્રની વચ્ચે જ્ઞાન ને કર્મનિમાંસાનો ઝઘડો ને જ્ઞાનમાર્ગની જીત; મહાન સિકંદરને પણ ઐહિક સત્તાપર કોઈ પારલૌકિક સત્તા છે તેનું ભાન કરાવનાર કોઈ સંન્યાસીની મહત્તા; ગોપીચંદ્રને ભર્તૃહરિના સંસારત્યાગ; તે પછીના રાજપુત યુગમાં, તથા મુસલમાનોના સંપર્કકાળમાં, તેમજ મોગલ યુગની ઉષા ને અધ્ધાન યુગની સંધ્યાના વખતે ઉદ્ભવેલા વૈષ્ણવ, રામાનુજ સંપ્રદાયમાં; તથા કબીર નાનકના ઉદાસી પંથોમાં; તેમજ એકાદ જે સદીપર જન્મેલા સ્વામીનારાયણ, તેમજ તે પૂર્વેના યંગદેશના ચૈતન્યદેવના ભક્તિસંપ્રદાયમાં, આમ સર્વ ઠેકાણે આપણે ત્યાં ત્યાગને નિવૃત્તિને પ્રાધાન્ય મળ્યું છે; ને ધર્મ એ પ્રજાજીવનમાં એતપ્રેત ધર્મ ગયો છે.

“ Spiritualism is a Masterkey to understand Indian civilisation ” એમ કહેનાર અરવિન્દ આપણે હિન્દની નાડીપરીક્ષા-અરાખર કરી છે.

પાશ્ચિમાલ ભૌતિકવાદ ને જીવનમાં જોણે અપનાવેલાં છે એવાં રાજ્યો સાથે ભારતને સંપર્કમાં આવવું પડ્યું. વેપારને વાણિજ્યને અર્થે આવેલા બ્રિટાન્યાવાસીઓ ભારત વર્ષના રાજ્યો થઈ પડ્યા; વેપારી પ્રજા રાજ્યકીય દ્રષ્ટા થઈ, હિન્દની પરાધીનતાનું પ્રમાત ઉગ્યું; તેમની કેળવણી, તેમનું જીવન, તેમની કલાને સંસ્કૃતિએ આપણા જીવનમાં ધીમે ધીમે પગપેસારો કરવા માંડ્યાં. મેકોલે વિલ્સનની કેળવણીની ચર્ચામાં મેકોલે સાહેબની જીત થઈ, તે “ white men's burden ” એકદમ દુર કરવા માટે તેમનાં જ્ઞાન ને સમાજ જીવન પ્રચારણાના પવન દેશભરમાં ફુંકવા માંડ્યાં. જગત જુના ભારતની સંસ્કૃતિ ને વિચાર વખોડાયા; ધીક્કારાયા; ને ધાર્મિક દ્રષ્ટિબિન્દુનેજ ફેરફાર થઈ. પારલૌકિક વસ્તુઓ

ભુલાઇ, ઈહિલૌકિક સુખો ને પ્રવૃત્તિને પ્રાધાન્ય મળ્યું. આ નવી કેળવણી, તે વિચારનાં ફળ ને આહો-સમાજ, આર્યસમાજ, સુધારાવાળાઓ પ્રાર્થનાવાદીઓ અને તેમનો યુગ તે નર્મદ યુગ.

ગુજરાતનેયે દેશભરની લડાઈના છાંટા ઉડ્યા. યુગયુગની શાન્ત પ્રજામાં નવા પાણીનાં પુર વહેવા માંડ્યાં, યુગયુગાન્તરોથી એકજ દ્રષ્ટિચિન્હથી જોનારને વિવિધ-વિચાર ને નવાં નવાં વાતાવરણ દેખાવવા લાગ્યાં; શ્રદ્ધાને અનુસરનારો પ્રજાને ખુદીવાદનો પવન લાગવા માંડ્યો; તે વખત દેશને સમાજની સ્થિતિ કેટલીક વખતથી પીડાતા મરણ વખતના ગજરાજ જેવી હતી. સમાજમાં રહીની પ્રણાલિકાઓ તેમના ઉચ્ચ હેતુ ભૂલી તેના સાંકડા દ્રષ્ટિચિન્હમાં કેન્દ્રિત થઈ ઢાનીકારક થઈ પડી હતી. રાજકીય ક્ષેત્રમાં પરાધીનતાની બેડી સૈકાઓથી વેઠવાથી, સ્વાધીન સ્વતંત્રતાનો આત્મા મરી ગયો હતો. આચાર્યો ને આહુઓ યુગયુગના જુના ધર્મો ભૂલી સ્થિતિભ્રષ્ટ થઈ ગયા હતા. ક્ષત્રીઓને દેશી રાજાઓ વિલાસ મગ્ન હતા. આવા કાળમાં સુધારાનો ભેરી નાદ અહીંયાં ગગડ્યો.

ધાર્મિક સુધારાનાં ચાર ક્ષેત્રો થયાં. રામરામ મોહનરાય સ્થાપિત ને દેવેન્દ્રનાથ ટાગોર, કેશવ-ચંદ્રસેન, પ્રતાપચંદ્ર મજુમદાર આદિથી પોષાયેલી આહોસમાજ; દયાનંદ સરસ્વતીની આર્યસમાજ; તેમજ પેલેવેસ્ટકી ને કર્નલ આલ્કોટથી સ્થાપિત થિઓસોફી ને આપણા સુધારાવાળાનાં પ્રાર્થનાસમાજ. આ ખરી રીતે હિંદુ ધર્મનાં જુદાં જુદાં અંગો હતાં; ને તે જુના સનાતન હિંદુ ધર્મનાં નવાં સ્વરૂપજ રજુ કરતાં શ્રીયુત અરવિન્દ બાપુ, આ બાબતમાં નીચે પ્રમાણે મનનીય રીતે લખે છે:—

“ The instinct of the Indian mind was that if a reconstruction of ideas and of Society was to be attempted, it must start from a spiritual basis and take from the first a religious motive and from The Brahmo Samaj has in its inception a large cosmopolitan idea, it was almost eclectic in the choice of materials for the synthesis it attempted; it combined a vedantic first inspiration; outward forms akin to those of an English unitarianism, and something of its temper—a modicum of its temper; a modicum of christian influence; a strong dose of religious religionism and Intellectualism. It is noteworthy however, that it started from an endeavour to restate the vedanta, and it is curiously significant of the way, in which even what might be well called a protestant movement follows the curve of the national tradition and temper that the three stages of its growth, marked by the three churches or congregations in to which it split correspond to the three eternal motives of Indian religious mind, Gnana, Bhakti, and Karma; the contemplative; the philosophical, the emotional and fervently devotional;

and the actively and practically dynamic spiritual mentality. The Arya Samaj in Gujarat and Punjab founded itself on a fresh interpretation on the truth of the Vedas; and an attempt to apply old Vedic principles of life to modern conditions."

The New Renaissance in India by Auro-Bindo Gosha.

આપણા ગુજરાતમાં સુધારાના અગ્રગણ્ય પુરુષોમાં, સુરતમાં નર્મદાશંકર ને દુર્ગારામ મહેતાજી; અમદાવાદમાં મહીપતરામ ને દલપતરામ; આર્ય સમાજના દયાનંદ સરસ્વતી, મુંબાઈમાં કરસનદાસ મુલજી વીગેરે હતા. નર્મદાશંકર માનતા કે પ્રજાનાં તન, મન, ધનમાં વ્યવસ્થાપૂર્વક સુધારો કરવો તે સુધારો, ગીરધરદાસ માનતા કે આગળના નવા વિચારમાં દોડ કર્યા કરવી તે સુધારો, મનઃસુખરામ માનતા કે માથે અંકુશ રાખી ચાલ્યાં કરવું તે સુધારો, આમ વ્યવસ્થાપૂર્વક, એકલો માનસિક, અંકુશમય, એમ સુધારો ભિન્ન, ભિન્ન દ્રષ્ટિબિન્દુમાં પરિણમતો, ને તેથી જુદી જુદી કક્ષાઓમાં વ્યક્તિ અનુસાર કાર્ય થયાં.

ધાર્મિક સુધારામાં તેમણે પ્રવૃત્તિને પ્રાધાન્ય ધર્મ ગણી, અપરોક્ષને ગ્રાહ્ય વિષય, સત્યને પરોક્ષ, ને અગ્રાહ્ય તે અસત્ય એમ માનવાને મનાવવા લાગ્યા. યુદ્ધિવાદને ધાર્મિક વિચાર સરણી તરીકે કબૂલી શ્રદ્ધા ને આસ્થાના દરવાજા ખંધ કર્યાં, બ્રાહ્મીસમાજવાળા ખ્રિસ્તિ સાધુના તરંગમાં રમવા લાગ્યા; સ્વામી વેદની હિરણ્યગર્ભ સૃષ્ટિમાં માનવા લાગ્યા; " નર્મદનો બ્રહ્મ ને દલપતનો દેવ " એમ કહેવાવા માંડ્યું. પ્રાર્થના સમાજવાળાએ એકેશ્વરવાદને આગળ કર્યો કે જે ખ્રિસ્તિ ધર્મનું આછું સ્વરૂપ હતું; આમ દરેકને ફાવે તેમ ધાર્મિક સુધારા આગળ આવ્યા. કરસનદાસે વલ્લભી સંપ્રદાયક પર આક્ષેપો કરવા માંડ્યા, ને આચાર્યોનાં કપટ પોકળો લેવા માંડ્યાં. સુધારાને-સ્વલ્પ ધર્મ જોઈતો હતો પણ ખરોખર નિરીક્ષણ કરીએ તો તે તેમના હૃદયમાં પુરેપુરી રીતે ધાર્મિક સવાલોનાં નિરાકરણ કરી શક્યા નથી. સુધારાનો ઉદ્દેશ, ધાર્મિક સુધારો કરી દેશમાં એક્ય કરાવવાનો હતો તે થઈ શક્યો નહિ. ગુજરાતના ધર્મ-સુધારાએ તેત્રીસ વર્ષમાં એકેશ્વર ભક્તિ વિચાર, મૂર્તિની અનાવશ્યકતા અને ધર્મનો કર્મ અનાદર પ્રવર્ત્યો; પ્રવૃત્તિને પ્રાધાન્ય આપ્યું; તથા સંપ્રદાય મતનો ઓછો વધતો પ્રગટ અપ્રગટ તિરસ્કાર કર્યો. રસ સ્વાદ ને સ્વચ્છન્દતાને વધાર્યાં, ને તેથીજ તેમની રસવૃત્તિ નિંદાઈ ને હળુ પણ નિંદાય છે.

પરદેશગમન એ એક સુધારાનું ખીલું અંગ છે, તેમાં ઘણા વિદ્વાપત જઈ આવ્યા છે. પણ-પાછા પ્રાયશ્ચિત કરી પૈસાને જોરે પાછા જાતિમાં પેઠા છે.

મહીપતરામ સંબંધી, તે વખતે પ્રજાની ગત્રીસીએ ચડેલું, તેમનું પરદેશગમન, પ્રાયશ્ચિત પ્રકરણ, આપણને તે વખત સુધારકો અને તેમની સમાજની કલ્પના કરાવે છે. તેવાંજ કરસનદાસ, અને ગીરધરલાલની ખામતોમાં પણ પુનરાવર્તન છે. જાતિમાં દાખલ થતાં દેહશુદ્ધિ કરવી નહિ એવું સુધારાનું મત હતું, -પણ પ્રસંગ આવે તે પરાણે થઈ છે.

પુર્નવિવાહ એ એક આ સામાજિક સુધારાનું મુખ્ય તત્ત્વ હતું. પણ તે કાળમાં બહુ જ ઓછાં લગ્ન થયાં છે. જે કેટલાંક થયાં છે, તે વિપયવાસનાના એક ખીન્નની સગવડને અર્થે જ થયાં છે. વિવાહનું નામ નહિ, તોપણ, સ્ત્રીપુરુષના વ્યવહારમાં રહેનાર ગુજરાતમાં જોડાં છે. પરણીને મંઝરાતાં કોઈ ઠાવકાં, કોઈ બાવરાં, ઘણી ઘણીઆણીને બનાવ નહિ એવાં; ને પુરુષ સ્ત્રી પર સખ્ત થાય તેવાં સુધારાનાં નવાં લગ્નનાં જોડાં છે. પુર્નવિવાહ કરનારામાં ઐક્ય નથી. શુદ્ધ ગૃહજીવનના ભાવે કે લગ્નના ઉચ્ચત્તમ હેતુથી થનારા પુર્નવિવાહ કોઈજ નહોતા.

સુધારાનો મુખ્ય હેતુ સ્વદેશાભિમાન, ને રાજ્યપ્રકરણ હતું. જ્ઞાતિને વર્ણોમાં ઐક્ય સાધી, હિંદુ સમાજને એકત્રિત કરી, રાજ્યસુખ ને સ્વરાજ્ય મેળવવાં એ એમનો હેતુ હતો. પણ હિંદને તો ધર્મ રાજ્યની પરવા છે ને રાષ્ટ્ર રાજ્યની પરવાજ નથી. નિવૃત્તિ પ્રિય પ્રજ્ઞને રાજ્યપ્રકરણ તરફ વૃત્તિજ નથી. સામાન્ય જનસમાજ રાજકીય બાબતોમાં ઉદાસીન વૃત્તિ સેવે છે. જેઓ રાજ્યદ્વારી ક્ષેત્રમાં કામ કરતા તેઓ-થાક્યાના ગઉ જેવાજ હતા. દેશાભિમાનની શુદ્ધ નીતિ કે પરદેશી સત્તા કૃપાળ તોપણ ભુંડી ને સ્વદેશી સત્તા ત્રાસદ તોપણ રૂડી એવી વૃત્તિ હજુ કોઈની થઈ નહોતી. એટલે એ યુગમાં રાજકીય સુધારો બાપણોમાં, ને પાત્રોમાં સરકારના કાર્યો પર ટીકા કરીનેજ વિરમ્યો, ને તેથી વધુ ફળીભૂત થયો નહિ.

સુધારાના બોધકાળમાં, વર્નાકુલર સોસાયટી, હીમાબાંધ લાઇબ્રેરી, અમદાવાદમાં સ્થપાયાં; એંદ્રુસ લાઇબ્રેરી સુરતમાં; ફાર્બસ સભા ગુંઆઇમાં; ડાંડીઓપત્ર, યુદ્ધિપ્રકાશ, ને શાળાપત્ર તથા સલ્ય પ્રકાશ આ રસ્તે સુધારાનો બોધ ને જ્ઞાનપ્રચારનાં ક્ષેત્ર હતાં. નર્મદ કવિતા તથા લેખોને તેની વીર ને ઉમિલ શૈલીથી, દલપતરામ મીઠી મીઠી મસ્કરીઓથી ભરેલાં પુસ્તકો ને કાવ્ય વેનચરિત્ર, ભૂતનિબંધ, વિગેરેથી એક ધુધવતા સમુદ્રની શૈલીથી, ખીજી ધીમે ધીમે વહેતી મંદ સરલ સરિતા સમ રીતથી ગુજરાતની પ્રજ્ઞને બોધતા હતા. એકનો આગ્રહ “ યાહોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે ” ચારે ખીન્નનો “ ધીરે ધીરે સુધારાનો સાર સજ્જન સાંભળોરે ” એમ આ બોધકાળ ચાલ્યો. હવે તેનો કર્મ, કાળ, ને વિપાક કેવાં તે નિહાળીએ.

સ્ત્રીકેળવણીમાં કેટલીક સ્ત્રીઓ ભણવા માંડી ને કેટલીક લેખિકાઓ બહાર પડી હતી. બાળાખંડેન, તથા મહિપતરામનાં પત્નીએ પ્રાર્થનાસમાજમાં કરેલાં બાપણો પત્રદ્વારા બહાર પડ્યાં હતાં. થોડીકજ સ્ત્રીઓ સમાજમાં ભાગ લેવા માંડી હતી, ને એમ પણ કહેવાયું કે દક્ષણી સ્ત્રીઓ કરતાં ગુજરાતી સ્ત્રીઓ વધારે સ્વચ્છન્દી હતાં તે વધારે થયાં. સુધડતા ભણેલીઓ ઘરમાં ઓછી પણ બહાર બહુજ રાખે છે. નર્મદાશંકરે એમ કહ્યું કે “ સુધારાએ પુરુષોને સ્ત્રીજીત કરવા માંડ્યા છે. ”

હુન્નર ઉદ્યોગમાં, ને કલામાં કેટલાંક ઠેકાણે બાપણો થયાં. હુન્નરખાનની ચડાઇ દલપતરામે લખી. આપાર ને સૂત્ર યંત્રોમાં અમદાવાદ ખીન્ન બધાથી આગળ આવ્યું. તે ઉપરાંત ખીન્ને ફેરફાર થયો. સુધારાવાળાને પરદેશીનો મોહ વધતો જતો હતો, ને તેથી સાંચાકામ, તથા વિલાયતના હુન્નર ઉદ્યોગ દેશમાં પ્રગતિ પામવા માંડ્યા છે.

બહુભૂત કપટ પ્રકાશમાં સુરત તેમજ મુંગાઈમાં, બહુજ ઝુંબેશ ઉઠી. દદાની ટાળીમાંના દુર્ગારામે માનવ ધર્મસભામાં, તેમજ ખીજે તેને જુઠા પાડવાનો પ્રયત્ન આદર્યો પણ-થીઓસોશી તો પાછી તાંત્રીક, તંત્રમંત્ર, જપતપ, ને આગળ પાડવા પ્રયત્ન આદરે છે. રોવા કુટવાના રિવાજ તથા વહેમપર પણ નર્મદા-શંકરે તથા ખીજ સુધારકોએ લખવા માંડ્યું, ને તેથી તેનું પરીણામ જોઈએ તેવું આવ્યું નહિ, પણ જેમ જેમ કેળવણીનો પ્રચાર વધતો ગયો તેમ તેમ તે દુર થવા માંડ્યા.

આમ સુધારાનાં દરેક ઉપાંગો પર વિહંગાવલોકન કરતાં જણાઇ આવે છે કે, જેટલા ઉદામ બળથી સુધારાએ પોતાના કાર્યની શરૂઆત કરી, તેટલીજ મંદ ગતિએ, સમગ્ર-જનસમાજમાં તો તે બળી ગયો ને તેમાં વિલીન થઇ ગયો. તેણે સમાજનાં કેટલાંક રૂઠ થઇ ગયેલાં બંધનો, ને પ્રણાલિ-કાએને ઠીલી કરી નાખી. યુદ્ધિવાદ ને જગદ્ જ્ઞાનને તેણે પોષ્યાં. જનસામાન્ય ભાવ (Equality of men) ને સ્વાતંત્ર્યભાવ ખીલવ્યાં. વિવેચક યુદ્ધિને પૃચ્છક શક્તિ જનસમાજમાં પ્રેરી. વિશ્વમા-વના ને વિશાલ વાતાવરણ તેણે સમાજ આગળ ખડાં કર્યાં. તેણે ખ્રિસ્તિ ઉપદેશકોને ફાવવા દીધા નહિ. તદ્ઉપરાંત તેથી પ્રજામાં ઘણા સડાને પણ પોષણ આપ્યું. લોકો કહેણી, પ્રમાણે રહેણી રાખતાં ભૂલ્યા, સુધારકો રસવૃત્તિને-વધુ પોષવા માંડ્યા. અસત્ય, અમર્યાદ, વ્યભિચાર, મયપાન, સ્વાર્થ-યુદ્ધિ પ્રજામાં વધી. પ્રજા જડશક્તિને વખાણનારી ને નીતિ વિષે નિસ્પૃહ રહેનારી થઈ. પરંપરાથી સ્થાપિત નિવૃત્તિ ધર્મ કે જેને લઇ પ્રવૃત્તિ અંકુશમાં રહે છે, તેને સુધારાએ વખોડી, શાન્તિ, વૈરાગ્ય, પવિત્રતા, સત્ય, મર્યાદા, ને એમાંના દૈવતને તેણે ખોટું મનાવ્યું. પણ સાથે સાથે સત્ય, સંપ, બંધુ-ત્વ ને પરોપકારને તેણે વખાણ્યાં. માત્ર સંસાર વિષયનું કલ્યાણ કરવાને અવતરેલો સુધારો તેની અર્થ-પ્રાપ્તિમાં ફાવ્યો નથી. સુધારાએ ફક્ત યુદ્ધિ ચાંચલ, પૃચ્છક શક્તિને-સાહસ વૃત્તિનેજ વખાણી છે. આ પ્રમાણે “ યાહોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે ” એ સૂત્રના જંગ ખેલાડી નર્મદની આંખે જુવાનીમાં ઉચ્છેદક દ્રષ્ટિએ જે જે નુકશાન કર્તા ને નકામું લાગ્યું તે બધુંજ પંખીથી તેની ફરેલી વ્યવસ્થાપૂર્વક વિવેચક દ્રષ્ટિને કંઈક-વિશ્વના ઇતિહાસના અભ્યાસ પછી જુદુંજ ભાસવા માંડ્યું. તેની કલ્પનાને વિચાર સૃષ્ટિ-આગળ નવાંજ ને કોઈ અગમ્ય એવાં સનાતન દ્રષ્ટિમિન્દુઓ આવવા માંડ્યાં ને પોતાનીજ વિશ્વભર જુની સંસ્કૃતિનું ખરૂં મૂલ્ય તેને થયું. કેશવચંદ્રસેનનું પણ તેમજ થયું હતું. બ્રાહ્મી સમાજના એક અગ્રણી તરીકે દેશભર ગર્જન કર્યા પછી ઉત્તરાવસ્થામાં શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસે તેમના જીવનમાં અન્ય પલટો કરી નાખ્યો.* તેઓ પાછા હિંદ જીવન ને-સનાતન ધર્મને ભક્તિમાર્ગ તરફ વળ્યા ને આજ કારણથી બ્રાહ્મી સમાજના ટુકડા થયા. આમજ નર્મદનો તોફાને ચડેલો કેકાણુ તેની જરા અવસ્થામાં શાન્ત ને ગંભીર થયો. અને તેણે પહેલાના જેટલીજ બહાદુરીથી કહ્યું કે આપણી પૌર્વાત્યોની નીતિ નમ્ર સત્વરજસી છે ને પાશ્ચિમાત્યોની ઉન્મત, રજસૂ તામસી છે તેથી એ બન્નેનો મેળજ કેમ ખાય ! તેના હૃદયને જે જે ઠેકાણે ભૂલ લાગી ને પોતેજ સુધારાના કાર્યમાં અગ્રણી થઇ ધુમ્મ્યો હતો તેનેજ ઠેકાણે લાવવા પ્રયત્ન કરી સનાતન માર્ગને અનુસરવા નવી દિશા દેખાડી.

* Prophets of Hind Vol. III Refer to Keshabchandra's life.

ધર્મના સંબંધમાં ચાલતી આવેલી નિવૃત્તિને સખળ કરવી કે જેથી ભવિષ્યમાં તેની અંગભૂત પ્રવૃત્તિ પણ સખળ થાય. આપણી અમલ્યાની નીતિ નમ્ર મનનને સત્વરગ્નસ છે તો તેને ઉચ સાત્વિક કરવી કે જેથી સુખ આપે. સ્વધર્મ ભક્તિ દ્રઢ કરવી કે જેથી ધાર્મિક જીવન બહુજ સુંદર બન્ય. દરેકે પોતાનાં સ્વધર્મ આદિ પુસ્તકોનો પાઠ કરી તે મહા હિંદુ ધર્મનું એક અંગ છે એમ ગણી શ્રદ્ધાભાવે એકતા કરવી. સાંસારિક ઉદ્યોગોને સ્વહુનરોને પોષવા, વર્ણાશ્રમ ધર્મ પ્રમાણે બ્રાહ્મણો એ શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરી બીજી જ્ઞાતિ ને વર્ણોના ધર્મશિક્ષક તરીકે કાર્ય કરવું. વૈશ્યોએ વ્યાપારાદિક તેમજ પરદેશ-ગમન તથા શુદ્ધ સત્વરગ્નસી યુદ્ધિ રાખી દેશના હુનર-ઉદ્યોગને ફાયદો થાય તેમ વર્તવું. ક્ષત્રીઓએ રાજ્ય, રાજ્યના કારભાર, યુદ્ધકળાકૌશલ્ય, તથા વીરતાનાં પાઠ ભણી અનુકૂળ સમય આવે તે માટે તૈયાર થવું ને વિલાસમગ્ન ન થવું. કારભારી કુટુંબોએ રાજ્યનીતિનો અભ્યાસ કરવો ને નિવૃત્તિને પોષી પ્રજાબળ સંગઠિત કરવા પ્રયત્ન આદરવો; ને સમગ્ર પ્રજાએ અનુકૂળ સમયની રાહ જોઈ, પોતાનાં આંતરજીવન ઉજવળ કરી તેને ધર્મભાગને વિશુદ્ધિનાં નિર્ભંગાં નીર પાષ પરિપંક્ત-રાખવાં કે જેથી સ્વાધીન સત્તા કે સ્વરાજ્ય મળે તો તેનો સદ્ઉપયોગ થાય એમ વર્તવા પ્રયત્ન કરવો.

સ્ત્રી કેળવણીનાં સંબંધમાં પાશ્ચિમાત્ય કેળવણીનાં જે સ્વચ્છંદમય, રસોન્મત્ત, અંગો દૂર કરી; રાષ્ટ્રીય સ્વસામાજિક ને સંસારની ધૂરા બરાબર વહન કરી શકે ને મનુષ્યજીવનને પુલકિત કરે તેવી કેળવણીની જોગવાઈ કરવી કે જેથી હિંદુ ગૃહસ્થાશ્રમના ઉચ્ચ આદર્શો વીસરી “Sex-Transformation” યા નારીવિવર્તનવાદ જેવી ચળવળમાં ફસી ના પડે.

પુનર્વિવાહમાં સામયિક ધર્મને પ્રાધાન્ય આપવું. દેહલગ્ન થયે બહુ નાની અવસ્થા હોય તો તેની છુટ મુક્તિ ને સ્નેહલગ્નને ઉત્તરાવસ્થા હોય, તો તેને વૈધવ્યમાં સૌમાગ્ય કરતાં વધુ વિમળતા છે એમ માની સંતોષ ને નિવૃત્તિમય જીવન ગાળવા પ્રયત્ન આદરવો. પરદેશગમનથી જો માનસિકને શારીરિક દ્રષ્ટિએ અનાચાર થયા હોય, તો ખાસ યુદ્ધિની વિવેક દ્રષ્ટિએ પ્રાયશ્ચિત કરવું, એ જરૂરી ને ઉચિત છે. વિદ્યાપ્રકરણમાં વેદાંતને ન્યાય હજી સતેજ છે. સંસ્કૃતને પ્રાંતિક ભાષાને પ્રાધાન્ય આપી, રાજ્યભાષાને-ગૌણ સ્થાને શીખવવી. કેળવણી કેવળ સ્થૂળ યુદ્ધિએ નહિ પણ સૂક્ષ્મ યુદ્ધિએ આપવી. જે સુધારાનું કેવળ ઇલ્લૌકિક ભૌતિક દ્રષ્ટિબિન્દુ છે તે બદલાઈ પારલૌકિક, સૂક્ષ્મ યુદ્ધિને પ્રાધાન્ય મળે, અને સ્વાધ્યાત્મિકતાના પાઠ મળે તો નર્મદ કહે છે કે—

“ પ્રવૃત્તિનું જીવનું વળગણુ તોએ ધર્મ હડે રહેવાશે ”

“ હૃદયદ્રવ્ય ઉકળશે સારે પર્વત તો ઉચલાશે ”

આમ બ્રિટિશ અમલની શરૂઆતના આ સુધારાની કાર્યની રૂપરેખા જોઈ, તેના મુખ્ય સેનાનીની, પછીથી થયેલી અનુભવની કહાણી તપાસી, તથા તે ભવિષ્યની પ્રજાને શું માર્ગ નિર્દેશન કરે છે તે પણ આપણે જોયું. હવે આજકાલ નર્મદને તેના યુગ વીત્યાને પણ ખેતાળીસ વર્ષ થયાં. એકાદ “Generation” બદલાઈ ગઈ. સમાજ, રાજ્ય, કેળવણીનાં ધ્યેયમાં અત્યારે મહા પરિવર્તન થયું છે. એટલે આજની જનતા વિવેચકનાં ચર્ચમાં ચડાવી, તેની તુલનાત્મક દ્રષ્ટિએ વિચાર કરે તો સુધારાના વમળની શી અસર અત્યારના સમાજ પર રહી તેનું બરાબર અવલોકન થાય.

૫. સ. ૧૮૫૫ થી ૧૮૮૫ સુધીમાં, સુધારાનો યુગ મહા તોફાને ચડી ઉન્મત્ત રીતે ગુજરાતના સમાજ ઉદ્ધાન ઉચ્છેદનો હતો ને તેનાં દરેક અંગો, ઉપાંગોમાં જનતા અનિમિષ, રસ લેતી તેને બદલે તે હવે શાન્ત થઈ મહાજન સમુહમાં એ યુગનો સુધારો ને તેના સુધારકો, જેનું કેન પ્રકારે જી બળી ગયા છે. સુધારાના સારાને યહવા યોગ્ય તત્વોને બહુધા જન સમાજે સ્વીકારી આકીના ઉદ્ધામ ને અપ્રાસંગિક તત્વોને ફેંકી દીધાં છે.

અત્યારના સામાજિક વિચારપર મહાત્માજીએ “ત્યાગમૂર્તિ” નામનું પુસ્તક લખ્યું છે. એમણે જ્ઞાતિ, ધર્મ, વર્ણ વ્યવસ્થા, લગ્ન, પૂનર્વિવાહ, એ બધાએ પ્રશ્નો તુલનાત્મક, વિસમી સદીની દ્રષ્ટિ પ્રમાણે જે જે માર્ગો સુઝાડ્યા છે, તે બહુધા નર્મદાશંકરે પાછળથી ખતાવેલા વિવેચકને કરેલ વિચાર સાથે મળતાજ છે. જ્ઞાતિ બંધનોમાં વર્ણવર્ણાતર પેટા ભાગ કાઢી નાખી ફક્ત મુખ્ય વર્ણોજ રહે તે શુદ્ધ સાત્વિકભાવથી આચાર પાળી સમાનતા જીએ એમ ઇચ્છે છે. ધાર્મિક આખતોમાં તો તપ વિચાર ધ્યાન, એકાગ્ર ચિત્ત, બ્રહ્મચર્ય, શાન્તિ ને સાગની મહત્તા કબુલે છે ને પ્રવૃત્તિને નિવૃત્તિના અંકુશમાં દોરવી એમ માને છે. આમ નર્મદાશંકરમાં પાછળના વિચારો, અત્યારના ગુજરાતના દ્રષ્ટાઓ, જેવા કે આનંદશંકરભાઈ, ગાંધીજી, શ્રીયુત કાલેલકર તથા અન્યની સાથે બહુજ સામ્યતા લાઘે છે. એ તો નિવિવાહ છે કે, નવાને જીનાની લડાઈ તો અનંતતાના દ્વારે પહોચવાની. અત્યારે પણ તે વખતના ઉદ્ધામ સુધારકોને આંટી ખવડાવે તેવા રસોન્મત્ત, ને સમાજને Shaw કે Ibsen ને પગલે તોડવા ઇચ્છનાર સંસદિયા મહાશયો, રસસ્વાદ, ને નીતિને કલાપર વિષવલ્લી માની યથેચ્છ આચારને વિચાર રાખનાર છે. અત્યારે પણ અનુલોમ ને પ્રતિલોમ લગ્નો, પૂનર્લગ્નો કોઈ હેતુથી ચાલ્યાંજ કરવાનાં. અત્યારે પણ મહારાજા લાઈબલ કેસને ભૂલાવે તેવા વલ્લભી સંપ્રદાયના પોલ, પાગલના ઝંખડા ચાલવાના, પણ જેટલો પ્રજા, સુધારાના ઉપક્રાણમાં રસ લેતી તેટલો તો લેતીજ નથી. એટલે આજ અડધા સૈકાએ પ્રજા એટલું તો જોઈ શકી છે કે તે સુધારાનો યુગ વહી ગયો છે. ને સમાજનાં શાન્ત પણ ગંભીર નવજીવનનાં પુનરુત્થાનનો કાળ હવે આવે છે. નાશને યુદ્ધનો વખત વીતી ગયો છે, રાત્રિ વીતી છે. સમાજ જીવનનાં ઉપાનાં સોનેરી રંગો પ્રકાશે છે હવે એ “ Trumpet of prophecy ” બજવી એમ કોણ નહિ કહે કે “ If Winter comes, can spring be far behind? ” Shelley.

શંકરલાલ ગોવર્ધનદાસ શાહ.

જ્યુનીઅર. ખી. એ. કલાસ.

પ્રેમ સન્યાસ.

(ભગવાન્ પુસ્કંના જીવનનાટ્યમાં એક પ્રવેશ).

વિષય સ્કેટન:—

કુમાર સિદ્ધાર્થ, અખલાને બલા ગણી, પત્ની યશોધરાને ત્યાગી વનમાં ચાલ્યા ગયા અને પુદ્ગ થયા. એમણેજ એવો ધર્મ સ્થાપ્યો કે જેમાં સ્ત્રીઓને સન્માન મળ્યું. આ પરિવર્તન ત્યાંથી એ સહજ પ્રશ્ન થાય. તેનો નિવેડો આ પ્રેમ-સન્યાસમાં છે. એ કલ્પના છે, ઇતિહાસ નથી. એને ઐતિહાસિક વિષય સ્કેટન ન હોય.

“ વનવનની પગથાર સૂતી કુંજો શોધી,
શોધ્યાં ગિરિગંધરો સર્વ,
ખોળ્યાં તપસ્વીઓનાં તપોવન,
હોયે ન લાધ્યા મહારા હૃદયનાથ !
એ ક્યાં હશે, આવી રાત્રિયે ? ”
એક અખળા ગણુગણુતી
આછી ચન્દ્રિકામાં ચાલી જતી
કપિલ વસ્તુની કાન્તાઓમાં કૌસ્તુભમણિ
આજ નિર્જનવનમાં એકલડી ભમતી
જાણે અરણ્યની અધિષ્ઠાત્રી દેવી ! ૧૦
પરમ પ્રેમની મૂર્તિ
પડતી આથડતી વનમાં વિચરતી
એના જીવનનાં જળ ઉડાં જતાં હતાં
એનાં નયનેથી તેજ આથમતાં હતાં.
એ માનતી હતી,
એનાં પુણ્ય પરવારે છે.
એના હૃદયે હતો એકજ શબ્દ
“ હૃદયનાથ ! ”
અત્પહારે ક્યાં એ હૃદયનાથ ?
ચંદ્ર વિનાની વિભાવરી
માળી વિનાની ઉદ્યાન વેલ
આત્મા વિનાની દેહ
એવી હૃદયનાથ વિરહિણી યશોધરા

આજ નિર્જન વનવગડે ભમતી.
“ એ ચંદ્ર !
એ ચંદ્રિકા લુપ્થક મયંક !
મા હસ, મહને દુઃખીને મા હસ
આ બળતા હૃદયપર
મા વરસાવ હારાં શીતળ કિરણુ
એને બળવાજ દે
પૂર્વભવનાં પાપ એને સહવાજ દે
એ એતાયેલી આગ મા પુઝાવ.
હજીયે હસે છે, દુષ્ટ ?
જા દૂર થા દ્રષ્ટિથી. ”

૩૦

ચંદ્ર ઉપર શ્યામળકો મેઘ
આવી ઉભો રહ્યો આભમાં
નિર્જન એ અરણ્યમાં
અન્ધારના ઘેર પડે
વિશ્વમાયાને આચ્છાદી.
“ અન્ધકાર ! પ્રલયકાળનો અન્ધકાર !
પ્રાયો મજ્જતિ યત્ર ભાગ્યરહિત-
સ્તત્રૈવ ચાન્ત્યાપદઃ ।
ભાગ્યહીન હું ક્યાં જાઉં ?
નથી સૂઝતો માર્ગ
અરેરે ! ગણે છે ગાત્રો મહારાં
વિરામું જરા હાં ?

૨૦

અરે નાથ ! કાંટો વાગ્યો ?
 અરરર ! અ... ! ઓ... !
 હ...દ...ય...ના...થ ! ”
 કોમળ કલિકા ઢળી પડી.
 હસતો હોય એમ ચંદ્રમાથે
 વાદળમાંથી પ્રકાશ્યો.

x x x x

એ હતા એકદંડી સન્યાસી
 તેજસ્વી અને કાન્તિમાન
 એમને અંગે હતું એકજ વસ્ત્ર
 એમના કરમાં હતું કમંડળ
 એમનાં નયને હતાં જ્યોતિ દેવનાં
 એમનાં હૃદયે હતા અક્ષર પ્રેમના
 એમના મુખડે શબ્દ ઝરતા દયાના

“ અહિંસા પરમો ધર્મઃ ”

એ એમનો જીવનમંત્ર.
 કપિલ વસ્તુના રાજકુમાર
 થયા હતા હવે જગદ્ગુરુ.
 યશોધરાના પ્રેમી
 એ થયા હતા જગત્પ્રેમી.
 કપિલ વસ્તુના રંગરાગ કરતાં
 લાધ્યા એમના પરમ રંગ અનન્તના.
 એમણે નિઃશ્ચય કર્યો હતો કામનો.
 એમણે સંયમી હતી વૃત્તિઓ.
 એમણે દુઃખ હતી દેહનેયે.
 આ અરણ્યમાં કરતા હતા એ
 અત્યહારે નિર્ભય વિહાર.
 દયાના ઉપાસક એ દેવને
 નિર્જન અરણ્ય હતું નિર્ભય,
 હિંસક પશુઓનું બળ
 ગળી જતું એમના તેજ આગળ.
 જે શક્તિ આ અનન્ત વિશ્વમાં વરસે છે દયા

ત્યાંથી શિષ્યા હતા એ દયામંત્ર.
 એ દયાભાવ એજ એનું શસ્ત્ર.
 ચંદ્રના નિર્મળ બિંબમાં નિહાળ્યું
 દૂર કંઈ શબ્દવત્ પડેલું.
 આલ્યા જગત્ના એ પ્રેમ-સંન્યાસી
 નિશ્ચેતનને ચેતન કરવા
 અસત્યથી મહા સત્યમાં લઇ જવા
 મહાધિકારમાંથી પરમ તેજમાં લઇ જવા
 મહામૃત્યુમાંથી અમૃતમાં લઈ જવા.
 શબ્દ નહોતું પણ શબ્દવત્ દયા
 સિદ્ધાર્થ કુમારની સહચારિણીની
 શ્યામળ ત્હેના કેશ કલાપ પાસે
 યમરાજ શો કો નાગરાજ
 ડોલતો હતો દુણા માંડી.
 ભગવાન પુલ્કના નયન તેજે
 એથે શ્વેતમાં પેસી ગયો.

“ યશોધરા ! આ નિર્જન વનમાં ?
 પાટનગર છાંડી હ્યાં ક્યાં ?
 ધારી નહોતી, ઓ દેવી !
 આવી ત્હારી શક્તિને.
 શોધતી શોધતી હ્યાં ક્યાં આવી ?
 અજબ, અજબ, ઓ અબળા !
 વન્દના ત્હારી નિશ્ચય ભક્તિને.
 ચેતન છે કે નિશ્ચેતન ?
 કમંડળમાંથી જળ છાંટું ?
 મૂર્છા હશે તો જરૂર વળશે. ”
 એમણે છાંટ્યું કમંડળમાંથી જળ.
 ઉષઃકાળના જળબિન્દુએ કલિકા ખીલે
 તેમ ખીલ્યાં એનાં નયન કમળ.
 ચંદ્રદર્શને સાગર ઉઠે હિલોળે,
 એ આળસ મરડી ઉઠી એ
 હૃદયનાથને વધાવવા.

“ પ્રિય ! ”

“ જગત્પ્રિય ! ”

“ શું બોલો છો આપ ? ”

“ યશોધરા ! હું તારોજ પ્રેમી નથી
સારા જગત્નો હું છું પ્રેમી.

પોકાર્યો છે દયા ધર્મનો મહા મંત્ર.

યશોધરા ! આજ તું મહારી મ્હેન-

પાટનગરનાં સ્વપ્ન લજી દે.

તારો પ્રેમ સન્યાસમાં પદ્મટાપી દે. ૧૨૦

“ ઓ હૃદય ! આ શું ? ”

ઓ જગત્પ્રેમી !

શું સ્વજન પ્રત્યે પ્રેમ નથી ?

કાં આદર્યો આ ધર્મ ? ”

“ દેવી ! જગત્પ્રેમ છે જ્યાં હૃદયમાં,

ત્યાં સ્વજન પ્રેમ હોયજ.

એ નહાનકડા પ્રેમનું મહા સ્વરૂપ

એજ જગત્પ્રેમ.

वसुधैव कुटुम्बकम् । ”

“ પ્રભુ ! આમ બોલી સતાવો કાં ?

બાર બાર વર્ષની વિરહીણીને

વધાવશો શું આવા વચને ?

ઓ દયાના ભૂખ્યા !

શું સ્વજનનીયે નથી દયા ?

બાલપણમાં માતા તો ગયાં સ્વર્ગમાં,

હવે વૃદ્ધ પિતાને સતાવો કાં ? ”

“ મને દયા છે પિતાનીયે.

એમને સુઝતો નથી સત્યમાર્ગ,

સૂઝાડીશ એ સત્યમાર્ગ.

જઈશ હું સત્યમાર્ગે

લઈ જઈશ હું સર્વનેયે એજ માર્ગે. ”

“ ઓ.....! ઓ.....! ઓ.....! ”

“ શું થયું, દેવી ? ”

“ મહને પાચે કાંટો વાગ્યો છે,

પ્રભુ એ કાઢશો ? ”

ભગવાન યુદ્ધે અંક પધરાવ્યો

ભૂતકાળની પ્રિયતમાનો પાચ,

પણ નથી નયને કે મુખમુદ્રાએ

વિકારની આછી પણ પગલીઓ.

“ હૃદયનાયે એવા કંટક કાઢજો. ”

“ જરૂર, દેવી ! આપીશ તો,

ઉત્તતિ યશ તારાયે આત્માની. ”

કંટક કાઢવા પ્રભુ મથતા,

પણ કેમેયે એ ન નીકળતો.

યશોધરાની વેદના વધતી;

એની કારમી કીકીયારીઓ

વન વનની કુંજો ભેદી

ધર્મધુરન્ધરોને પહોંચાડતી

અબળા જગત્નો મહા સંદેશ.

“ ધર્મની ધૂનમાંયે

વિસારશોમાં તમારું નારી રત્ન.

આશા એ અમારું જીવન છે.

નિરાશાની પરશુએ

એ કુસુમ વેલ વિચ્છેદશો મા. ”

અંદ્રમા એ ખેલડી પર પ્રકાશતો,

વસન્તાનિલ સૌરભ ભર્યો વહેતો,

કોકિલાનો સૂર પણ દૂરની ઘટામાં ગાજતો.

સાગર સ્વામીને મળવા

સ્નેહધેલી સરિતાયે વહી જતી.

ખેબાન થઈ હતી યશોધરા,

વેદનાયે કંટકની

નિરાશાયે પ્રેમની

વિડંબનાએ પ્રવાસની.

x

x

x

x

“ ઓ નાથ ! ઓ પ્રાણુ !
જાઉં છું જ્યાંથી આવી ત્યાં.
મહને ખોલાવે ત્યાં કોઈ.
એકજ ખોલ !

અધિકાર—મહારો અધિકાર !
ગયો શું મહારો એ અધિકાર ?
આવું છું, ઓ યમરાજ !
ત્યાં મહારું નથી કોઈ. ”

આ કારમી કીકીયારીઓ
બુદ્ધનું હૃદય ચીરતી.
વનવનમાં વિચરતી,
વનસ્પતિયે અશ્રુ સારતી,
કાં સારે ના માનવ હૃદય ?
પરમ તપસ્વી ભગવાન બુદ્ધનાયે
નયન કમળમાંથી સર્થું
નિશા કુસુમ શું અશ્રુ બિન્દુ,
યશોધરાની દેહવેલડી પર.
હડી એ વેદના ભૂલ્લી,
હૃદય નાથના હૃદય અશ્રુએ.
એણે યશોધરા માનવ મંટી
થઈ કાલજ્ઞાની દેવી,
અજ્ઞાનનાં અધોર આવરણ
એ નયન બિન્દુએ ભેદ્યાં.

“ એજ તહમારું નયન જળ;
બાર બાર વર્ષની વિરહિણી
પામી પરમ સૌભાગ્ય.
પાટ નગરના રંગભુવનમાંયે
પામી ન હતી કદી
આવો રસાસ્વાદ.
દેવ ! સુખેથી આદરો દયા ધર્મ;
હવે અભિક્ષાપ નથી સંસારના.
આદર્યું પૂરું કરજો. ”

“ દેવી ! આ સુખમય વિલાસમાં,
લાધ્યા મહને વિલાસ ધર્મના.
જગાવ હવે સન્યાસ લઈ દયા ધર્મ. ”

“ દેવ ! આબ્યાં નહોતરાં યમનાં,
પાછાં કેમ કંઠાય ?
જઈશ એ અક્ષર ધામમાં.
સુખ અને સંતોષથી,
મહારા દેવનો દયાભાવ,
હતો સર્વતો ભદ્ર. ”

“ કંટક પ્રાણુધાતક નીવડયો. ”

“ કંટક ધર્મપાલક નીવડયો.

દેવ ! કુમારને સિંહાસને સ્થાપજો,
પિતાને સન્માર્ગે ઓધજો,
સંસારને દયાપાક પ્રહાવજો,
જગદ્ગુરુ થાજો,
આ અવતારના કાર્ય સમાપ્ત કરી
બહેલેરા વૈકુંઠ પધારજો.
દેવ ! હવે હું જઈશ.
જવાને આપો અનુરૂપા. ”

“ દેવી ! જા જ્યાંથી આવી ત્યાં. ”

એ શબ્દે ચંદ્રમા પ્રકાશ્યો,
મધુરસ વર્ષાં રહ્યાં વૃક્ષો,
ટહુકી રહી કોકિલાઓ,
શીતલ સમીર વહી રહ્યાં.
આભમાંથી દેવો થે કરી રહ્યા,
પારિભ્રમકની પરમં વૃષ્ટિ.
ઉત્તરો અપ્સરાનો સાથ,
લેવા યશોધરાને.
ધન્વંતરીનેયે સાથે લાવી
કંટક કાઢવા એ દેવીનો
કંટક કાઢી ચાલતા થયા વૈદરાજ.

આળસ મરડી ઉઠી યશોધરા,
મંડાયો રાસ અહલદેવનો,
અરણ્યની કુસુમ ભરી કુંજોમાં.
રાસ.

અહા, દિવ્ય જ્યોતિ કેવાં !
અહાંડ રંગછન્દમાં,
આ રાસ રમે અહલના આનન્દમાં.

આજ આ અહાંડ વ્યાસ જ્યોતિને વિષે,
તારિકાઓ રાસડે રમન્તી કેં મિષે,
અહા, દિવ્ય જ્યોતિ કેવાં !
અહાંડ રંગ છન્દમાં,
આ રાસ રમે અહલના આનન્દમાં.

સુણો વિભુતણી વિભૂતિની ગીતા-વિશાળતા,
ઝણઝણે સિતારતાર, રાસની રસિકતા,
વિશિષ્ટતા, વિચિત્રતા.

અહા, દિવ્ય જ્યોતિ કેવાં !
અહાંડ રંગછન્દમાં,
આ રાસ રમે અહલના આનન્દમાં.

વિશાળ વ્યોમધુમ્મટે, વિચિત્રતા વધુ વસે,
વિહાર પગથી દેવની શી સ્વર્ગગંગ વિલસે,
વિશ્વપ્રેમના રસે, ધ્રુવતારક્ષી હસે.

અહા, દિવ્ય જ્યોતિ કેવાં !
અહાંડ રંગછન્દમાં,
આ રાસ રમે અહલના આનન્દમાં.

વિશ્વની વિશાળતા શું કોથી માપ્ય છે ?
દિવ્ય જ્યોતિના પ્રકાશ શું ઝીલાય છે ?
અહા, દિવ્ય જ્યોતિ કેવાં !
અહાંડ રંગછન્દમાં,
આ રાસ રમે અહલના આનન્દમાં.

પરિમલ.

કચુતરખાનાનાં પારેવાં.

[હાથીની અંબાડી કરતાં વધારે સંતોષથી કોચમેન બોક્સ ઉપરથી ગઝલ લલકારતો ગાડીવાળો, મીલમાંથી છૂટી ઘેર જતો મજુર, કામ ઉપરથી ઉતરતો કારીગર, ને સદાનાં આપ્યા લીધાની વાત કરતા મીલમાલીકને કંઈક સાંભળીએ તો પ્રગતિમય જગતમાં તેઓ ક્યાં છે? તે કેવા છે? તેની ઝાંખી તરતજ થાય છે. એવીજ ઝાંખી નીચેના બનેલ પ્રસંગ પરથી વાચકવર્ગને થાય એ હેતુ નિર્દેશરુપે છે.

—સંપાદક: એસ. એ. દેસાઈ.]

તેઓ મહત્તાથી બેતા અને કહેતા, “આ તમારું છાત્રાલય કે?” અમે મનમાં કહેતા હા, એજ અમારું કચુતરખાનું.”

સ્ટેશનથી કોલેજનું લવ્યમંદીર દેખાતાં ગાડીમાંથી તેઓએ પૂછ્યું, “આ તમારી વિદ્યાપીઠ?”

પીઠાની કેળવણીનાં ઘેન ચઢ્યાં હોય તેમ એમનાથી શરીર સંકોચી ડોક ફૂલાવી અમે હકારમાં માથું હલાવ્યું—અસમાન ને અભણ સામે વાત શી?

તેઓ કહેતા, “બાઈ તમારામાં ક્ષેમ છે, યૌવન છે. કલ્પના છે. ઉત્સાહને આદર સામે વિદ્યા છે. તમે શું ન કરો? દેશ વાંછે છે ભૂખી સ્વતંત્રતાના ખપ્પર ભરવા તમરા વીર યુવકનાં બલિદાન!”

કચુતરખાનાંને ને તેની બોલીનેજ જગત બેઈ, અનેક બંધનોમાં રાજતા અમે પાકેલાં ‘બલિદાન’માં શું સમજીએ? અમે તો એટલું સમજીએ કે મહાજનના પારેવાખાનાને અમારું કચુતરખાનું આંટે. ત્યાં બોલીમાં એક, ને અમે ખાને ખાને ત્રણ ત્રણ. ન કણ વીણવા જવું પડે. ખવડાવનાર ખવડાવે; નવડાવનાર નવાડે, આપનાર આપે ને લેનાર લે.

અમેતો રુપાની નાણુક બેડીયોના ઝણુકાર—‘ગટરયું’ ‘ગટરયું’ કરતા, ગોળ ગોળ ફરતા, પાંખો ફફડાવી રમતા-હિંચતા. ક્યારેક પાંખો સળીયામાં અથડાય ત્યારે બંધનોનું બાન થતું, પણ હવામાં અદ્ધર કેમ રહેવાય? ખહાર ઉડીએ તો કોઈ મારી નાખેને? એ બીકે અમે શાંત થતા. દેશનું અમારે શું? આપ ખુશી તો જગ ખુશી.

અમારી ચૂપકીથી વધારે બેરપર આવી તેઓ કહેતા “તમ સરખા બજેલાને પગે અમે સ્વમાનથી હિંદી તરીકે ઉભા રહીશું.”

એમના શબ્દે ઉત્સાહનું કિરણ પ્રકટ્યું ને તરત શમ્યું. પંજરાપોળની તપાસે સરકારી મુનીમ આવે કે—અમ પારેવાંને તેમના પગ પાસે લેટતાં શિખવેલું, તે અમે તરત અમારો પાર્ટ બંજરી જતા. ધૂળમાં પાંખો વિકસાવી દીનભાવે પડયા રહેવું કે ડોક ફૂલાવી માનપત્રોના ઢગલાબંધ સ્તોત્રો ભણી જવું તેમને સ્વમાન! આત્મશ્રદ્ધા વિના સ્વમાન કેવું?

મૌનમાં સંમતિ માની તેમણે કહેવાનું જારી રાખ્યું. ભારતની સ્વતંત્રતામાં તમારે હિસ્સે આ જીવન સંગ્રામ. પગભર થઈ દેશને પગભર કરવામાં તમે આગળ ને અમે તમારી પાછળ. ”

અમે તોયે નિરંતર હતા.

બહારથી તપાસ કરવા કોટડીમાં સળીયો નખાતો ત્યારે પાંખો ફફડાવી સળીયામાં ચાંચો મારી હાજરી સૂચવી, વીરત્વની સાખ દેતા કે ચંચુ પ્રહારથી પટાબાજી આપસમાં ખેંચતા. એ અમારો સંગ્રામ. બાકી પારેવાનાં જીવનમાં સંગ્રામ શો? અને તેમાંયે ક્યુતરખાનાંનાં !

ઘોડાગાડીમાં શાંતિ જોઈ તેમણે પૂછ્યું. “ તમે બી. એ. ચાર વર્ષમાં થશોને ? ”

અમે ઉત્તર દીધો “ હા ”, ને તેની સાથે પેલું દૃશ્ય—ચાર વર્ષે પાંજરાં સાફ થાય, જીવતાં રહ્યાં પારેવાને ડોકે લાલ, પીળા, ઘોળા, પટ્ટી બાંધી મહત્ આકાશમાં ઉરાવવામાં આવે—તે સાંભરી આવ્યું અને ગમગીની છવાઈ. ”

અનેકવાર અમે ઉડાડેલા અમારામાંનાં ધણા ઉચે જવાને બદલે નીચે આવી પછડાતાં ત્યારે અકક અભિમાને ફૂલાવેલી ડોક નમતી. રખડેલ ચક્રી, કાચર, કાગડા વગેરેને નિર્ભય બની સ્વપાંખે ઉડી કણ મેળવતાં જોઈ અમને દયા આવતી, કારણ અમને સમજું એની મેળે મળ્યે જતું.

આજે સવડને સરળતામાં ચએલી આત્મહત્યા જોઈ પારકે પગે ઉભાં રહેતાં હાય નિકળે છે કે “ અમારી પાંખો ફૂટતાં વેંતજ હણાઈ. અમારું હીર હણાયું. અમે નિર્વીય છીએ, બિચારાં પરતંત્ર પરાશ્રયી પારવાં. ”

Desai S. A. J. B. A. class.

ૐ

સૌદામિની.

સુમસામ જણાય છે સર્વત્ર મહેને તો. વાદ્યડીના રંગ અને ફૂંકાનો એ અંઝાવાત મહારા દિલને સ્પર્શતાં નથી. ઇન્દુની કલા તો દેવતાઓના પાનમાં હોમાઈ છે આજે. પુણ્યયજ્ઞની આહતિ બનવાનું મહેનેતો ગમે. નથી મળતા મહેને ઇષ્ટદેવ. આત્માની આહતિઓ તો વીરલાજ અર્પેના ? દેહની આહતિ તો દાનવોની છે. મહેનેતો મુક્તિ ગમે. બંધનમુક્ત થવામાં માલ નથી—મહેને તેની તમા નથી.

વિજલડી તો આગ ઝખૂંકે ને જાય. એ તેજના અંબાર રોડયા રોકાતા હશે શું ? મહારે ને હેને જુદાપણાં નથી. અમે તો સ્પષ્ટઃખનાં સંઘાથી જીવન ભરનાં. ઝીલજે હોં !

વિજલડી હો ! ઉભાં રહો તો માંડુ એક વાતલડી !

દિનને દિનાનમથે અજવાળાં દિધલાં અંધારી કીધી ક્યમ રાતલડી ?

“ તું આમ કેમ કરે છે ? ” મહારી આંખમાં સુરમાની તીરછી રેખા છે. મહારા હોઠમાં મીસ્સીના

આછા ઘેરા રંગ છે. સ્વમાંના વિલાસમાં અનિત્યતા છે. મહારી પરમાર્થતામાં પરિમાણ છે. મૃગજળના તરંગ ને વાણીના વિલાસમાં આનંદ છે શું ? સનમની એ પિપાસુ આંખલડી પ્રણયનાં વારીથી સંતોષું !

ગર્જતા અંધુજ કેસરીઓ મહારા મિત્ર છે-તેમની એ ગર્જના મારી નેકી પુકારે છે. જગતના લૌકિક નાદ નથી ગમતા મહને. મહનેતો કુદરતનાં કહેણુ ગમે. કેવો પ્રલયકાળ શો ભાસે છે આ ! ઘેરાએલી રાત્રિના એ નાદ પ્રલયકાલનાં આગમન સૂચવે છે. વિજલડી ઝપુકને એક વાર. સનમને તો ત્યજશ. ત્યાગીશ નહિ તહને હું. તિમિરતાના પડછંદા ઉઘાડ, ઉગળજે મહારાં અંતરનાં દાર. અંધકના નયનવહિથી અનંગ ભસ્મ થયો. તહારા આલિંગનથી સંસારનાં બંધન બાળ. સનમની પિપાસુ આંખલડી પ્રણયના સુરમાનાં અંજન માગે છે. એ આંખલડીને વિયોગના આંસુથી આંજ.

[વિજલડી ઝપુકે છે.]

સૌદામિની ! અણુસ્વરૂપે આવી તું ! તહને ભેટવામાંતો જીવનની અવધિ પૂર્ણ થાય છે.

[એકાએક કડાકા સાથે વિજલડી પડે છે. મુસાફર અંતર્ધ્યાન થાય છે.]

હૈયાની હુંદ્રતો સનમ છે ! સનમની સોડમાં જતાં ભસ્મીભૂત થવું મહને તો ગમે. એ પ્રેમ સંસારના ન જોધએ મહનેતો. મહનેતો કુદરતનાં કહેણુ ગમે, દુનિઆના વિલાસ મહારા નથી. દેવોની દેવલીલા મહને ન ગમે. મહને તો ખેડીશના યુલયુલનાં ગાનથી હંદયનાં બંધનો ત્રોડવાં ગમે.

[ગાળ ધૂણીનાં ગોટામાં એક આકૃતિ જણાય છે.]

“ સંસારવાસીઓ હો ! ચેતનના શણુગાર સન્ને ! ”

વસંતપંચમી-૧૯૮૪

અમદાવાદ.

[અંધક દેવે, બી. એ.]

“ સત્સંગ પ્રેરક સહજાનંદ ”

“ Continued ”

“ પીયૂષદ્યુતિપૂર્ણમણ્ડલ લસત્સ્મેરાનનં શ્રીહરિં ।

શ્રીમદ્ભ્રમપુરેશ્વરં સિતમહઃ પ્રૌઢાકૃતિં કોમલમ્ ॥

વેદૈર્મુક્તવરૈસ્તુતં ભયહરં શુભ્રાંવરં માલિનં ।

સદ્રત્નાભરણં નમામિ સહજાનંદં સતાં પાલિનમ્ ॥ ”

હવે સહજાનંદ સ્વામિની જીંદગીનો ત્રીજો કાળ શરૂ થયો. શાસ્ત્રોલ્લેખિત અષ્ટપ્રકારના અહન-ચર્યના તેઓશ્રી તીવ્ર ઉપાસક હતા તેથી રામાનંદ સ્વામીના વખતથી એકજ સ્થાનમાં મળતી સ્ત્રી-પુરુષોની સભાની પ્રથા તેમને અશ્ચિકાર લાગવાથી બંધ કરી તેથી મુક્તાનંદાદિક જીવનાં વિચારના

હિમાયતી સાધુઓને આ સુધારો પસંદ ન પડવાથી માંહોમાંહે ખળભળાટ કરી રહ્યા પણ દેવી સત્તા આગળ તેમનું કંઈ ચાલ્યું નહિ.

સાધુઓ:—આ સમયે બ્રહ્માનંદ, ગોપાળાનંદ, નિલ્યાનંદ, શુક્રાનંદ આદિક અનેક અક્ષરમુકતો કે જેઓ શ્રીહરિની ઇચ્છાથી ધર્મપ્રચાર કરવાના ઉદ્દેશથીજ જનમ્યા હતા. તેઓ જેમ ચાતક મેઘની રાહ જુવે તેમ કોઈક અગમ્ય પ્રાપ્તિની રાહ જોઈ રહ્યા હતા, તે ‘સહજનંદ’નું નામ સાંભળતાંજ, સર્વે માયિક વસ્તુઓનો ત્યાગ કરી, પૂર્ણ વૈરાગ્યપદ પામી ‘પ્રકાર્તિક ધર્મ’ પ્રચાર કરવાની ધગશ દૃષ્ટિ આગળ રાખી તેમને પૂર્ણ મદદગાર બન્યા એટલુંજ નહિ પણ જેમણે સંસ્કૃત પ્રાકૃત તથા ગુજરાતી કવિઓ તરીકે અતુલ સેવા બજાવી છે. તેમનામાં કેટલાક ‘સંગીત’ તથા ચિત્રકળાનું કામ ધણીજ સારી રીતે જાણતા હતા; વખત આવે સુધાર તથા કડીયાનું કામ પણ કરી લેતા; તેઓ ગામમાંથી બિલા માગી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતા તથા પાકી જે વધતું તે સદાવ્રતમાં આપતા. “સર્વેન્દ્રિયાણિ જૈયાન્નિ રસના તુ વિશેષતઃ” એ સિદ્ધાંત ધ્યાનમાં રાખી સહજનંદ સ્વામી તેમની પાસે ખટરસના વર્તમાન જેવાં કે નિષ્કામી, નિર્લોભી, નિસ્પૃહી, નિઃસ્વાદી, નિર્માની આદિક પંચ-વર્તમાનના નિયમો ધણીજ કડક રીતે પળાવતા હતા. શ્રીહરિ આ સાધુઓ પાસે બ્રહ્મચર્ય સંજ્ઞક પળાવતા હતા; તેમને સ્ત્રીઓનું સુખ તો શું પણ તેમના સંબંધી સહેજ વિચાર સરખો પણ સ્પુરવા દેવાની આજ્ઞા હતી નહિ. સહજનંદસ્વામીએ આ સર્વે સાધુઓના દેશાંતરમાં ગામોગામ ફરી ધર્મ-જ્ઞાન-વૈરાગ્ય અને મહાત્મ્યસહિત ભગવાનની “ભક્તિ” તેનો ઉપદેશ કરવાને આજ્ઞા કરી હતી; આ કામ કરવામાં વેરાગી બાવાઓ ધણેજ ત્રાસ દેતા હતા. સ્વગુરુએ બાંધેલ મર્યાદામાં વર્તનારા, પડ્ધત્રિયો જીતનારા, નિષ્કામાદિક પંચવર્તમાનનાં અતિ આકરાં વ્રત તથા નિયમો પાળનારા, શાંત, તપ, અને તેજની મૂર્તિ જેવા આ પ્રગટપ્રભુના સંતોની સંતોષવૃત્તિની આગળ, આ ધન, નારી તથા વ્યસનના ઉપાસકોનું તેજ હણાયું તેથી દ્વેષ અને ઈર્ષ્યાના ત્રેયાં તે વેરાગી બાવાઓ શ્રીહરિના સંતોને જ્યાં મળે ત્યાં મારતા. પણ જેમ અંધકારમાં રહેતા વંદા દીપકને ઘુઝાવા જતાં પોતેજ બળી મળે છે તેમ એ દુષ્ટજનો પીડા કરવા જતાં પ્રભુના પ્રતાપમાં ક્ષય પામવા લાગ્યા. “ગાલિદાનં તાહનં ચ કૃતં કુમતિભિર્જનૈઃ । ક્ષન્તવ્યમેવ સર્વેષામ્ ચિન્તનીયં હિતં ચ તૈઃ ॥ આથી માર ખાધને પણ ઉપદેશ દેવો પડતો હતો. એક વખત એક વેરાગીએ બ્રહ્માનંદ સ્વામીને સખત માર માર્યો હતો. મારતાં મારતાં લાકડી ભાગી ગઇ, ત્યારે એક ગ્રહસ્થે આવીને સ્વામીને છોડાવ્યા અને પુછ્યું “બહુ વાગ્યું સ્વામી” ? સ્વામીએ કહ્યું “મને તો કંઈ વાગ્યું નથી પણ આ અમારા ગુરુભાઇની લાકડી ભાગી ગઇ એ ખોટું થયું” કેવું નિર્માનીપણું ?

સમાધિપ્રકરણ:—હવે સહજનંદ સ્વામીએ પોતાનું ઐશ્વર્ય સમાધિ દ્વારા (રાજ્યોગ-હકયોગ) બતાવવા માંડ્યું. જે કોઇ મતુષ્ય તેમની દૃષ્ટિગાયર થતો તે તરતજ પોતાના દેહનું ભાન ભૂલી જઇ જમીન ઉપર પડતો અને તે સ્થિતિમાં તેને પોતાના ‘ઇષ્ટ’દેવનું દર્શન થતું હતું.

“He could at once send several persons into a trance only by a sight without any preliminary process as in Mesmerism, all at a time,

and could make them remain in that state for days and nights together, quite unconscious of any physical pain caused by burning or wounding any part of the body. During this trance they were Shown Various Incarnations of God and they saw that *the Visions of all the incarnations proceeded from and immerged into the images of "Swami Narayan."* Even the Jains were shown the Vision of their deities and the Mahomedans, the Vision of Muhmad."

યવનો શ્રીહરિને પેગંબરરૂપે દેખતા હતા, તથા જૈનો તીર્થંકર રૂપે દેખતા હતા; તથા શ્રીહરિ એ બાલઅવસ્થામાં પોતાના માત-પિતાનો "પૂર્વે થએલા ચોવીસ અવતાર જોવાનો સંકલ્પ" અંતર્યામીરૂપે જાણી પૂરો કર્યો. તે સર્વે અવતાર પોતામાંથી પ્રગટ કર્યા તથા પોતાના વિષે લીન કર્યા; વળી આવીજ રીતે 'પર્વતભાઈ' તથા વ્યાપકેશ મુનિને પણ દર્શન કરાવી, સર્વે અવતાર પોતાને વિષે લીન કરી બતાવ્યા, આ પ્રમાણે દર્શન કરાવી પોતેજ સર્વ અવતારનું કારણ છે, કહેતા, 'અવતારી' છે; તથા "સાક્ષાત્ સ્વયં પુરુષોત્તમ ભગવાન છે" એવો પોતાના સર્વોપરિ અવતારનો દ્રઢ નિશ્ચય જનસમાજને કરાવ્યો.

મુક્તાનંદને સમાધિમાં પ્રતીતિ આવી નહિ અને તે પાખંડ ચલાવવા માટે "સહજનંદ"ને ઠપકો આપ્યો. તેવામાં તેમનોજ શિષ્ય આવ્યો અને તેમને જોતાંજ ત્યાં સમાધિ થઈ ગઈ અને મુક્તાનંદે સમાધિના સર્વે ચિહ્નો દેખ્યાં. શિષ્ય સમાધિમાંથી જાગી બોલ્યો. "સ્વામી ? મેંતો રામાનંદ સ્વામીને "સ્વામીનારાયણની" સેવામાં ઉભેલા જોયા, અને તેમણે મને કહ્યું કે તમે મુક્તાનંદને કહેજો કે "હું કહેતો હતો કે હું તો હુગહુગી બજાવનારો છું અને ખેલાડી તો બીજા આવશે" એ વાત કેમ ભૂલી ગયા ?"

આ સાંભળીને પણ મુક્તાનંદને શાંતિ થઈ નહિ. સાંજના સમયે બહિર્ભૂમિ જઈને આવતાં રામાનંદ સ્વામીને દિવ્ય સ્વરૂપમાં ઝાંડ નીચે ઉભેલા જોયા. અને પુખ્ત રૂપ અને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. રામાનંદ સ્વામીએ "સહજનંદ" પાખંડી નથી પણ 'ઘંધિરાવતાર' છે એમ નિશ્ચય કરાવ્યો અને તેમણે કૃષ્ણાવતાર થવાની જે જે બવિષ્ય વાણીઓ કહી હતી તેનું સ્મરણ કરાવ્યું અને "સ્વામીનારાયણને" પૂર્ણ શ્રદ્ધા તથા ભક્તિ અર્પણ કરવા ઉપદેશ કર્યો અને અદૃશ્ય થઈ ગયા. મુક્તાનંદે "સ્વામીનારાયણને" પોતાની પરઠેલી દોષતુદ્ધિ માટે ક્ષમા માગી અને કુલનો હાર પહેરાવી રાજી કર્યા.

સુધારકઃ—તે વખતની સામાજિક અને રાજકીય પરિસ્થિતિ તપાસીએ તો માલમ પડશે કે હિંદુસ્તાનમાં જુદા જુદા ધર્મમાં ધર્મને બહાને ધર્તિંગ ચાલી રહ્યાં હતાં અને સમાજ અનીતિ તરફ વળી હતી. ચેરી, ગુહા, કેરી વસ્તુનું સેવન કુસંપ અધર્મનું પ્રમાણ વધી ગયું હતું; તથા કેટલાક 'અહં બ્રહ્માઽસ્મિ' કહેનારા ધૂર્તો તથા "ભઝત"ને ભાવે વિષયલોલુપ્તા વિસ્તારનારા ઘંધિરના અસ્તિ-

ત્રને મિથ્યા કરતા હતા; દરેક સ્થળે સમીક્ષા કરતાં જણાયું છે કે આખો ભારત દેશ અજ્ઞાન અંધકારમાં કુબેલો હતો અને સ્વાર્થી પાખંડી ધર્મગુરુઓનો અંધ દાસ બની રહ્યો હતો. રાક્ષસી કાઠી લોકો મદમસ્ત બની ચેતરફ હુંટફાટ કરી રહ્યા હતા અને તેમને વશ કરવાને તે વખતે રાજકીય સત્તા પણ શક્તિમાન ન હતી તેથી પ્રજા ધણીજ ત્રાસદાયક બની હતી. મુમુક્ષુજનો કોઈક દૈવી અવતારની રાહ જોઈ રહ્યા હતા; તેમના મનોરથ પુરા કરવા સાર “સહજાનંદ સ્વામી” પ્રગટ થયા હતા; તેમણે પોતાના ઉપદેશ તથા ઐશ્વર્ય બળથીજ (હતારિચુથં ચ વિનાડપિ શસ્ત્રં) તેઓને વશ કર્યા, તેમની પાસે કડક નિયમો પનાવ્યા; અને દેશમાં શાંતિ પ્રવર્તાવી. અંગ્રેજ ઇતિહાસ કર્તાઓ પણ કહે છે કે ‘કાઠી’ લોકોને વશ કરવાનું માનતો “સ્વામીનારાયણને” ઘટે છે. સ્વામીનારાયણે પોતાના શિષ્યોનું જીવન કેટલું શુદ્ધ અને વિચારમય બનાવ્યું હતું. તે નીચેના દૃષ્ટાંત ઉપરથી જણાશે.

“એક કોળી કે જે માણસને ચીલડાની માફક કાપી નાખતાં વિચાર સરખો પણ કરતો ન હતો તેની ડોકમાં “સ્વામીનારાયણ”ની કંઠી જોઈ એક પટેલે પુછ્યું “અલ્યા, સ્વામીનારાયણમાં એવું તે શું જોયું? શું? એને ગધેડાની ગાય કરતાં આવડે છે?” કોળીએ જવાબ આપ્યો. “આ જોને મારા જેવા ચોરોને પણ અમણે સાધુ જેવા બનાવી દીધા. એથી તે વળી ગધેડાની ગાય કેમ કરાતી હશે? કોળી ગધેડાની ગાય થયો તે કેવળ અલંકારિક ભાષા નથી પણ તેણે પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરી દીધું હતું. વેરાભાઈ નામનો પણ એક બીજો ધાડપાડુ એવોજ સુધરી ગયો હતો. તે “સ્વામીનારાયણનો” શિષ્ય થયા પછી એક દિવસ સવારે ખેતરમાં જતો હતો. એ ખેતરમાંથી એણે દાંતણ કાપ્યું અને પંછીથી વિચાર થયો કે આનો ધણીયાતું ખેતર છે. મેં તેના ધણીના પુછ્યા વિના દાંતણ લીધું એ ચોરી કહેવાય. તરતજ એ ગામમાં જઈ તેના ધણીને શોધી, ચોરી કરવા માટે મારી માગી અને સાષ્ટાંગ દણ્ડવત્ પ્રણામ કર્યા. સ્વામીનારાયણના ઉપદેશથી અનેકને શાંતિ અને સમાધાન થયાં હતાં; અનેકને દૃઢ આત્મનિષ્ઠાથી સ્થિતપ્રજ્ઞતા પ્રાપ્ત થઈ હતી; કેટલાકને યોગની સિદ્ધિ થઈ હતી; કેટલાક સમાધિનિષ્ઠ થયા હતા. કેટલાક મૂર્તિમાન વૈરાગ્ય જેવા થયા હતા. હાલમાં પણ તેમના ભક્તો એવી દશાને પામેલા ધણા દૃષ્ટિગોચર થાય છે. ખેડુત અને બીજા ધંધાર્થી લોકો કે જે આ ધર્મમાં ભળ્યાં પહેલાં ધર્મ એટલે શું? તેપણ નહોતા સમજતા તે હવે સવારમાં ચાર વાગ્યાને શુભારે નિદ્રામુક્ત થઈ નાહી સેવા પૂજા કરી સર્વેથી શ્રેષ્ઠ કૃષિ ખેતીનો ઉદ્યોગ હાથમાં લે છે. તેમનામાં અહિંસા સત્ય દયા અસ્તેય આદિ ગુણો યથાશક્તિ કેળવ્યા છે. જે કોઈ આ સંપ્રદાય સ્વીકારતું તેની સાથે સર્વ સંબંધ તેના સગાવહાલાં છોડી દેતાં હતાં તથા ધણુકને જ્ઞાતિબહાર કાઠી મુકવામાં આવતા હતા. (તેમાંનું એક કુટુંબ હજુ પણ જ્ઞાતિની બહાર છે પણ આ સંપ્રદાય છોડતું નથી) હિંદુ ધર્મમાં અહિંદુ-જાતિઓને સામેલ કરવામાં “સ્વામીનારાયણ” પ્રથમ હતા તેમનો ઉદ્દેશ ઉચ્ચ જાતિઓને હલકી જાતિઓ સાથે ભેળવી દઈ ઉચ્ચ જાતિમાં હલકા સંસ્કાર પાડવાનો ન હતો પણ નીચ જાતિઓને સારા રસ્તે ચલાવી, એમનામાં ઉચ્ચ જાતિના સંસ્કાર પાડવામાં સમાએલો હતો. ઢેડ મોચી, સુચાર, દરજી, કણબી, વાણીયા, પારીદાર તથા મુસલમાન સુદાને શુદ્ધ બ્રાહ્મણના જેવી રહેણી

રાખતા કર્યા. (કારણકે પ્રગટ પ્રભુને ભજવાને સર્વેને અધિકાર છે) મઘ માંસ અને માદક વસ્તુઓનો ત્યાગ કરાવ્યો અને તેમને કેટલા સમૃદ્ધ અને આચાર શુદ્ધ કર્યા છે તે વર્ણવી શકાય તેમ નથી. સુરતના પ્રસિદ્ધ કોટવાલ ‘અરદેશર’ પારસીએ પણ પોતાનું ગુમાવેલું દિવાનપણું સ્વામીનારાયણના પ્રતાપથી પાછું મેળવવાથી આ સંપ્રદાય સ્વીકાર્યો.

(સ્વામીનારાયણે પોતાના મસ્તકની પ્રસાદીની પાઘ આ પારસીને અર્પણ કરી છે. તેમના વંશજો હાલ પણ તે પાઘની પૂજા આહ્વાણ પાસે કાર્તિક સુદી પડવાને દિવસ કરાવી, દર્શનઘનિષ્ઠ જનોને દર્શન કરાવે છે અને હાલમાં ધણીજ કિંમત આપતાં છતાં પણ પાછી આપતા નથી. એટલું તો તેમને સ્વામીનારાયણને વિશે માન છે) હજી તેના વંશજો હજી પણ પાળી રહ્યા છે. ગઢડાના નથા ગોધરાના કેટલાક ખોળ-મુસલમાન લોકો પણ હાલ “ સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાય ” પાળી રહ્યા છે.

હિંસાચુકત થતા યજ્ઞો બંધ કરવા માટે પોતેજ જેતલપુરમાં તથા ડભાણમાં (નડીયાદ પાસે) યજ્ઞ આરંભ્યા અને ગુજરાતમાં કાળકા, અંબા, ભૈરવ, ભવાની આદિ દેવ દેવીઓને શાંત કરવા જીવોની હિંસા થતી હતી, તે રૂઢી તેમને પસંદ ન પડવાથી હઝારો રૂપીઆના ખર્ચે પોતાના જીવને તથા સ્વતંત્રતાને જોખમમાં નાખી દૂર કરવા બનતા પ્રયત્નો કર્યો હતો. (શિક્ષાપત્રીમાં કહ્યું છે કે “ જી, ચાંચડ, માંકણુ આદિક ઝીણા જંતુઓની હિંસા જાણીને તો ક્યારેય ન કરવી. ” તો પછી મોટા જીવની તો વાતજ શી ?)

સતી થવાનો રિવાજ પણ મોક્ષને વિરુદ્ધ દર્શાવી સત્સંગી સ્ત્રીઓમાંથી કાઢી નાખ્યો અને “ વિધવામિસ્તુ યોજામિઃ સેવ્યઃ પતિધિયા હરિઃ ” એ આદર્શ બેસાડ્યો. તે વખતના ગરાસીઆઓમાં છોકરી જન્મે કે તરતજ મારી નાખવાનો રિવાજ હતો તે બાળહત્યાનો રિવાજ પોતાના શિષ્યોમાંથી કાઢી નાખ્યો—

સ્વામીનારાયણને એક ગરાસીએ કહ્યું “ હું તમારી સર્વે આજ્ઞા પાળું પણ આ આજ્ઞા નહિ પાળું ” સ્વામીનારાયણે કહ્યું “ મારે તો એટલી એજ આજ્ઞા તમારી પાસે પળાવવી છે. જે અમારું કહ્યું નહિ માને તો પાછળથી બીજી એક સત્તા આવશે તે બળાત્કારે પળાવશે. (Prophecy of British rule in Gujarat.)

લગ્નમાં તથા હોળીમાં ગવાતાં બિભત્સ ગીતો તથા ફટાણાં બંધ કર્યા અને મુકતાનંદ તથા પ્રેમાનંદ સ્વામીને “ રાધાવિવાહ ” તથા “ રૂકિમણીવિવાહ ” નાં ઘોળ રચવા આજ્ઞા કરી. હોળીનો રિવાજ સ્વામીનારાયણના મંદિરમાં જોવામાં આવતો નથી.

મરણ પાછળ રોવા કુટવાનો રિવાજ તેમણે સત્સંગીજનોમાંથી બંધ કરાવ્યો. તેઓથી એમ કહેતા “ પરમેશ્વર આપે છે અને પરમેશ્વર પાછું લે છે તેમાં સમજી માણસને શોક જાણેજ નહિ. કારણકે રોવાકુટવાથી જીવને ધણુંજ દુઃખ થાય છે. ” લોકોમાંથી વહેમી પ્રકૃતિ દૂર કરી તેમનામાં એકેશ્વર “ ભક્તિ ” પ્રેરી. તે સંબંધી સહજનનંદ સ્વામીએ સત્સંગી પ્રત્યે કાગળ લખ્યો છે તેમાંથી થોડો ભાગ આપું છું. “ ...ભૈરવ, ભવાની આદિક દેવ દેવીયું છે તે કોઈએ પણ એ જીવને સુખ

દુઃખ દેવાને તથા મારવા જવાડવાને સમર્થ નથી. મરેલાને જીવતા કરવાને તથા જીવતાને મારી નાખવાને તો એક 'નારાયણ'જ સમર્થ છે.... જત્ર મંત્ર ઔષધિએ કરીને કોઈ માણસ જીવતો રહેતો હોય તો પૃથ્વીમાં કોઈકતો જેવામાં આવત પણ કોઈ છે નહિ...જત્ર મંત્ર જે કોઈ ઉપર કોઈના આલતા હોત તો મોટા મોટા જે રાજ્યો તે જીવતા શી રીતે રહે ? અને જે તેથીજ સિદ્ધિ થાતી હોત તો લાખો રૂપીઆ ખર્ચાં લક્ષ્મી શા માટે રાખે ? એક ભારે મંત્રશાસ્ત્રી રાખે. જત્રમંત્રની સિદ્ધિએ કરીને સર્વપ્રતિપક્ષિને મારી નાખે...માટે નિર્ભય ધર્મ દ્રઢ વિશ્વાસ રાખીને એક 'નારાયણનું' ભજન કરજો..."

મંદિર... એતણપુરથી અહિંસામય યજ્ઞ પુરો કરી "સહજનંદસ્વામી" અમદાવાદમાં આવ્યા ત્યારે પેશ્વા સરકારે મારી નાખવા માટે કપટ રચી તેમને આમંત્રણ આપી બોલાવ્યા. તે વખતે બદ્રમાં એક ટાંકું હતું તે ઉપર ગાદી તકીયા ચોઠવીને નાખ્યા અને સ્વામીનારાયણ ત્યાં આવ્યા ત્યારે તેમને ત્યાં ખેસવા વિનંતિ કરી. તેમણે કહ્યું "અમે ત્યાગી છીએ માટે રાજગાદીએ ખેસવું અમને હાજર નહિ." તેથી નીચે ખેડા. પછી તેમના અલ્પવ્યર્થ પ્રતનો ભંગ કરવા માટે પેશ્વાએ એક નાયિકાને સમામાં બોલાવી.

"સ્વામીનારાયણ"ની દૃષ્ટિ પડતાંજ તેણીને તકાળ સમાધિ ધર્મ ગઈ. થોડીવારમાં જગ્યા પછી તેણીએ સમાધિમાં પોતાના કૃત્ય માટે શિક્ષા થવાથી ભૂલ કબુલ કરી અને મારી માગી. અને સત્સંગી થઈ આવ્યો તો તેમનો પ્રભાવ છે. જતી વખતે ટાંકા ઉપરની ગાદી ઉપર પોતાનો દંડ ટેકવ્યો. એટલે ગાદી ટાંકામાં પડી ગઈ અને પેશ્વા સ્વામી કરડી દૃષ્ટિ કરી. એટલે તેણે શહેરમાંથી નીકળી જવાની આજ્ઞા કરી. પછી તેમણે પુછ્યું "ક્યાં સુધી ન આવવું ?" એટલે વિનાશકાળ સમીપ આવવાથી વિવેકબ્રહ્મ પેશ્વાએ કહ્યું "જ્યાંસુધી અમદાવાદમાં પેશ્વાનું રાજ્ય હોય ત્યાંસુધી" સ્વામીનારાયણે કહ્યું "સાહ! જ્યારે તારું રાજ્ય નહિ હોય ત્યારે આવીશું." (Reference to English reign in Gujarat within a short time afterwards). એમ કહી ડભાણ કે જ્યાં અંગ્રેજી રાજ્યનો પાયો નંખાઈ ગયો હતો તે તરફ પ્રયાણ કર્યું. ત્યાં અંગ્રેજોએ તેમને યંત્રમાં તથા મંદીરો બાંધવામાં બહુજ મદદ કરી અને જ્યારે તેમનું રાજ્ય અમદાવાદમાં આવ્યું ત્યારે મંદીર બાંધવા માટે જોટલી જોઈએ તેટલી જમીન Mr. Dunlop and George Gordon સાહેબોએ "યાવચ્ચન્દ્રવિવાકરૌ" અર્પણ કરી. આ સમયે વૃતાલય (Wartal) તથા અમદાવાદ ખે સ્થળે અહ્લાનંદ સ્વામીએ મંદિરો તૈયાર કર્યાં હતાં. આ મંદીરો બાંધવામાં શિલ્પકળા તથા ચિત્રકળાનું વિસ્મરણ થયું ન હતું આ મંદિરો શિલ્પકળાની દૃષ્ટિએ સુંદર અને દર્શનીય ગણાય છે. સંવત ૧૮૭૮ માં દ્વાગણ સુદી ત્રીજને દિવસ વેદવિધિ પ્રમાણે યજ્ઞાદિક કરી "નર-નારાયણ" દેવની સ્થાપના કરી તથા સંવત ૧૮૮૧ ના કાર્તિક સુદી દ્વાદશીને દિવસે તેવીજ રીતે "લક્ષ્મી-નારાયણ" દેવની પ્રતિષ્ઠા કરી અને ધર્મનું રક્ષણ કરવા માટે, લોકોના ખુબ આગ્રહથી પોતાનું કુલ જાહેર કર્યું અને પોતાના જ્યેષ્ઠપ્રાત રામપ્રતાપભાઈના પુત્ર "અયોધ્યાપ્રસાદ"ને અમદાવાદના પ્રદેશની ગાદીનું

આચાર્યપદ સોંપ્યું તથા લઘુબ્રાત ઈચ્છારામભાઈના પુત્ર “રઘુવીરજી મહારાજ”ને વરતાલ દેશની ગાદીનું આચાર્યપદ સોંપ્યું. દેશાંતરમાં પણ મોટાં મોટાં શિખરખંધી મંદીરો બનાવ્યાં છે અને સ્ત્રીઓ માટે ખાસ જીદા મંદીરો બનાવવામાં આવ્યાં છે. શિખરખંધી મંદિરોમાં જવા આવવા માટે ખાસ જીદા રસ્તા રાખવામાં આવ્યા છે. આવી તો સંપ્રદાયની અલૌકિક રીતિ છે એ વિષે નિષ્કલ્પાનંદ સ્વામિએ ગાયું છે કે—

“ નહોતી દીઠી, નહોતી સાંભળીરે; પ્રગટાવી એવી પુનિત પુરષોત્તમ પ્રકટીરે. ”

નાના ગામડામાં પણ “ હરિમંદીરો ” સ્થપાયાં અને હાલ લગભગ દરેક ગામડામાં “સ્વામીના-રાયજી”નું મંદીર જોવામાં આવે છે.

ધર્મશાસ્ત્ર:—બ્રહ્માનંદ સ્વામીને હંમેશાં પોતાના ગુરુદેવ ‘શ્રીસહજાનંદ’ સ્વામીના એક કલ્યાણ-કારી ચરિત્રો બ્લેષ પચાસથી સો સુધી કીર્તનો રચવાનો નિયમ હતો તેમજે થોડા વખતમાં “બ્રહ્માનંદ કાવ્ય” નામનું પુસ્તક તૈયાર કર્યું હતું. તેમના કીર્તનથી પ્રસન્ન થઈ એક વેળાએ શ્રીજી મહારાજે કહ્યું હતું કે:—“ બ્રહ્માનંદ સ્વામીનાં સો કીર્તનો જે પ્રતિદિવસ ગાશે, તેને હું પ્રત્યક્ષ દર્શન દર્શિશ. ” આ સિવાય બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ ખીજાં ઘણાં પુસ્તકો પ્રાકૃત તથા ગુજરાતી ભાષામાં લખ્યાં છે. જેવા પ્રેમથી તે કીર્તનો રચ્યાં છે તેવા પ્રેમથીજ જે તે ગાવામાં આવે તો તેનો અભ્યાસી જરૂર પરમપદને પામે. ‘સહજાનંદ’ સ્વામીનાં વચનામૃતોનો સંગ્રહ એતો ગુજરાતી ભાષાનું એક રત્ન છે એ પુસ્તકનું મનન અને નિદિધ્યાસન કરી એના સિદ્ધાંતો અને ઉપદેશોને જીવનમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કરનાર ચડ્યા વિના રહેજ નહિ; એની ભાષા બહુ સુદાસર ટુંકી એકજ અર્થ દર્શાવનારી છે. ‘શિક્ષાપત્રી’ નામનું નાનકડું પુસ્તક સર્વે સત્સંગીઓને માટે સવારમાં પાઠ કરવા માટે છે, આ શિક્ષાપત્રી સહજાનંદ સ્વામીએ Sir John Malcom તથા ખીજા ઘણા અંગ્રેજ અમલદારોને આપી હતી કે જેમજે ઘણાજ માનપૂર્વક સ્વીકારી હતી.

સહજ સ્વભાવ:—

રામાનંદ સ્વામીએ સ્વધામ જતી વખતે “સહજાનંદ” સ્વામીને વર માગવા કહ્યું ત્યારે તેમજે નીચેના બે વર માગ્યા (૧) “તમારા ભક્તને એક વીંછીનું દુઃખ થવાનું હોય તો તેને બદલે એ દુઃખ મને રૂંવાડે રૂંવાડે ભલે થાઓ પણ તમારા ભક્તને ન થાઓ.

(૨) તમારા ભક્તના કર્મમાં રામપાત્ર આવવાનું લખ્યું હોય તે મને આવો પણ તમારો ભક્ત અન્નવસ્ત્રે દુઃખી ન થાઓ.” આવા તો તે ભક્તવત્સલ અને પ્રેમી હતા. પોતાને સાદું ભોજન તથા ધવલ વસ્ત્રજ પ્રિય હતાં. લોકમાં સારી કહેવાતી વસ્તુઓનો તત્કાલ લાગ કરી દેતા. અને પ્રેમાધીનપણું એ બે ગુણો પ્રધાન હતા. પરમેશ્વર કે પરમેશ્વરના ભક્તનો કોઈ કરનાર ઉપર તેઓ અતિશય અભાવ રાખતા હતા. કામી, ક્રોધી, માની, તથા ઇર્ષ્યાળુ ભક્ત સાથે જરાએ સુવાણુ થાતું નહિ.

ભાડેરમાં પાતલભાઇને ઘેર જમવાં પધાર્યા ત્યારે તેમની સ્ત્રીએ પુછ્યું “ મહારાજ દૂધ લાવું ? ” ત્યારે કહ્યું ‘ લાવો ’. આઇતો પ્રેમમાં ને પ્રેમમાં ઉડ્યાં અને છાશની દોણી લાવ્યાં ને મહારાજને દૂધ જાણી છાશ આપી. મહારાજ પીને એમ મોલ્યા જે “ આ દુધતો ભારે ગળ્યું છે અને અંદર સાકર નાખી છે ” એમ કહીને બધી છાશ પી ગયા તે આઇએ પાછળથી ખખર પડવાથી પશ્ચાત્તાપ કર્યો અને કહ્યું “ મહારાજ, મેં તો છાશ પાઇ ને દૂધ તો રહી ગયું. ” ત્યારે મહારાજ કહે “ જે તમે અતિ હેતે કરીને પાઇ તે દૂધ કરતાં પણ અતીશે ગળી લાગી. ”

“ એક વખતે ઉપલેટામાં મહારાજ આહિરને ઘેર જઇને કહે “ શું કરે છે ? ત્યારે તે કહે ‘ મહારાજ, જમીએ છીએ. ’. ત્યારે મહારાજ કહે “ અમે પણ ભુખ્યા થયા છીએ તે ખાવા આપો. ” પછી તેણે કહ્યું “ અમારા હાથતો એંઠા છે તે તમે હાથે લઇને જમો. ” મહારાજ કાઠલામાંથી ઘેંસ અને દુધ જમ્યા. એમ પ્રેમીને ઘેર અણતેડયા જતા હતા કે જે મોટા મોટા યોગિ-ઓને ધ્યાનમાં પણ દુર્લભ હોય છે. ”

ગઢડામાં દાદાખાચર નામના કાઠીરાજ્યએ “ સહજનંદ ” સ્વામીને પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરીને પોતાના દરબારમાં રાખીને તન મન ધનથી સેવા કરતા હતા. એક વખત શ્રીહરી સર્વ ભક્તો જોડે શાસ્ત્રનો વાદવિવાદ કરતા હતા ત્યારે તેમણે પોતાના ભક્તોની પરીક્ષા કરવા માટે નીચેનો પ્રશ્ન પુછ્યો. “ હે હરિજનો, તમેએ અમને ભગવાન કેમ જાણ્યા ? મેં કંઈ સમુદ્રમાં પાળ નથી બાંધી અથવા રાવણ-કંસાદિનો વધ પણ કર્યો નથી. તમે અમને ભગવાનના અવતાર શાથી માનો છો ! ” હરિજનોએ જવાબ આપ્યો, “ તમેએ તો તેમના કરતાં પણ અધિક કર્યું છે. બાહ્ય-શત્રુઓ જીતવા તે સુસ્કેલ નથી પણ કામ, ક્રોધ, લોભ, માન આદિ અંતઃશત્રુઓ જીતવા તે ઘણુંજ કઠણ છે. તે શત્રુઓનો તમેએ તમારા પંચવર્તમાન આદિ નિયમથી અમારી પાસે નાશ કરાવ્યો છે. રામે રાવણને માર્યો પણ તે કામ અને માનથી હણાએલોજ હતો. તમેએ સમુદ્રપર પાળ બાંધી નથી પણ ભવસાગર અને અક્ષર વચ્ચે સળંગ રસ્તો પાડી દીધો છે. તમે મંદ્રાચલ કે ગોવર્ધન નથી ધાર્યો પણ અમારા પાપ પર્વતોને ક્ષણમાં હકવી દઇ અમારાં ચિત્તને શુદ્ધ કરી દીધાં છે. એ કારણથી અમે તમને અવતાર માનીએ છીએ. ” આવી પોતાના ભક્તોની મોટી સમજણ જોઇ શ્રીહરી ઘણુંજ રાજ થયા હતા. આજ સ્વામીનારાયણની ખરેખરી મોટાઈ છે.

અક્ષરાધિપતિ પૂર્ણ પુરશોત્તમ ભગવાને નર-નારાયણ દ્વારા ‘ ધર્મ-ભક્તિ ’ને ઘેર અવતાર લીધો અને ત્યાગીનુંરૂપ ધારણ કરીને (રામ-કૃષ્ણનો અવતાર રાજરૂપે હોવાથી શત્રુઓનો નાશ કરવામાં ઘણુંજ વખત લાગ્યો તેથી પૃથ્વીમાં ‘ ઇકાંતિક ધર્મ ’નું સ્થાપન કરી શક્યા નહિ.) આખા ભારત દેશમાં પર્યટન કર્યું અને અસુરોના અખમનો અનીતિનો તથા અત્યાચારનો નાશ કર્યો અને રામાનંદસ્વામીને આવીને મળ્યા અને “ સહજનંદ ” સ્વામી તરીકે પ્રગટ થયા. ચારે વર્ણોમાં “ ધર્મેણ સહિતા કૃષ્ણ ભક્તિઃ કાર્યેતિ તદ્રહઃ ” એ સિદ્ધાંત રાખી, સત્સંગમાં (સત્-આત્મા-પરમાત્મા, સત્પુરુષ અને સત્શાસ્ત્ર તે ચારનો સંગ તે સત્સંગ) ઇકાંતિક ધર્મનું સ્થાપન કર્યું અને

પોતાની હુયાતીમાંજ “ સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ ભગવાન સર્વ અવતારના અવતારી ” તરીકે પૂજાયા અને પૂજાય છે, અને સત્સંગમાં અપરિમિત જીવોનું કલ્યાણ કરતા ૨૮ વર્ષ ૫ માસ ૨૭ દિવસ સુધી વિચરીને સંવત ૧૮૮૬ ના જ્યેષ્ઠ સુદી ૧૦ ને દિવસે, ક્રેક્ટ ૪૯ વર્ષ ૨ માસ ૧ દિવસ પૃથ્વી ઉપર રહી, સ્વેચ્છાથી અંતર્ધ્યાન થયા ને સર્વ થકી પર જે પોતાનું “ અક્ષરધામ ” તેને વિષે પધાર્યા.

સારાંશ:—“ જનમ્યા કોશલ દેશ, વેશ બટુનો લઈ તીર્થમાંહિ કર્યા;
રામાનંદ મળ્યા સ્વધર્મ ચલવ્યો, યજ્ઞદિ મોટા કર્યા.
મ્હોટાં ધામ રચ્યાં રહ્યા ગઢપુરે, જે દેશ ગાદી કરી;
અંતર્ધ્યાન થયા, લીલા હરિતણી, સંક્ષેપમાં ઉચ્ચરી. ”

ભારતવાક્ય—“ પીત્વા યજ્ઞચનામૃતં ભુવિ લુધા, સચ્છાસ્રદુગ્ધામ્બુધેઃ
સારં જન્મ જરાદિશોકહરણં, ધીભક્તિ વૈરાગ્યદમ્ ।
મુક્તાઃ મૃત્યુભવાદ્દિશન્તિ, પરમાનન્દં ન યસ્યાવધિમ્
વેદો વેદ પરાત્પરઃ સ જયતુ શ્રી સ્વામિનારાયણઃ ॥

સંપૂર્ણ.

બલુભાઈના ધણાજ હેતુપૂર્વક
જયશ્રી સ્વામીનારાયણ વાંચશો.
(Inter-Arts).

કૌલેજનાં કામણુ.

[હુંક નોંધ:—સૂમસામ શિષ્યાળાની રાત્રિના ખેના ટકોરા ભદ્રતાં ટાવરમાંથી સંભળાય છે; કૌલેજની છાત્રાલયની ઓરડીઓમાંથી બત્તીનો મંદ મંદ પ્રકાશ નજરે પડે છે. પાણીની ઓરડી પાસેના પથર ઉપર કોઈ પ્રકાશ ઝમકે છે. શું હશે? એ વિચારથી યાં મન દોરાય છે.]

પ્રકાશ:—હજી પણ ન લુલ્યે !
આછી ઘેરી સાડીમાં છુપાએલી સનમને !
ન ગઈ વાસના, દેહ જતાં એ !
સ્નેહનાં સોણલાં નહિં લુલાય.
આવ ! સનમ ! આવ !
તું તો મહારી માથુક છે ને !

સનમ:—[આછી ઘેરી સાડી પહેરી કંઠમાં
મોતીનો હાર, રક્ત અધર, કપાળમાં
કુમકુમ આંડલો, કપોળ પર વાળની
લટ મુખમુદ્રાને શોભાવતી, સુગંધી
વાતાવરણુ ફેલાવતી સનમ આવે છે.]

(હસીને)—પ્રકાશ ! પ્રકાશ ! તું મહેને નહિં લુલ્યે ?
હું તો ત્હને લુલી જઈશ...જવા મથું છું.

પ્રકાશ:—ત્હને લુલું ! યુગયુગનો સ્નેહ,
ત્હને લુલવા નથી આહતો હું,
તારા આવાસના ઉંચર પૂજ્યા છે મહેં,
તું ને હું બાળસ્નેહી સનમ !
બહાલાંથી વિષ્ણુટાં પડતાં કોને વિમાસણુ ન થાય !

સનમ:—આયુષ્યની અવધો પૂરી થશે પ્રકાશ !
જગતગંગામાં નાવ શી રીતે તરશે ?
હજીતો આદર્શો નથી હંકારવાં,
પ્રગતિ વિના ઉન્નતિ ન મળે,
વિચાર્યું છે “ જીંદગી એટલે શું ?”

પ્રકાશ:—જીંદગી એટલે મરતી—
પ્રેમની અવધ
પ્રગતિ ને અવગતિનો સમારંભ.
જીંદગીની અવધોએ વધે છે
ક્ષીણ થવાને બદલે, ત્હારી ખાતર,
મહારે મનતો જીંદગી એટલે
ત્હારાં કામણુ.

સનમ:—મહારી આંખમાં એવું શું જોયું ?

પ્રકાશ:—પ્રેમઝરણુ, સ્નેહનો સુરમો.

સનમ:—લુલ્યો ! પ્રકાશ ! લુલ્યો !
મદ્દેરી એ આંખલડીમાં
ઉન્માદની સુરખી છે,
વિલાસની શ્યામ-રેખા છે.
નથી એમાં પ્રેમ ભાવના,
વસી છે માત્ર કામ વાસના
જગતનાં ઝણુ ફેડ્યાં છે ત્હેં ?

પ્રકાશ:—ઝણુ ! જગતમાં તો મહારી તું,
અન્ય કોને સંભારું હું ?

સનમ:—પ્રેમનાં પ્રાયશ્ચિત આદર,
હૈયાનાં હેત ઉલટાં ન કાલવ !
લાલન પાલન કરી ઉછેર્યો,
નથી દુભવ્યું કોઈ દહાડો ત્હારા દિલને,
અતુલ પ્રેમથી અને ધીરજથી

પૂર્વા છે ત્હારા કોડ
 ભુલી જમ્મશ બધું ?
 ક્યારે ફેડીશ ત્હારા પુજ્ય પિતાનું એ ઋણુ?
 જીવન સાગરને કાંઠે આવેલ
 એ ઉત્ત આત્માને
 શાંતિના વાયરા ક્યારે ઢાળીશ ?

પ્રકાશ:—જગત આપુંય ભુલ્યું છે, સનમ !
 કૃતચી મટી કૃતધ્ની થવું ગમે છે.
 પિતાનાં ઋણુ તે શેં ફેડાય !
 રામવ્રત તો દેવનાં છે ને ?

સનમ:—રામવ્રત દેવનાં છે શું ?
 માનવી એ ક્યાં નથી અનુસરતાં !
 કૌશલ્યાને દુઃખી કરી
 કૈકેયીને સન્માની સિધાવ્યા રણુવાસ
 માતાનાં વ્હાલ શાથી વધાવશે ?

પ્રકાશ:—માતા ! ને પિતા !
 વન્દે પાર્વતીપરમેશ્વરૌ—
 ઉભયની એ પુણ્ય પ્રસાદી
 આત્મા ઢાળશે મધુરા અનિલ કોને ?

સનમ:—ત્હારી પ્રેમાળ માતાને,
 ક્યાં છે એવી સહૃદય ભાવનાવાળી,
 ઉદાર દિલની, સ્વાર્થત્યાગી સન્નારીઓ?
 કંઈક પવનના સપાટા વાગ્યા છે તે આત્માને !
 માત્ર રાહ જુવે છે ત્હારી ઉન્નતિની.
 આશાનાં અવલમ્બનમાં
 ગાળે છે પોતાનું જીવન.
 કલ્પદ્રુમનું રૂપ પરિણમી
 પુત્રધર્મના યોગ આદર !

પ્રકાશ:—અયોધ્યાનાં રાજ્ય મ્હારે નથીને !

સનમ:—પણ ભરતની તપશ્ચર્યા તો છે ને ?

રાધવે મરિચ માર્યો
 હિરણ્યનો મૃગ જનકીને દેવા.
 સમુદ્ર ઉલ્લંઘ્યા
 સુવર્ણ લંકામાં વન્હિ વરસાવ્યા
 તે બધુંએ જનકી માટે.
 શું કર્યું છે ત્હેં ?

પ્રકાશ:—ત્હારે સાર તપશ્ચર્યા !

સનમ:—મ્હારે સાર નહિં !
 હુંતો કામચલાઉ ધર્મપત્ની,
 ભુલ્યો પ્રકાશ ! ક્યાં છે ત્હારી એ—
 પૂર્ણ કર એની મનઃ કામના,
 લે ત્હેનાં અંતરની આશીષ,
 જનકીરાધવૌ બની અયોધ્યાને ઉજળ
 કોડ ઘેલી એ જનકી પર,
 હૈયાંનાં હેત વરસાવ,
 પરીક્ષાતો પૂર્ણ થઈ છે ને ?
 ધરિત્રીના ગર્ભમાં સમાવ્યા છે,
 જીવનના વિયોગના પ્રસંગે ત્હેણે
 લવને કુશની જોડી તો છે ને ?
 જગ ! ને રામે ન કર્યું તે આદર તું !

પ્રકાશ:—અને આ જીવનનો ઉકેલ ?
 જીવન માટે આટ આટલું ?

સનમ:—સાર્થક નથી થતું જાંઘીનું આટલેથી,
 હજી ઘણુંએ બાકી છે.
 પણ શરૂ કર ! અને દોર
 ત્હારા દિલને એ પુણ્ય પથે.

x x x x

વિચરજે પ્રકાશ ! ભુલી જન્ને,
 આજી ઘેરી સાડીના રંગ ભુલી જન્ને.
 મ્હારાં દાર ઉપર અહાલેકની ટહેલ.

નાખવા ન આવીશ પાછો.
 મહારા રંગનાં સ્નાન તને ન ઝોપે,
 દુનીઆના રંગ પૂર
 ઉભળ તારા પુણ્યચોકને
 સાથીઆ પૂરજે જ્ઞાનના
 દીપક પ્રકટાવજે પ્રભાવના,
 પુણ્ય તેજ અંખીમાં,
 નિહાળજે પાછો આ આછી પ્રતિમા,
 તારી ને મહારી આખરી મુલાકાત.
 મહારાં પ્રેમાશ્રુતો એ પ્રભાવ
 વહો, વહે છે,...અને વહેશે.
 મહારાં બાણ તને ધાયલ કરે છે ?

પ્રકાશ:—તારાં બાણ ચેતન પૂરે છે.
 તું માશુક મટી દેવી બની છે,
 તારી આંખમાં સુરમો નથી,
 વિલાસ નથી, વાસના નથી,
 અદ્વૈત પ્રેમનો ભાવ છે.
 પ્રણામ ! શતધા પ્રણામ !
 મહારા શુન્ય આત્મામાં,

[ઘડીઆળમાં ચારના ટંકોરા વાગ્યા. પત્થરપર મોટો પ્રકાશ સળવળે છે. હું મુર્છામાં પડું છું.
 જગતાંને એલાર્મનો અવાજ ચેતના પૂરે છે.]

x

x

x

x

x

સી/૭ ગુજરાત કોલેજ છાત્રાલય
 તા. ૨૦-૧-૨૮
 અમદાવાદ.

}

“ અનંત ”
 સીનીઅર બી. એ. કલાસ.

જગૃતિનાં કિરણો પ્રકટાવનાર દેવી !
 તને શત કોટી પ્રણામ.
 * * * * *
 નહિં હોય મહને મહોટી ઉમેદો ?
 ભાગ્યની કડિનતા મહને એ માર્ગે ઘસડી લાવી છે.
 ક્યારનીએ પ્રગટી છે,
 માતા પિતાનું ઋણ ફેડવાની અંખના.
 એ ઋણમાંથી મુક્ત થઈ શકાય ખરું ?
 કદિ નહિં ! છતાં પણ
 અલ્પ પ્રયાસ કરીશ.
 શાંતિની સન્યાસિની !
 તારાં જીવન પણ ઉજવળાં કરવા
 મન તલસે છે.
 વહાલાંઓ ! ધીરજ ધારી એટલી
 થોડો સમય ધારજો.
 કંઈક મોજનાં સપાટા ખાતી
 ડુબું ડુબું થઈ રહેતી, આ નૌકા
 આવી પહોંચી છે કાંકડે,
 જગન્નિયંતા પ્રભુ પાસે,
 માગું છું માત્ર એટલુંજ કે,
 હવે કાંઈ લાવી ન ડુબાવીશ.

દૈવી વિચિત્રતા-

સોરઠા:—

૧

ભાદર જળ ભરપૂર, જળે જળાશય ગાજતા;
તરશ્યું ચાતક-ઉર, પાણી વણુ પણ ટળવળે !

૨

જળનો ગુણુ-સ્વભાવ, શાંતિ શીતળતા ભર્યો,
પ્રલયશીળ પ્રભાવ, તોય દાખલ્યો દેશમાં !

૩

કોયલ કંઠ મધુર, વસન્તની વીણુ સમો,
કુદરત કેવી કૂર, કાળી સરળ કાગશી !

૪

ભૂકે ગર્ધવ ઘોર, ભય પામે રસખાલુડાં,
કુદરત કેવી નહોર, ગૌર દેહ તેનો ધડ્યો !

૫

ગૌર દેહ 'ખગલા'તણો, સ્વેત ભક્તિ-લીન કાય,
ઢીમરનું આચરણુ રમરે, કેવી દૈવ વિચિત્રતા !

૬

રંગ વિષે રૂપવાન, રસ એનો ખહુ મિઠૂડો,
'ના-રંગી' પણ નામ, એ પણ દૈવ વિચિત્રતા !

૭

અંગો વિષે નામ જુજવાં, 'હું' કંઈ કયાંય વસ્તુ નથી,
હું હું હાહાકાર ધણો, એ પણ દૈવ વિચિત્રતા !

૮

રસની પારખુ હોય, પીઠ પરીક્ષક મુખમાં,
'રસ-ના' નામજ હોય, એ પણ દૈવ વિચિત્રતા !

૯

વિશ્વાસી પણ કારણ હોઈ, નિમકહલાલી તુંજ છું,
'આડીયો' પણ ઉપનામજ મહોડું, કેવી દૈવ વિચિત્રતા !

૧૦

ખારા રસનો રામ,^૧ ખારા જળમાં પાકતું,
'મીઠું' એતુ નામ, એ પણ દૈવ વિચિત્રતા !

૧૧

'લેશ ન તુજમાં રામ' કહી તુમ્હ ગણના કરે,
દશરથ સુતતું નામ, કેવી દૈવ વિચિત્રતા !

૧૨

દુનિયા માત્ર આભાસ છે, પલક પલક પલટાય છે,
મૂર્ખ માનવી ઝુકી રહ્યાં, કેવી દૈવ વિચિત્રતા !

૧૩

વિચિત્ર વિશ્વની વિષે, વિચિત્ર વાયુ વાય છે,
કોઠીને કોઠી વિષે, ભેદ નહિ પણ અહુજ છે.

Ramanlal C. Parikh.

F. Y. A; A.

રમુજ ટુચકાઓ.

અગ્નિઓ—શેઠ ધરમાં છે કે ?

શેઠ (નોકરને) બા, કહેકે નથી.

નોકર—શેઠે કહેવડાવ્યું છે કે શેઠ ધરમાં નથી.

x x x x x

બાપ—છોકરા ? તારા માસ્તરમાં તો કાંઈ પાણી નથી.

છોકરો—ના બાપા, ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ આવે છે ત્યારે ધણુએ પાણી નીકળે છે.

x x x x x

દરદી—(ડાક્ટરને) સાહેબ, મારું પેટ દાઢે દાઢે વધતું જાય છે.

ડાક્ટર—ગભરાશો નહિં. આ દવાથી તમારું પેટ વધતું અને ઘટતું બંધ થઈ જશે.

Hariprasad Mehta.

F. Y. A.

હૃદયના બે બોલ.

યુવાન હૃદયમાં પ્રેમનો અંકુર થયો અને જગતની સુંદરતા જણાઈ. હૃદયનાં માધુર્યમાં પ્રેમનો એક સાધારણ પ્રસંગ પણ અજબ અસર કરતો જણાયો અને આમ પ્રેમને આવકાર આપતું હૃદય નિરંતર તેના મધુર સ્વપ્નામાં રમ્યું મર્યું રહેવા લાગ્યું. જગતની સુંદરતામાં મનતો તણાયું અને આ સુંદરતાના ઉપભોગ માટેની આકાંક્ષા દિનપ્રતિદિન વધતીજ આવી. હું તો જગતના ઉપવનમાં પેઠો તેમાં લુલ્યો અને ચારે બાજુ આથડ્યો. મને દિવાનો કહો કે પાગલ કહો, સમજુ કહો કે ગાંડો કહો, પણ હુંતો ઉપવનની શોભામાં લુલ્ય બન્યો. જુવાન હૃદય આનંદથી પ્રવૃક્ષિત થવા લાગ્યું અને ઉપવનમાં કોઈ સાઈ સુગન્ધિદાર પુષ્પ લઈ તેની મધુર સુગન્ધિથી જીવનને રંજન કરવા હુંતો આગળ ધસ્યો. મને રસ્તો બતાવનાર મારી સાથે કોઈ માળી ન હતો કે પુલની પરીક્ષામાં પ્રવીણ કોઈ સાક્ષી ન હતો. હું તો મનસ્વી રીતે લખવા લાગ્યો. ચરે પ્રભુ તારીતો બલીહારી છે અનેક મારા જેવાને તું તો પુલની સુંદરતાથી લોભાવે છે, રડાવે છે, અકળાવે છે. અયે નિષ્ઠુર જગત ! તુંતો કેવળ દયા રહીત હોય એમજ લાગે છે, નહીંતર મારે માટે જ આવું પુલ કાં પોષે ? હું ફરતાં એક પુલની સુંદરતાથી લોભાયો, હાથ તો લગાડ્યો અને પુલ ચુટ્યું પરંતુ ત્યારબાદ માલમ પડ્યું કે તે સુગન્ધિ રહીત હતું. મારી માફક અનેક બીજી પરીક્ષકો પણ ત્યાં ફરતા હતા અને તેમાંના ઘણાખરા તો પુલ લેવામાં પુણ્ય ભાગ્યશાળી હોય એમ જણાયા. તેઓના પુલની સુગન્ધિથી મને મારી ઉપર દયા આવી અને મારા કમભાગ્ય ઉપર ખેદ થયો. હું આગળ વધ્યો અને ઘણાઓને પુછ્યું અને મને જણાયું કે તે ઉપવનમાં ફરનારાઓનો મોટો ભાગ તો મારી માફક રડતોજ છે માત્ર થોડાઓનેજ પુલની સુગન્ધિ સંતોષકારક મળી છે. હૃદયને આશ્વાસન તો મળ્યું પણ વખતો વખત એકલાં પડતાં મનની ઉદાસીનતા વધી અને જગત નીરસ જણાયું. મારા કમભાગ્યના ઉપર હસવું આવ્યું અને જગતના સ્વપ્નામાં હું પણ સ્વપ્નવત વિચરવા લાગ્યો.

ગુજરાત કોલેજ હોસ્ટેલ્સ C/૧.

શ્રીપ્રસાદ જગન્નાથ ત્રવાડી,
સી. બે. એ. ક્લાસ.

‘ પ્રેમી યુગલ. ’

વસંતઋતુનો સમય છે. વનેવન અને કુંજેકુંજ વસંતની પધરામણીથી ગાજી રહ્યા છે. કાચલ પોતાના મધુર કંઠથી વનશ્રીને લખવી રહી છે. ચંદ્ર પોતાના શીતળ કિરણોથી ભૂતલ ઉપર શાંતિ ફેલાવી રહ્યા છે. જાણે રૂપેરી ચાહરોથી અચ્છાદિત કરી દીધું ન હોય તેમ ભૂતલ અતિ શોભાયમાન બાસે છે. સમસ્ત નગરજનો વસંતનો ઉત્સવ અને આનંદ કરી રહ્યાં છે.

આવાં રમણીય સમયે એક સુંદર મકાનની અગાસીમાં વિલાસ કરતું એક પ્રેમીયુગલ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. સામે મધ્યમાં સરોવરવાળી એક વાટિકા શોભી રહી છે. વેલા અને વૃક્ષો પરથી ખરી પડેલાં

પુષ્પોવડે સરોવરના બન્ને કિનારા રંગમેરંગી બની રહ્યા છે. વિકસિત થતાં ગુલાબનાં પુષ્પો સાથે ગેલ કરતું એક હંસયુગલ આ સરોવરની મધ્યમાં માલુમ પડે છે. પરંતુ પેલાં પ્રેમીયુગલની દૃષ્ટિને આ તરફ આવવાનો અવકાશ મળ્યો હોય તેમ લાગતું નથી. તેઓતો અનિમેષ નયને એક ખીમના સામું ટગર ટગર જોઈ રહ્યાં છે. આમ કેટલોક સમય મુંગી વાત કરી લીધા પછી છેવટે યુવક બોલ્યો “ બહાલી !”

યુવતી બોલી—“ પ્રિયે ! શા ઉઠે છે તરંગ !”

યુવક—“ તરંગ ! તરંગ તરંગવતીના. ”

યુવતી—“ તરંગવતી ! તે વળી કોણુ ?”

યુવક—“ નથી જાણખતી તું મારી તરંગવતીને !”

યુવતી—“ તમારી તરંગવતીને હું ક્યાંથી જાણખું ?”

યુવક—“ બોણી આટલુંય ન સમજી. કેવું આશ્ચર્ય ! મારી તરંગવતી મારી બહાલી વિના ખીજું કોણુ હોય ?”

યુવતી—“ તમારી બહાલી તમારી તરંગવતી ! બહા ! ! મજાક તો ઠીક કરો છો હાં. તમે બણેલા ગણેલા એટલે મનગમે ત્યારે અમારી મજાક કરીને ગમ્મત કરો; પણ અમને ગમ્મત કરવાનું મન ન થાય વાં ?

યુવક—“ ગમ્મત ! અરે તમે સ્ત્રીયોને તો બણ્યાં વગરે ગમ્મત ને અમ્મત બધુંયે આવડે. અમને પુરુષોને તો તમારા પાના ઉકેલતાંય ન આવડે. ઋષિમુનિઓના ચિત્તને પણ એક વખત અગડાલે અઢાવનાર એ અકાર કિશોરીઓની અજબ શક્તિને કયો અતુર પુરુષ પણ પિછાની શકે ?”

આ સાંભળી યુવતી લજ્જાલુ મુખે જરા નીચે જોઈ રહી. એટલે સાંભા સરોવર તરફ અંગુલી કરી યુવક બોલ્યો “ જો પેલા સરોવરમાં ગેલ કરતી પેલી હંસી પણ હંસના ચિત્તનું કેવું હરણુ કરી રહી છે. ”

હંસ હંસી ઉપર દૃષ્ટિ પડતાંજ યુવતી બોલી ઉઠી “ બહાલા ! તમારી અને મારી પ્રીતિ આ હંસ હંસીના જેવીજ હોય તો કેવું સાં ? ”

યુવક—“ બહાલી ! મારો તો તારા પ્રત્યે શુદ્ધ અને પવિત્ર પ્રેમ છે. હુંતો એમજ ધમ્મું છું કે જેવી પ્રીતિ આ હંસી હંસ પ્રત્યે રાખે છે તેવી પ્રીતિ તું મારા પ્રત્યે રાખે. ”

‘ તથાસ્તુ ’ આમ બોલતાં બોલતાં યુવતીના નયનો હર્ષ અને લજ્જાથી સ્હેજ મીંચાયાં અને યુવક તે અનિમેષ નયને નિહાળીજ રહ્યો.

Date 12-1-1928.

Chokshi V. J.
Inter Arts.

કુંજમાં.

(દ્રુતવિલમ્બિત)

કુદરતી શુભ સુંદર કુંજમાં
જલતણાં ઝરણાં અતિ ફૂટતાં;
તરવરો સહુ પુષ્પથી જૂલતાં
મલય માફત શીતલ પુકંતા.

મધુર નાદમહિં ઝરણાં ફૂટે
જનતણા પરિતાપજ ત્યાં છૂટે;
મધુર કાકિલ ગાન રહું કરે,
મનુજના સહુ વ્યાધિજ તે હરે.

તરવરે કુસુમો અતિ ખીલતાં
અમૃતના વરસાદજ ઝીલતાં;
ખગગણો ઉડતાં સહુ કુંજમાં
પ્રણયથી નિજ રાગ મિલાવતાં.

જન ધણા ફરવા તહિં આવતા
વિભુતણી કૃતિઓજ નિહાળતા,
લહરોમાં મૃદુ તાલ મિલાવતા,
મન તણા વર્ણો ભેદજ ખોલતા.

વનચરો સહુ કુંજમાં આવતાં
મનુજને બહુ એ ત્રિય લાગતાં,
યુગલ તે જઈ કુંજ સુહાવતાં
પ્રણયમાં નિજ ભાન ભૂલી જતાં.

ચુનીલાલ રણછોડલાલ શાહ.

એફ. વાય. એ. (બી).

રજની.

“ રમેશ ! તારે હવે ત્હેં શું ધાર્યું ? ”

“ બસ એજ પિતાજી ! એને તો હું નજ પરણી શકું. ”

“ પણ, એતું કાંઈ કારણ ? ”

“ કારણ તો મ્હારું મન જાણે છે. ” રમેશે ઉડતો જવાબ આપ્યો.

રમેશના ગયા પછી દિનેન્દ્રે ઘણાજ વિચાર કર્યો. તે મૂર્ખો શા સાર ના પાડતો હશે ! જમાનો બદલાયો છે હવે તો દિનેન્દ્રે આમ મનમાં ને મનમાં વિચાર પરંપરાની સમાપ્તિ કરી.

x

x

x

x

x

દ્વાદશનની પૂર્ણિમાનો આજે દિવસ હતો. સાયંકાલની હોલિકાની પ્રજ્વલિત જ્વાલા આસપાસ વિંટળાઇ ઉભેલાઓમાં અનેરી ભાત પાડતી. દિનેન્દ્ર હોલિકા-પૂજન કરવા આવ્યા હતા. રમેશ ગમ્મત ખાતર લાંબ આવી ઘેરૈયાના સમૂહમાં વૃદ્ધિ કરતો હતો. આશરે દસેકનો સમય થયો હશે. માત્ર ઘેરૈયા તથા શ્રીફળ ભૂખ્યા તડાકીયા સિવાય ત્યાં કોઈ નહતું. હોલીમાં નવાં નવાં લાકડાં હોમાતાં ને તેની જ્વાલાની રક્તતા ઘેરૈયાના ચહેરા પર પડતાં અવનવો પ્રકાશ પાડતી. સુંદર વાળ, હસતો મહેરો ને સાધારણ રૂપવાળો રમેશ સામાન્ય પોષાકમાં ત્યાં ઉભો હતો. તે એકલોજ હતો સિવાય કે એક સાત વર્ષનો નાનો બાળક. ખીજા ઘેરૈયા લાકડાં ઉચકી લાવવાના વ્યવસાયમાં રોકાયા હતા. “ રમઝમ ! રમઝમ ! ઝમ ! ” નૃપુર ઝંકાર રમેશના કાને પડ્યો. ત્હેણે પૂંક ફેરવી જોયું. અવાજ નજીક નજીક આવતો હતો. એ ત્રણ પાસે પડેલાં ન્હાનાં લાકડાં ત્હેણે હોમ્યાં; પ્રકાશ વધ્યો. એ પ્રકાશમાં ત્હેણે સૌન્દર્યવતી કન્યકાને જોઈ. સર્વાંગે સુંદર હતી તે. આંભૂષણો તેના વદનને વધુ સૌન્દર્યવાન બનાવતા. નૃપુરઝંકારને ત્હેની દંતાવલીની ચમકમાં હોલિકાની જ્વાલાએ રક્ત રંગ આલેખ્યા. અનુપમ લાવણ્યમયી બાસી તે રમેશને મુગ્ધ ચિત્તે નિહાળી ત્હેણે તે કન્યાએ તેના તરફ દૃષ્ટિ ફેરવી- ન ફેરવી રમેશના અંતઃકરણમાં દૃષ્ટિપાત કર્યો. મુગ્ધ ચિત્તની ભાવના તે મુગ્ધાએ પરખી. પરખવા જતાં સ્પર્શ થયો. સ્પર્શતાં તદ્દવત્ થઈ. આમ બંને ચૂપ છતાં હૃદયથી વાત કરતાં હતાં. સામે પડખે આવી તે ઉભી. સ્વસ્થતાથી પરતા પ્રાપ્ત કરી પૂજન કર્યું. હોલિકામાં ત્હેણે વધાવવા લાવેલો ધાણીચણા આડાં અવળા ફેંક્યાં. ગુલાબનું પુષ્પ ધીરેથી રમેશની છાતીએ ચાંપ્યું. રમેશે તે ઉપાડ્યું-સંતાડ્યું-સૂધ્યું. પાણીની પ્રદક્ષિણા કરી-ન કરી તે પૂજા કરી ચાલી ગઈ. રમેશનું દિલ ચોરતી ગઈ. આમ અણમાગ્યાં પ્રેમનાં આરાધન આરંભ્યાં.

રમેશ ત્હેને જાણતો હતો. નવા વેપારી અંદનદાસની તે પુત્રી. ભાગ્યેજ એકલી બહાર જાય. આજે પૂજા માટે આવી. અન્યદેવની આરાધના ઉપાસી ગઈ. રજની કહેતા બધા એને.

ચંદનદાસ શેઠના દ્વાર પાસેથી રમેશ પંદર પંદર આંટા મારતો. ઢુંકા રસ્તેથી પતલું હોય તોપણ લાંબા માર્ગે થઈ જતાં ચંદનદાસના દ્વાર પાસેથી ધીરેથી જતો: આમ એક માસ ચાલ્યું. તેને તો રજની જોવી હતી. રજનીની છાયા સરખીડીએ નહોતી ત્યાંતો: ધીરજ ખૂટી ગઈ. વાંત જરા જરા ભૂલવા પ્રયત્ન આદર્યા. એતો ભૂલાતાં હશે એ ધન !

* * * * *

આજે ચંદનદાસને ત્યાંથી રમેશને તેડવા માણસ આવ્યો હતો. રમેશનું હૃદય પ્રકૃષ્ટિત હતું. તે ગયો.
“ રમેશભાઈ ! તમો દિનાને પરણવા ના પાડો છો તેનું કારણ શું ? ”

“ મહને તે પસંદ નથી. ”

“ ત્યારે તમો ખીજે લગ્ન કરવાના ખરા. આમ લગ્નથી વિરુદ્ધ નથી ને ? ”

“ નહિ રે ! કોઈ સારી જગા મળે તો કરું. ”

“ સારી એટલે ? ”

“ મારે મન ગમતી. ”

“ વાર ! ત્યારે મારે સાં ! ”

“ કોની સાથે ? આપને પુત્રી છે શું ? ”

“ હાજી ! ” “ રજની ! ” “ રજની ! ”

આમમાં વિજલડી ઝખૂકે એમ રજની ઝખૂકી. એક દ્વારથી પ્રવેશી ખીજ દ્વારા જોડેના ખંડમ ચાલી ગઈ. માથા પરની સાડીનો છેડો જાણી જોઈ ખેસવી મૂક્યો. અંબોડાના પુષ્પની પરિમલ પ્રસ રાવતી ગઈ. પાછું વાળી હસી, હસાવી ગઈ. વિવાહ નક્કી થયા. ગોળ ધાણા વહેંચાયા. સાંતિજન આશ્ચર્યચકિત થયા. લગ્ન લેવાયાં. લગ્ન અંતિથી જોડાયાં અનેય: રમેશને રજનીની જોડી મળી.

આજે તો પ્રથમરાત્રિનાં મીલન હતાં અનેનાં રજની ખંડમાં પ્રવેશી. હસી નહિ. માત્ર ખંડના દ્વારને અટકી ઉભી રહી. રમેશ તહેની નજદીક ગયો. સ્પર્શ કર્યો દેહલતાનો વરસાદ વરસાવ્યો. રીસા-મણીના છોડની માફક રજની સંકોચાઈ.

“ પ્રિયે ! રજની ! હોલિકા સાંભરે છે કે ? ”

તે ચૂપ રહી.

“ કેમ ? આવો આનંદ લહે નથી ગમતો ? ”

તે નીચું જોઈ રહી, આખમાંથી અશ્રુની ધારા ચાલી. રમેશ આશ્ચર્યચકિત થયો.

રજનીની દેહલતા કરમાતી ગઇ. ગુલાબની કળી સંકોવાય તેમ ત્હેની દેહલતા સંકોચાઇ. મુખ પર શીકાશ આવી. કપાળ પર અવનવું તેજ પ્રકાશ્યું. રમેશ તો યંત્રવત્ જોઇ રહ્યો. રજની “ધબ્” ઘડને નીચે પડી. રમેશે ત્હેનું માથું ઉચકી ત્હેનાં બે હાથમાં લઇ લીધું. રમાલથી વા ઢોલવા લાગ્યો.

“અ-અ-અ-” રજની ખેલી. પિંજરામાંથી પંખી ઉડી ગયું.

રમેશ રજનીની દેહલતા પર માથું નાંખી પડી રહ્યો. છાતીમાં ઉષ્ણતા હતી; શરીર આખુંથે ઠંડું હતું તોયે. ડાઝરને ખેલાવ્યો. Heartfail નો રોગ જણાવ્યો, રમેશની કલ્પના વધી. ત્હેની આંખ સામે રજનીની છબી તરી રહી હતી. કલ્પનામાં રજની પ્રતિમાની નીચે સોનેરી અક્ષરે આ લખા-
એલું વાંચ્યું એલું.

“હૃદયના ભાવોને પરખ !

રજનીમાં વિલાસ ન હતો,

પ્રેમની પરિસીમા હતી ત્હેમાં તો.

એ પ્રેમના ભાવ કુદરતે અટકાવ્યા.

ધરતીના નોંધારા પદાર્થોએ ફાટે છે.

આત્માના ધોષ ઉછળ્યા,

વરસાવ્યા ચૈતન્યના આધ

પંખી પિંજરને ત્યજી ગયું.”

હજી પણ રમેશ રજનીને મળવા હોળી ચકલે જાય છે. ગામ જતો કહે છે કે રજની મૂંગી હતી. હૃદયના ભાવો વ્યક્ત ન કરી શકવાથી તે પંચતવ પામી. રમેશ તો ત્હેની અંતર્યામી પ્રતિમાને કળી પણ આરાધે છે.*

ચંપકલાલ ચીમનલાલ મણકીવાળા,

એફ. વાય. એ. ખી.

* રા. ચંપકલાલ દવે. ખીએ. ના “વિનોદિની” નામના અપ્રસિદ્ધ નાટકના અંક ૧.૧૦. દૃશ્ય ખીજ ઉપરથી સૂચિત.

‘આજે ઉત્સવ બ્રહ્મ ધ્યાનનો.’

પરમ બ્રહ્મનો આનંદ...(૨)
આજે ઉત્સવ બ્રહ્મધ્યાનનો,
હૃદય હર્ષે હરખંત...(૨)...આજે...ધ્યાનનો.

કંઠે મધુર નામ, ગુંજે સુબ્રહ્મ ગાન,
હૃદયે આનંદ ના સખંત.....આજે...ધ્યાનનો.

દિવ્ય જ્યોતિ આજે જગે જગમાંય શી,
અંતરના નાદ શું ધ્વસંત.....આજે...ધ્યાનનો.

અંતરમાંહિ શક્તિ જગદેવ જગનાથની,
ઝગમગે કો’ જ્યોત એ ઝલકંત...આજે...ધ્યાનનો.

જ્ઞેગી, વિજ્ઞેગી, ભોગી, વિશ્વવિહારી સૌ,
આત્મ ધ્યાનમાંહિ હસંત.....આજે...ધ્યાનનો.

એક અખંડ જ્યોત એક ધ્યાનમાંહિ ધરી,
સૌ એક સાથ ધ્યાનમાં મળંત.....આજે...ધ્યાનનો.

આત્મ, જ્યોત, નાદ, ગાન, જગે ત્રિભુવને,
પ્રચરે પાવનસરાવે આનંદ.....આજે...ધ્યાનનો.

G. C. Desai, B. A. (Honours.)

Dakshina Fellow Hist. & Eco.

(1926-7.)

—વનસ્પતિમાં આર્ષદર્શન—

આર્ષદર્શન ક્રમ કવિનેજ થાય તેમ નહિં. મહાન વિચારક, ચિંતક, કે સાયન્ટીસ્ટને પણ એ સાધ્ય છે. એ ન્યાયે ઉત્ક્રાંતિવાદ (evolution theory) પ્રમાણે માનવતામાં વાનસ્પતિના ગુણ પહેલાં, ઉંડા ભૂતકાળમાં મનુષ્યોને વનસ્પતિની સ્થિતિમાંથી પસાર થવું પડ્યું હશે, એવા કાંઈક નિર્ણય ઉપર આવ્યા તે તે છેક ખોટું તે નજ કહેવાય, કેમકે સર જગદીશચંદ્ર બોસ્ને વનસ્પતિમાં ચૈતન્ય, હાવ-ભાવ, લાગણી વિગેરે માનવ ઉચિત ગુણો દાખવી તે પુરવાર પણ કર્યું છે—અને અધુરી રહેલી તે શોધને ઝોક મળે તે માટે વનસ્પતિના ફળફૂલ (Vegetables) ને દષ્ટાંત રૂપે લઈ તેમાં માનવ ગુણ કેવા ખીજરૂપે રહેલા છે તેનું દર્શન કરાવાશે:

(૧) વેંગણુ-કે-વંસાકઃ—ગમે તે શાકભાજી સાથે અણુગમા શિવાય મળી શકે, પછી ભલે તે સુરતની સુવિખ્યાત પાપડી કે વીશીઓના વાસી કે સડેલા બટાટા કેમ ન હોય ! આપણે ત્યાં એવા એક સરખા મળતાવડા સ્વભાવના ધણા મળી આવશે. પછી તેમના અંતર અંદરથી શુદ્ધ હશે કે નહિં તે તો કોણ જાણે !—વેંગણુ રહેજ વાયડાં તેમ આવા મનુષ્યો પણ સ્વભાવે ઠાંછક તેવા ખરા—એવાની જોડે ખપ પડે તો વાણીમાં રહેજ મરી મશાલો વાપરે કે બેડો પાર-બસ, સુવાળા, બકા-ધને જીલખે થશે.

(૨) બટાટા-કે-બટાકાઃ—જે કહો તે જુઓ તો લગભગ ગોળ. દેખીતા કઠણુ પણ જ્યાં જરા બાક્યા કે તદ્દન નરમ રૂ જેવા થઈ જવાના. શરીરે સ્થૂળ અને કાળજના કઠણુ જાણાતા આવા ધણા માણસો આપણને મળી આવશે; પણ તેમની આ સ્થૂળતા કે કઠણુશ શા કામની ? બહારથી કઠણુ જાણાતા બટાટાની માફક આવા અશક્ત મનુષ્યો પણ જીવનની તડકી છાંયડીના તાપ પડતાં પડતાંમાં તો બટાટાની જેમ બકાધને નરમ ઘેંસ બની જાય. છતાં પણ આવી પ્રકૃતિના મનુષ્યોને જે યોગ્ય નેતા મળે તો જેમ બટાટાની જેટલી જેટલી સ્લાષ્ટિ વાનીયો બને છે તેમ જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રને તરબો પોષક તત્વરૂપે બને.

(૩) મરચાંઃ—દેખાવે નહાનાં, ને હુમશાં-પરંતુ સ્વાદે તીખાં-મરચાંની હારમાં મૂકી શકાય તેવી પ્રકૃતિના મનુષ્યો તે સ્વભાવે મિઠાજી તો ખરાજ. અને વળી પાછા aristocratic, મરચાંની માફક પોતાનાજ મંડળમાં ઘૂમી શકે. આવા મનુષ્યો તો જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં ઠેર ઠેર અથડાશે. પરંતુ એવા મનુષ્યોને તો નવગજના જ નમસ્કાર: અને કદાચ જે ન છુટકે ખપ પડે તો આજોજ પાડવો; કારણ મરચાંનું જરા પણ વધારે પડતું સેવન જેમ આંખમાં પાણી લાવે તેમ આવા મનુષ્યોની સોખત પ્રસંગોપાત હેરાન કરે ખરી—તે છતાં એમની હાજરી વગરના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં જોવાશ તો દેખાવાનીજ—

(૪) કારેલાંઃ—કારેલાં કડવાં ધણાં, પણ ગુણુ દેવે મીઠાં—અને વળી અક્ષત વર્ધક. આવા સ્વ-ભાવે ખરા મનુષ્યો કારેલાં કરતાંયે વધારે કડવાશથી સભ્ય બતાવી શકે. અને જોલે ત્યારે વાણીમાં

મીઠાશનો તો છાંટાએ ન મળે. બહારથી જડ જેવા આવા મનુષ્યો કરકરવાળા કારેલાંની માફક પહેલે પ્રસંગે ખૂંચે. પરંતુ માણસમાં જે મીઠું હોય તો તે કડવાશની પાછળ રહેલી મીઠાશ અનુભવે ખરો.

(૫) ભીંડાં:—છોડપરથી ઉતારીએ ત્યાં વવળે. શમારીએ લારથી ચિકાશ દે તે ઠેક તૈયાર થતા સુધી. બારીએ તોએ ચીકણા લાટ અને તળીએ તોએ સ્વભાવ ન મૂકે. તેમાંય પાછા જે વિભાગ-ધરડાં અને કુણાં-ધરડાં તો એવા કે તેમને કોઈ જાતની અસરજ ન થાય. ધરડાં ભીંડા જેવા જુના વિચારનાં મનુષ્યો અને કુણાં એટલે આજકાલના ઉછરતા દોઢ ડાલા જુવાનીઆમાં ભીંડાની એ ચિકાશ તેમની વાણી, વર્તન કે કામમાં પણ મળી આવશે. આવા મનુષ્યો આગ્રહી હોય છતાં દુરાચકની હદે જાય અને આવી વાતનો તંત ન મૂકે-છતાંયે ઝડતુ આવતાં તેયે કાંઈક કરી બતાવે ખરા-પછી લલે કંટાળો આપીને—

(૬) કાપીચ:—દેખાવમાં ખારસુ મોટું ફળ-જોઈએ કે માન થાય, પણ કાપીએ તો પડ ઉપર પડ અને તેની અંદર પડ, ને આખરે પોકળ જડતા-આવા બહારથી ભારેખમ અને રોષીન દેખાતા મનુષ્યો અંદરથી કાપીચની અંદર રહેલા ગઠ્ઠાની માફક છેકજ જડમરત હોય છે. પહેરવેશમાં અપ ટુ-ડેટ અને વર્તણુક શિષ્ટાચાર ભરી રાખે એટલે સારા દેખાય, પરંતુ રહેજ બારીકાઈથી જોતાં તેઓ સ્વાર્થથી ભર્યા પામર માનવીજ માત્ર લાગે. જાણે ધાનનાં ધનેરાં-આવાં મનુષ્યો પોતાને એટલા બધા તો સંપૂર્ણ માને કે દુર્ગુણ અને સદ્ગુણમાં તેઓને ખાસ કાંઈજ ફેર જણાય નહિ—

(૭) ડુંગળી:—શાક તરીકે છેકજ સસ્તી-બારે માસ મળે, ને ગુણુ દે કરતુરીનો છતાં ખોટ મોટી એ કે લાવે ત્યારે ગંધાય, તૈયારે ગંધાય, તૈયાર કરતાંયે ગંધાય. ખાધે એ વાસ મારે ને પેટમાં એ છાની ન રહે. આવા મનુષ્યો દેખાવે તો ડુંગળી જેવા સ્વચ્છજ લાગે અને જ્યારે કોઈ તેમના સંસર્ગમાં આવે ત્યારેજ તેની ગંધ પારખી શકે. એવા ઘણા માણસો મગશે કે એકાદ દુર્ગુણુ હોય છતાં તેમના સદ્ગુણોનું પાસું નમતું હોય અને તેથી જનસમાજને ઘણાજ ઉપયોગી થઈ પડે. તેમ છતાં પણ ડુંગળી જેવા સ્વભાવના તામસી લોકો કરે તે કરતાં ઘણીવાર બગાડે ઘણું અને પરિણામે લાભ્ય બને—

(૮) કોણુ:—સ્વભાવે મોણુ. મિશ્રણુ કે મિઠાશ શિવાય ઘડીએ ઉભું ન રહે. આવા મોળા અને પહોંચ વચરના મનુષ્યો આપણા સુશિક્ષિત સમાજમાં ભાગ્યેજ જડશે. એવા મનુષ્યો શોધવા હોય તો ગામડાઓમાં ઘણાંયે આવા મોળા બિચારા અનધડ માનવીઓ મળી આવશે. એટલું ખરું કે પારકે પગે આવા અણુધડ જણાતા મનુષ્યો સારી રીતે ઉભા રહેશે અને પ્રસંગ આવે ઘણું ખરું કામ કરી બતાવે—

(૯) દુધી (ચણા):—આપણા વ્યક્તિત્વના જમાનામાં માથા મારી અહમ્ અહમ્ કરતા અને મોટાઈ માટે વલખાં મારતા ઢગલા બંધ માણસો નજરે પડશે. સમાજ સેવા, દેશ સેવા કે સાહિત્ય સેવા ઉપરાંત દરેક નવી પ્રવૃત્તિના બહેણુ ઉપર તેઓ પાણીના પરપોટા જેવા તરી આવે. તેઓ મોખ-

રેજ રહેવાનો પ્રયત્ન કરવાના—દુધી ચણાનું શાક આજકાલ સર્વમાન્ય તો ગણાય છે જ. કેમકે કોઈ પીળાં સારાં શાકને અભાવે તેને નભાવી લેવાય ખરું—આવાં પ્રકૃતિના મનુષ્યો દુધી ચણાના શાકની માફક કોઈ યોગ્ય કાર્યકર્તાની અછતે કામ ચલાઉ જગ્યા પૂરે ખરા! પછી ભલે સમાજ તેમને જોઈને હસે કે મ્હોં મચકે—

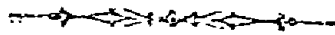
લગ્ન મિશ્રણ:—લગ્નમાં સંવાદિ તત્વ જળવાયે વિકાસ હેતુ છે—જન સમાજમાં તો એવા અનેક વિધ લગ્નો અસ્તિત્વ ધરાવે છે. જેવાં કે, બાળલગ્ન, વૃદ્ધ લગ્ન, ગુણના કે વચના કળેડાં વિગેરે વિગેરે. હવે જે કે વનસ્પતિ-શાકભાજીના ક્ષેત્રમાં આટલાં કે આવા પ્રકારનાં લગ્ન મિશ્રણોને જગ્યા છે કે નહિ તેનો વિચાર તો કોઈ વનસ્પતિ શાસ્ત્રી કે વિદ્વાન પાકવિદને હાથેજ થાય તે વધારે સાઈ છે, છતાંયે આપણે આ વિષય ઉપર ટુંકામાં એક ઉડતી દૃષ્ટિ નાંખવાનો પ્રયત્ન કરી જોઈએ—પહેલુંજ મિશ્રણ લ્યો. પાપડી વંત્યાકનું:—પતિપરાયણ આર્યક્ષત્રી જેવી પાપડી અને તેના પૂજ્ય પતિદેવ સમાન વંત્યાક-કે વેંગણનું આ શાક તો પુરાણુંજ છે. આમાં બાળલગ્ન કે વૃદ્ધલગ્નને પૂરો અવકાશ છે. લાભાલાભના કુતુહલના નિર્ણય માટે તો એકાદ લૌજ કે વીશીની ખખર લીધે ખાત્રી થશે.—બીજું આવશે વંત્યાક બટાટા:—સરખા હકના સ્ત્રીત્વના પવનમાં વ્યક્તિત્વના વિચારે તો વંત્યાક બટાટાનું મિશ્રણ તરત યાદ આવે છે કેમકે આ મિશ્રણમાં તો જે કડક હોય તેનો હાથ ઉપર રહે—આમાંથી જેને ન ફાવે તે divorce લઈ જુદા રહી વ્યક્તિ વિકાસ ખીલવે—

હવે આવાં સામાન્ય લગ્ન મિશ્રણોનું વધારે લાંબુ વિવેચન કરતાં ખાલી સ્વાદનો અધિક ચરકો ન લાગે માટે તે વાત પર પડદો પાડી આપણા આંતર પ્રાંતિય અને રાષ્ટ્રીય (inter-Communal) જેવાં ફલાવર (Collie Flower), બટાટા, કોમ્બીય (Cabbage), બટાટા, ટોમેટા (Tomato) બટાટા વિગેરે લગ્ન મિશ્રણોમાં સ્ત્રીત્વની મદદતાને અદ્દશે બટાટા જેવાં પુરુષત્વની કઠણાશ સર્વોપરી રહેવાની, ને તેવાં લગ્નમિશ્રણનાં પુરુષત્વ જુઓ તો સ્ત્રીત્વ જેવું નરમ ઘેંશ-ગાણું જ લખ્ખે—

આમ ઉપસંહાર રૂપે રંગના જેવા રસનાં ચટકાં બતાવી વનસ્પતિ વિજ્ઞાનવિદોને શાસ્ત્રીય અભ્યાસ ખેડવાનું યોગ્યક્ષેત્ર બતાવી તે વિષય ઉપર વધારે અજવાળું પાડવા રસોડાની પ્રયોગશાળામાં ઉમેદવારી નોંધાવવા અમારા આમંત્રણ છે.

વિચારક:—“કાન્ત.”

(સીનીયર. બી. એ.)

સ્ત્રી-નામકથા.

ધરડાઓના વખતમાં પૃથ્વી ઉપર એકલા પુરુષોનુંજ રાજ્ય હતું. રાજ્યમાં સર્વત્ર શાંતિ હતી. પાતાળમાં સ્ત્રીઓનું રાજ્ય હતું. તેમના રાજ્યકારભારમાં પણ કોઇ જાતની ખલેલ પહોંચતી ન હતી. પણ તેમનાં નામ પાડેલાં નહિ. તેથી કરીને જ્યારે તેમને એકબીજાને ઘોલાવવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે બહુ મુશ્કેલી પડતી. કોઇ વખત તકરાર થતી અને એકાદ વખત તો કોઇ સ્ત્રીનો પિત્તા “ બોધકીંગ પોષ્ટ ” સુધી જતો, અને મોટી લડાઇ જાગતી. એક વખતે ભારે યુદ્ધ થયું, અને સલાહ થતાં એવો નિશ્ચય કરવામાં આવેલો કે પૃથ્વી ઉપર જઇને દરેકે પોતાનું નામ પાડી લેવું. આ નિશ્ચય સાંભળતાં વેંતજ પાતાળમાં સર્વત્ર આનંદ આનંદ થઇ રહ્યો, અને તેમના ઘેષથી પાતાળ ગાજી ઉઠ્યું. આખરે સમુદ્રને ભેદીને પાણીની સપાટી ઉપર બધું ટાળું આવી પહોંચ્યું.

તેમને ભાષાજ્ઞાન સાઈ હતું. તેનો ઉપયોગ તેમણે નામ પાડવામાં શબ્દોની આગળ કે પાછળ પ્રત્યયો અથવા શબ્દો ઉમેરવામાં કર્યો હોય એમ જણાય છે. પાણીની સપાટી ઉપર આવતાંજ તેમને પાણીનાં તરંગ અથડાયાં. જેમને નામ માટે બહુજ ઉતાવળ હતી, તેમણે ઉર્મિલા, તરંગિણી-અને પાણીમાં અંચળતા જેવાથી ‘ અંચળ, તરલા, સરલા ’ વગેરે નામોના પેટ-પેટા લીધાં. ઉંચે આકાશમાં નજર કરતાં સૂર્ય જેવો. ઉતાવળીઓ નંખર-ખીજને લગતી સ્ત્રીઓએ ‘ સુરજ, સવિતા, સૂર્યકુમારી, ભાનુમતી ’ વગેરે નામોનો કબજો લીધો. આખો સંધ કિનારે આવ્યો. પૃથ્વીનાં દર્શન થતાં “ માઈ નામ ‘ વસુમતી ’ ” એમ એક સ્ત્રી બોલી ઉઠી.

સ્ત્રીઓએ આગળ ધપાવ્યેજ રાખ્યું. થોડેક છેટેથી એક જંગલ શરૂ થતું હતું. જંગલમાં પ્રવેશ કર્યો. અત્યાર સુધી પાતાળમાં અધારામાં પડી રહેલી સ્ત્રીઓને વનને પહેલીજવાર જેવાથી અતિ આનંદ થયો. શરીરે કોમળ છતાં ગરજની મારી ગિચારી સ્ત્રીઓએ જંગલમાં ચાલવા માંડ્યું. કેટલીકને લતાઓ ગમી અને પોતાને ‘ રનેહલતા, વનવેલી, માલતી, મધુ, અને મધુરી ’ નામોથી ઓળખાવવા લાગી. ‘ પુષ્પા, સુમન, કુસુમ, લવંગિકા, ચંપા, કલિકા અને ગુલાબ ’ નામો ધરાવનારીઓને ફૂલ ગમ્યાં. ‘ નારંગી ’ એતો ધરાતાં સુધી નારંગીઓ ખાધી.

આ દરમિયાન તેમનું ટાળું આગળ વલુંજ જતું હતું. રસ્તામાં એક સુંદર સરોવર આવ્યું. ત્યાં આગળ પડાવ નાખવાને રાણીનો હુકમ થયો. દિવસનો ત્રીજો પહોર પણ પુરો થયો હતો, એટલે રાત્રિ ત્યાંજ ગાળવી એમ રાણીએ નિશ્ચય કર્યો. સાંજ પડતાં સુધી કામનો કંઈક ભાર ઓછો થવો જેઠાએ એમ ધારીને તેમણે સરોવરની પાળ ઉપર ફરવા માંડ્યું. સ્વચ્છ કાચ જેવા પાણીમાં ખીલેલાં કમળો જેવામાં આવ્યાં કેટલીક સ્ત્રીઓને તે બહુજ પસંદ પડ્યાં અને તેઓ પોતે તે ઉપરથી ‘ કમળા, કમળાલક્ષ્મી, કુમુદ, પદ્મિની, નલિની, સરોજિની ’ વગેરે નામોથી ઓળખવા લાગી.

સંધ્યાકાળ થયો અને રાત્રિ પડી. તે દિવસે પૂર્ણિમા હોવાથી ચન્દ્ર તેની સોજે કળામાં ખીણેલો હતો. ચન્દ્ર કરતાં ખીજી કોઈ વસ્તુ રાત્રિમાં નામ પાડવા માટે નહિ મળી શકે એમ ધારીને રાણીએ કેટલીક સ્ત્રીઓને ‘ચંદા, ચંદ્રિકા, શશી, ઇન્દુકુમારી, ઇન્દુમતી, જ્યોત્સ્ના, ને ચંદ્રમણિ’ નામે આપ્યાં. આકાશમાં તારાઓ જોઈને “અલી, મારૂ નામ ‘તારા’”, એમ કહીને એક સ્ત્રી તો નાચવા કુદવા મંડી પડી. સુવાની તૈયારીઓ થવા માંડી. આખો દિવસ કંઈપણ વસ્તુ ખાવાની મળી ન હતી. લગ્નને દિવસે જેમ આનંદમાં આવી ગએલાં વરકન્યાને જકરાશિની પીડા થતી નથી તેમ આ સ્ત્રીઓને પણ થયું. કોણ જાણે ‘નારંગી’એ એટલી બધી નારંગીઓ કેમ ખાધી તે ન સમજાયું. આજે નામ પાડવાનો દિવસ હોવાથી, જેઓનાં નામ હજી સુધી પડ્યાં નથી, તેઓ ભર ઉંઘમાં કંઈક બકી જાય તેટલા માટે ‘માલતી’ને નંખરવાર નામે નાંધવા માટે જાગતી રહવાને રાણીનો હુકમ મળ્યો. બાકીની બધી સ્ત્રીઓ ઉંઘમાં પડી.

જે પહેર રાત્રિ જતાં ‘અનસૂયા, પોપટ, વનિતા, લલિતા, તનુમતી, હરખાળા, પ્રેમલીલા, રમા, પત્તા, હંસા, વિતુ, ચાંદખીખી, અમીના, મરીયમ, ફાતમા, દિનબંધ, ધનબંધ, આલમબંધ, કક્કા, તેહમી, વીલી, રૂખી, જાલુ, દમચંતી, કાન્તા, જ્યા, યશોદા, કિશોરી, સીમનાબાઈ, દીવાળી, નાથી, મંછી, મંગી, વિમળા, નિર્મળા, રમણી, નંદા, કાન્તા, પુના, પ્રભાવતી, કપિલા, તારામણી, વિદુમતી, પ્રમીલા, મંજુ,’ વગેરે શબ્દો એક પછી એક સંભળાવવા લાગ્યા. તે પ્રમાણે ‘માલતી’એ છાવણીમાં ફરીફરીને નંખરવાર નોંધી લીધા અને પછી તે પણ ઉંઘી ગઈ.

અરુણોદય થયો. પક્ષીઓના ક્ષોડલાટો સંભળાતાં સર્વ સ્ત્રીઓ જાગૃત થઈ. દાતણપાણી કર્યા પછી સૌ સૌનાં નામે સાંપી દેવામાં આયાં. છાવણી ઉઠાવી અને ચાલવા માંડ્યું. એક પહેર દિવસ જતાં જંગલ વટાવ્યું. મેદાનમાં પુરુષોથી વસેલું એક શહેર હતું. તેમાં પ્રવેશ કર્યો. તેમનું સરઘસ બનરમાં વહું, અને ઝવેરીની દુકાને ચોભ્યું. ઝવેરાત જોઈને કેટલીક સ્ત્રીઓએ વધારે સારા નામેની આશા નહિ રાખતાં ‘મણી, હીરા, રતન, માણેક, મોતી, સોના, કંચન, કનકાવતી, ઝવેર, અને ધન-ગૌરી’ નામે પોતાને માટે રાખી લીધાં. સરઘસ આગળ વધ્યું. ‘કંકુ અને કેસર’ નામે ગાંધીની દુકાનમાંથી જે સ્ત્રીઓને મળી આવ્યાં. સંઘ આગળ વધ્યો. રસ્તામાં એક મંદિર આવ્યું. મંદિર કાંઠાઓની પેઠે સ્ત્રીઓથી ઉભરાઈ ગયું. યાં દેવીઓની મૂર્તિઓ જોવામાં આવી. તે ઉપરથી, ‘સાવિત્રી, પાર્વતી, રેવા, ઉમા, લક્ષ્મી’ અને ‘લક્ષ્મી’ને શબ્દો ઉમેરીને ‘ડાહીલક્ષ્મી, મહાલક્ષ્મી, ચતુરલક્ષ્મી, જય-લક્ષ્મી, હીરાલક્ષ્મી,’ અને ‘ગૌરી, વિદ્યાગૌરી, સરસ્વતી, રૂકિમણી, રાધા, અને શારદા’ પોતાનાં નામે પાડી કેટલીક સ્ત્રીઓ પુલાવા લાગી.

હવે કેટલીક સ્ત્રીઓમાં ગુણુ-૩૫ જેવાં જોઈએ તેવાં નહતાં. તેમને સ્ત્રીઓની સેનાપતિનીએ જેનામાં જે ગુણુ-૩૫ હોય તેનાથી ઉલટાં ગુણુ-૩૫નાં નામે આપ્યાં. દાખલા તરીકે, જેના માથાના વાળ સુધરીના માળા જેવા હોય તેને અલકકિશોરી કહેવી. જે બાકી હોય તેને ‘સુલોચના’ કહેવી. ઘેંશ જેવું જેવું મોં હોય તેને ‘પ્રસન્ન’ કહેવી, અને તેવીજ રીતે ‘મોહિની, લીલાવતી, કલાવતી,

આરમતી, રંગીલી, સુશીલા, ગુણસુંદરી, ગુણવંતી, રૂપસુંદરી, રૂપવતી, રૂપાળી, શાન્તા, શાન્તિ, મનો-
રમા, પ્રિયવંદા ને મૃદુલા ' નામે આપીને તેમના સંઘનો મોભો જળવી રાખ્યો. હજુ પણ ઘણી
સ્ત્રીઓ નામ વગરની હતી.

એક પહોર આરામ લેધને ત્રીજે પહોરે સ્વર્ગારોહણ કરવા માંડ્યું. કેટલેક ઉંચે જઈને પૃથ્વી
ઉપર નજર કરી તો નદીઓ જવામાં આવી. નદીઓનાં નામ ધારણ કરવાં એ સાફ છે અને એનાથી
સારાં નામે નહિ મળી શકે એમ ધારીને ' ગંગા, જમના, નર્મદા, કૃષ્ણા, ગોદાવરી ' વગેરે નામે
પોતાને માટે નોંધાવ્યાં, આરોહણ શરૂ કર્યું. માર્ગમાં આકાશગંગા આવતાં એક સ્ત્રીએ ' મંદાકિની '
નામ ધારણ કર્યું. ઓચિંતાં વાદળાં ચઢી આવ્યાં અને પવન સાથે વીજળીઓ થવા લાગી. એ
સ્ત્રીઓને ' વીજળી અને સૌદામિની ' નામે મળ્યાં. એટલામાં એક વીજળીનો ચમકારો એવો તો
થયો કે બધી સ્ત્રીઓની આંખો અંજલિ ગઈ અને ખરા રસ્તા ઉપરથી એક બાજુએ આવી જતાં
આપું ટોળું ધડડડડડડ...ડ ધુસ કરતું પૃથ્વી ઉપર આવી ધૂળ ચાટવા ઝંડી પડ્યું.

એ દિવસથી ખાવાનું નહિ મળવાથી અને લાંબી મુસાફરીથી થાકી ગએલા અને નામેથી
સજ્જ થએલા સ્ત્રીસંઘની પાતળામાં પાંજા જવાની હિંમત ચાલી નહિ. પૃથ્વી ઉપર રહેવા માટે ખુબ
આજીજી કરીને પુરુષો પાસેથી પરવાનો મેળવ્યો. તે વખતથી સ્ત્રીઓએ પુરુષો સાથે રહેવા માંડ્યું.

Hostels,

D/14.

}

BHAILAL B. PATEL.

F. Y. A.

સ્વાવલંબન, (Self Reliance).

(હરિગીત.)

નિજ ચંચથી પુલને વૌણી પંખો સદા જીવિકા કરે,
જીવે પશુઓ પણ જીવો ચરોને સદાયે ખેતરે;
જીવ જંતુઓ ત્યમ જગતમાં સૌ 'સ્વાવલંબન' આદરે,
જાણે છતાં તું માનવી શાને જીવે પરના પરે! (૧)

પરતંત્રાની જાંઘી હા! યોહની છે જોડોઓ,
જકડાય તેમાં જીવન' આ, હારી ગયા બહુએ જનો;
ઉદ્ધાસ ખોયો જીવનનો સમ જન્મનું વળી તૂરરે,
જાણે છતાં તું માનવી શાને જીવે પરના પરે! (૨)

પરવશ જીવી આ જાંઘી એજે ગઈ માની નહીં,
તો જાંઘીને મૃત્યુમાં પણ ભેદ અલ્પ રહ્યો નહીં;
સ્વતંત્રતાના દિવ્ય સુખ પણ હા! ગયો જનથી ખરે,
જાણે છતાં તું માનવી શાને જીવે પરના પરે! (૩)

પર આશરે નહીં જીવતાં ઉત્તમ જનો ઉદમ કરે,
કરો યત્ન હર હંમેશ વાડીલાલ શ્રી હરોને સ્મરે;
હરો પણ અહા! આનંદ રસથી તેહનું જીવન ભરે,
જાણે છતાં તું માનવી શાને જીવે પરના પરે! (૪)

V. J. Chokshi.

Inter Arts

Date 7-1-1927-

Mehta Brothers.

Dealers in Cigarettes, Perfumery, Stationery,
High class fancy goods and novelties.

SPECIALITY.

Fountain Pens, and spare parts are
sold cheaply and repaired in original
style.

Visit once and be satisfied.

Three Gates, AHMEDABAD.